

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

Vladimir Znamenskiy

**Politická transformace Kyrgyzstánu po r. 1991: Na rozcestí
mezi demokracií a autoritářským režimem**

Diplomová práce

Praha 2012

Autor práce: **Bc. Vladimír Znamenskiy**
Vedoucí práce: **PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.**
Oponent práce:
Datum obhajoby:
Hodnocení:

Bibliografický záznam

ZNAMENSKIY, Vladimir (2012). *Politická transformace Kyrgyzstánu po r. 1991: Na rozcestí mezi demokracií a autoritářským režimem*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, Katedra politologie. 114 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce „*Politická transformace Kyrgyzstánu po r. 1991: Na rozcestí mezi demokracií a autoritářským režimem*“ se zaměřuje na politický vývoj Kyrgyzstánu od získání nezávislosti v roce 1991 až po současnost. V práci jsou analyzovány klíčové aspekty politického vývoje země, přičemž zvláštní důraz je kladen na specifickou roli místních klanů v politickém systému Kyrgyzstánu. Dalšími zkoumanými tématy jsou mezietnické a mezikonfesijní vztahy, ústavní vývoj, volební proces a fenomén pádů režimů Askara Akajeva a Kurmanbeka Bakijeva v důsledku Tulipánové revoluce a událostí roku 2010.

Abstract

The thesis "*The political transformation of Kyrgyzstan after 1991: At the crossroads between democracy and authoritarian regime*" focuses on the political development of Kyrgyzstan since independence in 1991 till nowadays. The thesis analyses the key aspects of the political development of the country, with particular emphasis on the specific role of local clans in the political system of Kyrgyzstan. The other analyzed subjects are inter-ethnic and interconfessional relations, constitutional development, electoral process and the phenomenon of the fall of regimes of Askar Akayev and Kurmanbek Bakiyev as a result of the Tulip Revolution and events of 2010.

Klíčová slova

Kyrgyzstán, tribalismus, klanová politika, hybridní režim, proprezidentská strana, ústavní změny, enické nepokoje, Tulipánová revoluce, Askar Akajev, Kurmanbek Bakijev, Felix Kulov, Demokratické hnutí Kyrgyzstánu, Žogorku Keneš

Keywords

Kyrgyzstan, tribalism, clan politics, hybrid regime, president's party, Constitutional changes, ethnic violence, Tulip Revolution, Askar Akayev, Kurmanbek Bakiyev, Felix Kulov, Democratic Movement of Kyrgyzstan, Zhogorku Kenesh

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu uvedené v Seznamu literatury a zdrojů.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 16 května 2012 Vladimir Znamenskiy

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat PhDr. Josefu Mlejnkovi, Ph.D. za vedení diplomové práce, jeho cenné rady a připomínky.

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

Projekt diplomové práce

na téma

Politická transformace Kyrgyzstánu po r. 1991: Na rozcestí mezi demokracií a autoritářským režimem

Jméno: Vladimír

Příjmení: Znamenskiy

Obor: Politologie

Semestr: LS 2011

Konzultant: PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

V Praze dne 30. 5. 2011

1. Vymezení tématu

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolil název „Politická transformace Kyrgyzstánu po r. 1991: Na rozcestí mezi demokracií a autoritářským režimem“. Budu se tedy zabývat především politickou transformací bývalé sovětské republiky, jež získala nezávislost v roce 1991. Důvodem, proč jsem si zvolil právě Kyrgyzstán, je jeho atraktivnost z hlediska tranzitologického studia, stejně tak jako různorodý charakter problémů, se kterými se musela tato země potýkat a které z mého hlediska nejlépe odrážejí celkovou sociopolitickou situaci v regionu Střední Asie po rozpadu Sovětského svazu a vzniku nezávislých republik. Zaměřím se na komplexní výčet faktorů, které měly vliv na politický vývoj v republice v prvních 20 letech její nezávislé existence, mezi nimiž hrály ústřední roli nejen tradičně silná role hlavy státu a absence některých demokratických mechanismů, ale rovněž celková politická nestabilita země daná mj. etnickými konflikty v regionu Ferganské kotliny, které mají významný dopad právě na Kyrgyzstán, či v neposlední řadě velkými ekonomickými problémy a vysokou míru korupce, která dodnes zasahuje do všech vrstev kyrgyzské společnosti. Nejprve se zaměřím na úvodní a nejdlejší etapu v politickém vývoji republiky poznamenaném silnou pozicí prezidenta Askara Akajeva, referendy o potvrzení hlavy státu ve funkci, volbami, jež byly dle mnoha mezinárodních pozorovatelů nesvobodné a nedemokratické, či změnou ústavy země potlačující svobodu médií v zemi. Velkým zlomem, který budu dále analyzovat, se stala tzv. Tulipánová revoluce a příchod k moci Kurmanbeka Bakijeva v roce 2005, jež o rok později vedly k další změně základního zákona země a oslabení role prezidenta. Doposud poslední výraznou změnou v politickém systému Kyrgyzstánu pak byly občanské nepokoje v roce 2010 a svržení prezidenta Bakijeva spolu s vládou v roce 2010. Na samém konci práce se pokusím nastínit perspektivy dalšího politického vývoje v zemi s přihlédnutím k posledním změnám v ústavě. Vzhledem k vysoké míře propojenosti politiky v celém regionu Střední Asie stejně tak jako k jisté kulturní blízkosti mezi jednotlivými státy regionu budu při svém výzkumu vycházet i z analýzy politických reálií v sousedních státech.

2. Metoda a cíl práce

Práce bude mít z metodologického hlediska zřejmý tranzitologický charakter, přičemž vzhledem ke zmíněným reáliím Střední Asie bude případovou studií, kdy však

budu využívat i komparativní metody při srovnávání jednotlivých středoasijských republik především pro lepší pochopení hlubších souvislostí politických změn v Kyrgyzstánu v kontextu s celkovou situací v regionu. Základní výzkumná otázka, kterou si pokládám zní: K jakému druhu politického systému vývoj v Kyrgyzstánu směřuje a jaké jsou perspektivy demokracie v zemi? Abych na to mohl odpovědět, budu muset vycházet jak z teoretických závěrů odborníků na tranzitologii, jakými jsou např. J. Linz, A. Stepan či A. Przeworski, neopomenu však ani přihlídnutí ke specifickým regionu, jenž má dlouhé historicko-kulturní kořeny a v mnoha ohledech se liší od transformací zemí střední a východní Evropy či Latinské Ameriky a jihovýchodní Asie. Cílem práce tedy bude nejen zasadit politické změny v Kyrgyzstánu do teoretického rámce současné tranzitologie, ale i lépe pochopit, proč došlo v Kyrgyzstánu i přes mnohé socioekonomické a kulturní podobnosti s ostatními zeměmi regionu k větší občanské participaci v boji za demokratizaci politického systému a zajištění standardu lidských práv. Zároveň jsem si plně vědom aktuálnosti mnoha změn a s nimi spojených otázek, na které se pokusím dát odpověď, avšak epizodu dvou desetiletí, během níž došlo k několika výrazným zvratům v rovině politické i ústavně-právní a obecně celospolečenské, považuji za dostatečně relevantní základ pro výzkum kyrgyzského politického systému a jeho proměn.

3. Předpokládaná osnova

1. Úvod

1.1. Určení základních cílů výzkumu

1.2. Historické postavení Kyrgyzstánu v regionu Střední Asie

2. Teoretická část

2.1. Teorie přechodů k demokracii.

2.2. Teorie autoritářských a hybridních režimů.

3. Empirická část

3.1. Získání nezávislosti Kyrgyzstánu a vliv etnických nepokojů na stabilitu politického systému

3.2. Analýza režimu v Kyrgyzstánu v letech 1991-2005 a role prezidenta Askara Akajeva

- 3.3. Tulipánová revoluce a politické změny po roce 2005
- 3.4. Pád Kurmanbeka Bakijeve a nová kyrgyzská vláda.
- 4. Závěr

4. Seznam odborné literatury

A) Literatura

AKINER, SHIRIN. Central Asia : conflict or stability and development?. London : Minority Rights Group, 1995, 52 s. ISBN 1897693362

ALAO LMOLKI, NOZAR. Life after the Soviet Union : the newly independent republics of Transcaucus and Central Asia. Albany, N.Y. : State University of New York Press, 2001, 187 s. ISBN 0791451372

ALLWORTH, EDWARD. Central Asia : 130 years of Russian dominance, a historical overview. Durham ; London : Duke University Press, 1994, 650 s. ISBN 0822315211

ARMANINI, A. J. Politics and economics of Central Asia. New York, N. Y. : Novinka Books, 2002, 101 s. ISBN 1590331826

ATABAKI, TOURAJ.; O'KANE, JOHN. Post-Soviet Central Asia. London : Tauris Academic Studies, 1998, 384 s. ISBN 1860643272

BABAK, VLADIMIR.; VAISMAN, DEMIAN.; WASSERMAN ARYEH. Political organization in Central Asia and Azerbaijan London ; Portland, Or. : Frank Cass, c2004, 430 s. ISBN 0714648388

CAPISANI, GIAMPAOLO R. The handbook of Central Asia : a comprehensive survey of the new republics. London ; New York : I.B.Tauris, 2000, 264 s. ISBN 1860644295

COPLIN, WILLIAM D.; O'LEARY, MICHAEL K. Central Asian states : a political risk annual, June 1995. East Syracuse, N.Y. : International Business Communications, 1995, 97 s. ISBN 1852713380

CUMMINGS, SALLY N. Oil, transition and security in Central Asia. London ; New York, N.Y. : RoutledgeCurzon, 2003, 274 s. ISBN 0415310903

DAWISHA, KAREN.; PARROTT, BRUCE. Conflict, cleavage, and change in Central Asia and the Caucasus. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1997, 423 s. ISBN 0521597315

EVERETT-HEATH, TOM. Central Asia : aspects of transitiv. London ; New York, N.Y. : RoutledgeCurzon, 2003, 290 s. ISBN 0700709568

GLEASON, GREGORY.; The Central Asian states : discovering independence. Boulder, Colo.: Westview Press, 1997, 220 s. ISBN 0813318351

HAGHAYEGHI, MEHRDAD. Islam and politics in Central Asia. London : Macmillan, 1995, 264 s. ISBN 0333694376

HAUGEN, ARNE. The establishment of national republics in Soviet Central Asia. Houndmills, Basingstoke, Hampshire ; New York, N.Y. : Palgrave Macmillan, 2003, 276 s. ISBN 1403915717

HIRO, DILIP. Between Marx and Muhammad : the changing face of central Asia. London : HarperCollins, 1994, 402 s. ISBN 0002551950

HORÁK, SLAVOMÍR. Rusko a Střední Asie po roce 1991. Praha: Karolinum, 2008, 230 s. ISBN 978-80-246-14724

HORÁK, SLAVOMÍR. Střední Asie mezi východem a západem. Praha: Karolinum, 2005, 260 s. ISBN 80-246-0906-1

KALYUZHNOVA, YELENA.; LYNCH, DOV. The Euro-Asian world : a period of transitiv. Houndmills ; London : Macmillan Press, 2000, 219 s. ISBN 0333760689

KOKAISL, PETR.; KOKAISLOVÁ, PAVLA. Kyrgyzstan - homeland of the Kyrgyz : [post socialistic transformation in Kyrgyzstan]. Saarbrücken : Südwestdeutscher Verlag für Hochschulschriften, 2010, 197 s. ISBN 978-3-8381-1786-7

KOKAISL, PETR.; SAPARBEOVA, JIBEK AJBEKOVNA.; MICHÁLEK, PAVEL. Kyrgyzstán a Kyrgyzové = Kyrgyzstan i kyrgyzy. 309 s. ISBN 978-80-7043-772-8

Kirgizskij perevorot : mart-aprel' 2005. Moskva : Jevropa, 2005. 212 s. ISBN 5-9739-0002-9

KULCHIK, YURIY.; FADIN, ANDREY.; SERGEEV, VICTOR. Central Asia after the empire. London ; Chicago, Ill. : Pluto Press, 1996, 103 s. ISBN 0745310885

LANDAU, JACOB M.; ANN ARBOR, BARBARA. Politics of language in the ex-Soviet muslim states : Azerbaijan, Uzbekistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and Tajikistan. Michigan: The University of Michigan Press, 2001, 260 s. ISBN 0472112260

LUONG, PAULINE JONES. Institutional change and political continuity in post-Soviet Central Asia : power, perceptions, and pacts. Cambridge ; New York, N.Y. : Cambridge University Press, 2002, 320 s. ISBN 0521801095

MALIK, HAFEEZ. Central Asia : its strategic importance and future prospects. New York, N.Y. : St. Martin's Press, 1994, 337 s. ISBN 0312103700

McMANN, KELLY M. Economic autonomy and democracy: hybrid regimes in Russia and Kyrgyzstan. Cambridge [UK] : Cambridge University Press, 2006. 259 s. ISBN 0-511-21932-6

OLCOTT, MARTHA BRILL. Central Asia's second chance. Washington, D.C. : Carnegie Endowment for International Peace, 2005, 389 s. 0870032178

PEIMANI, HOOMAN. Failed transition, bleak future? : war and instability in Central Asia and the Caucasus. Westport, Conn. ; London : Praeger, 2002, 163 s. ISBN 0275975045

RUMER, BORIS. Central Asia : a gathering storm. Armonk, N.Y. ; London : M.E.Sharpe, 2002, 441 s. ISBN 0765608626

RUMER, BORIS. Central Asia in transition : dilemmas of political and economic development. Armonk, N.Y. ; London : M. E. Sharpe, 1996, 286 s. ISBN 1563247666

RUMER, BORIS Z. Soviet Central Asia: "a tragic experiment". Boston : Unwin Hyman, 1989, 204 s. 0044451466

RUMER, BORIS.; ZHUKOV, STANISLAV. Central Asia : the challenges of independence. Armonk, N.Y. : M. E. Sharpe, 1998, 307 s. ISBN 0765602547

THOMAS, PAUL. The Central Asian states : Tajikistan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Turkmenistan. London : Franklin Watts, 1992, 32 s. ISBN 0749610654

B) Internetové zdroje

Kyrgyzská ústava (2010). Dostupná z WWW:

http://www.kyrgyzel.kg/index.php?option=com_content&task=view&id=120&Itemid=43

<http://www.centrasia.ru> (Ruskojazyčný server s články o Střední Asii)

<http://www.ferghana.ru> (Analytický server s články o současné politické a sociální situaci v regionu Střední Asie a pracemi o historii regionu v ruštině, angličtině a částečně v uzbečtině)

<http://www.cacianalyst.org> (Analytický týdeník o současné situaci ve státech Střední Asie s komentáři)

<http://www.rferl.org> (Rádio Svobodná Evropa/ Rádio Svoboda)

<http://www.kyrgyz.ru> (Server o historii národů regionu)

<http://www.turklib.ru> (Server s mnoha publikacemi včetně historických esejí)

Úvod	17
1. Historické pozadí	19
2. Teoretické koncepty typologií přechodů k demokracii a jejich aplikace na případ Kyrgyzstánu	21
2.1. Analýza jednotlivých typologií přechodů k demokracii.....	21
2.1.1. Obecná definice autoritářského režimu podle Linze a Huntingtona a rozdíl mezi demokracií a autoritářským režimem	21
2.1.2. Kategorizace přechodů k demokracii podle Huntingtona a Stepana	23
2.1.3. Kritika Huntingtonovy typologie „Třetí vlny“ na případě rozpadu SSSR....	25
2.2. Aplikace uvedených teoretických konceptů a teorie hybridních či protestních režimů ²⁷	
2.2.1. Specifikum regionu Střední Asie: slabé předpoklady ke vzniku demokracie	27
2.2.2. Výjimečné postavení Kyrgyzstánu v rámci regionu: existence demokratického hnutí a případ výměny elit	29
2.2.3. Kyrgyzstán jako hybridní či protestní režim	31
3. Role klanů a jejich vliv na politické směřování Kyrgyzstánu	35
3.1. Původ a dělení kyrgyzských klanů.....	35
3.2. Tribalismus jako společenský fenomén.....	38
3.3. Politický charakter kyrgyzských klanů a role „příbuzenství“	40
3.3.1. Faktor „příbuzenství“ jako zdroj státní korupce.....	40
3.3.2. Vliv klanových struktur na průběh a výsledky voleb	42
3.3.3. Ekonomická struktura klanů.....	46
3.3.4. Celkové zhodnocení role klanů na politický rozhodovací proces v Kyrgyzstánu	46
4. Vliv mezietnických a mezikonfesních vztahů na politický vývoj v Kyrgyzstánu	47
4.1. Etnické složení a situace v oblasti ochrany práv menšin.....	47
4.2. Konflikty mezi etnickými Kyrgyzy a Uzbeky v jižních oblastech země: možné hrozby a politické následky	49
4.3. Postavení jednotlivých církví v Kyrgyzstánu od r. 1991 a zvyšující se role islámu	53
4.4. Události v Batkenu a nárůst náboženského extrémismu	55
4.5. Boj státu s islámským fundamentalismem a otázky státního zásahu do náboženských svobod.....	57
4.5.1. Učení puristických islámských hnutí a počátky společenské debaty o boji proti islamismu	57
4.5.2. Vznik Státní komise pro otázky náboženských věcí a hrozba zneužití kontroly aktivit duchovních organizací ze strany státu.....	58
5. Budování národní ideologie.....	60
5.1. Význam a možná rizika budování národní ideologie pro Kyrgyzstán	60

5.2.	Koncept národní ideologie podle Askara Akajeva.....	61
5.3.	Soutěživá povaha vývoje ideologických konceptů a role státu po Tulipánové revoluci.....	64
6.	Vývoj ústavního a volebního systému v Kyrgyzstánu.....	65
6.1.	Vyhlášení nezávislosti a první fáze vývoje politického systému.....	65
6.2.	Ústavní změny během režimu Askara Akajeva.....	66
6.2.1.	Proces přijetí nové ústavy v roce 1993 a její hlavní charakteristiky.....	66
6.2.2.	Ústavní změny a posílení pravomocí prezidenta.....	68
6.3.	Ústavní změny po Tulipánové revoluci.....	70
6.3.1.	Boj o ústavní změny a pozice Kurmanbeka Bakijeva.....	70
6.3.2.	Přijetí poslední ústavy po pádu režimu Bakijeva a její hlavní charakteristika 72	
6.3.3.	Zhodnocení možných účinků nové ústavy na současný politický systém....	73
7.	Vývoj stranického systému v Kyrgyzstánu od r. 1991.....	74
7.1.	Pozadí vzniku a vývoje stranického systému v zemi.....	74
7.2.	Přehled programu a vývoje hlavních stranických subjektů a vliv jejich lídrů na politický systém Kyrgyzstánu.....	76
7.3.	Význam proprezidentských subjektů a jejich vývoj ve stranickém systému Kyrgyzstánu.....	79
7.4.	Zhodnocení postavení stran a vývoje stranického systému v zemi.....	80
8.	Přehled a zhodnocení voleb v Kyrgyzstánu a analýza revolučních událostí v letech 2005 a 2010.....	81
8.1.	Prezidentské volby v letech 1990-2000 a vedoucí role Askara Akajeva.....	81
8.1.1.	První prezidentské volby v období vzniku samostatného státu.....	81
8.1.2.	Autoritářské tendence prezidenta Akajeva, zneužití institutu všelidového referenda a prezidentské volby v roce 1995.....	82
8.1.3.	Situace před prezidentskými volbami v roce 2000 a analýza jejich průběhu 83	
8.2.	Poslední volební období prezidenta Akajeva a analýza parlamentních voleb za éry prezidenta Akajeva.....	85
8.2.1.	Situace mezi lety 2000-2005 a rostoucí politický vliv rodiny a blízkých prezidenta Akajeva.....	85
8.2.2.	Analýza parlamentních voleb v letech 1995-2005.....	86
8.3.	Analýza průběhu Tulipánové revoluce a důsledků pádu režimu Akajeva.....	89
8.4.	Volby v letech 2005-2009 a povaha režimu prezidenta Bakijeva.....	91
8.4.1.	Průběh hodnocení a problémové aspekty prezidentských voleb v roce 2005 91	
8.4.2.	Analýza politických kroků prezidenta Bakijeva, voleb v roce 2007 a 2009 a zhodnocení struktury opozice proti jeho režimu.....	93

8.5. Analýza dubnových událostí roku 2010, a přehled posledních voleb na základě nově přijaté ústavy	96
8.5.1. Příčiny dvoufázového vývoje revoluce proti režimu Kurmanbeka Bakijeva	96
8.5.2. Analýza parlamentních voleb z konce října 2010 a výsledky posledních prezidentských voleb z října roku 2011	98
Závěr.....	101
Summary.....	106
Seznam literatury a zdrojů.....	108

Úvod

Tato práce je věnována zemi, která neměla po rozpadu sovětského impéria jednotný politický model a v níž probíhaly během uplynulých 20 let složité procesy přechodu od byrokraticko-autoritářského režimu pozdní sovětské éry k nové formě vládnutí. Cílem není jen najít vhodný transitologický model pro popis několika etap ve vývoji země v posledních dvou dekadách, nýbrž i nastínit možný vývoj směřování Kyrgyzské republiky v dalších letech, a to jak na základě mnoha faktorů týkajících se vnitřní reformace politického systému, tak i celkové geopolitické situace v regionu, která má bezesporu velký dopad na Kyrgyzstán.

V jednotlivých kapitolách se zaměřím jednak na formální politické struktury, mezi něž standardně patří ústavní a volební systém či soustava politických stran. Podrobněji přitom rozeberu aspekty jednotlivých prezidentských a parlamentních voleb či dodržování základních občanských práv. Zvláštní pozornost však budu věnovat vzhledem ke skladbě společnosti neformálním politickým strukturám, mezi něž patří především klanové struktury a role tzv. příbuzenství v politickém systému země. Výzkum se zaměří i na roli jednotlivých etnických menšin či rozdílných náboženství. V neposlední řadě se budu zabývat událostmi posledních let, během kterých se v republice odehrála řada změn, počínaje tzv. Tulipánovou revolucí a konče nepokoji v Oši v roce 2010 a následným vyhlášením nové ústavy, která změnila prezidentský systém na parlamentní. Součástí práce bude i teoretická část, která má za úkol pokusit se zařadit kyrgyzskou tranzici režimu po vzniku nezávislosti a další vývoj v kontextu platných transitologických teorií a s ohledem na specifika regionu Střední Asie stejně jako s přihlédnutím k nejednoznačnému hodnocení rozpadu Sovětského svazu ze strany řady transitologů. V závěru se pak pokusím odpovědět na základní otázku, zda je možné současný Kyrgyzstán na základě vývoje od vzniku nezávislosti řadit mezi demokratické režimy a které faktory míru demokracie v zemi omezují. Kromě toho se pokusím na základě vlastních poznatků predikovat další rozvoj demokracie v zemi s ohledem na dosavadní vývoj.

Práce má z metodologického hlediska charakter případové studie, přičemž bude použit jak princip empiricko-analytický, především v kapitolách o vývoji ústavního a stranického systému, tak i normativní v případě zhodnocení neformálních politických struktur v zemi stejně jako revolučních událostí po roce 2005. Použity budou statistické i komparativní metody výzkumu a opírat se budu o díla známých autorů v problematice

tranzice států střeoaasijského regionu i o články ve významných mezinárodních politologických časopisech a internetových zdrojích především u tématu politického vývoje země v posledních letech.

1. Historické pozadí

Kyrgyzský stát se musel od počátku své existence potýkat nejen s problémy samotného rozpadu Sovětského svazu a tudíž s pnutím uvnitř tehdejších vládnoucích elit vzhledem k počínající sovětské perestrojce a glasnosti, ale i s etnickými nepokoji v regionu Ferganské kotliny mezi dvěma majoritními etniky na vlastním území, a to Kyrgyzy a Uzbeky. Již tady naznačím, že velký důraz při svém výzkumu politického vývoje země jsem kladl na otázky vlivu místních tradic, které byly implementovány dokonce do jinak rigidních vládnoucích struktur a hierarchie moci za Sovětského svazu, a které se musely zákonitě dostat do popředí v době získání nezávislosti spolu s hledáním vlastní svébytnosti a symbolů nově vznikajícího státu. Základní otázkou, na kterou chci ve své diplomové práci nalézt odpověď je, zda je vůbec možné postavit demokracii v západním pojetí ústavně-pluralitního modelu na základech společnosti, která tradičně inklinovala ke klanové politice a navíc byla po dlouhou dobu součástí sovětského modelu jedné strany a centrálně řízeného hospodářství. Pokud chceme pochopit rozpad SSSR prizmatem většinové kyrgyzské společnosti, což považuji za klíčové pro samotný výzkum politického vývoje země po roce 1991, je nutné si uvědomit, jaké postavení měla Kyrgyzská sovětská republika v rámci Sovětského svazu a jak velkou roli hrály během procesu získání nezávislosti země faktory národního sebeuvědomění a národní jednoty. Země se na konci minulého století ocitla v situaci, kdy neměla vybudované takřka žádné národní legitimní symboly a většina občanů včetně vrcholné politické reprezentace a části inteligence musela přijmout rozpad Sovětského impéria spíše jako holý avšak nechtěný fakt.¹ Dodnes tak můžeme s jistotou tvrdit, že i přes získání nezávislosti, zůstávají středoasijské republiky velkou mírou závislé na Rusku, jakožto jejich bývalém centru, mluvíme-li v relaci Lijphartovy teorie. Ruský zábor Střední Asie tak zůstává klíčovým historickým milníkem, který už zhruba před 140 lety poznamenal budoucí směřování celého regionu. V případě závislosti středoasijských států na Rusku se tedy jedná o klasický koloniální model, jehož „náhlé přerušení již vypracované sítě vzájemné závislosti může vést k radikálním změnám v ekonomickém, politickém a společenském vývoji“.² Dle tohoto modelu se však jedná o vývojový návrat zpět do minulosti, což lze potvrdit, pokud se podíváme na stále více patrný vliv klanových struktur v Kyrgyzstánu a dalších středoasijských republikách po

¹ LOWE, R., *Nation Building and identity in the Kyrgyz republic*, In EVERETT-HEATH, T., *Central Asia: Aspects of Transition*, London: RoutledgeCurzon, 2003, s. 106

² HORÁK, S., *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*, Praha: Nakladatelství Karolínium, 2008, s. 43

vzniku nezávislých vlád. Zajímavým se z tohoto pohledu jeví etnický faktor při vzniku státních hranic v kyrgyzské historii. Před ruskou invazí sice měla Střední Asie jako celek poměrně bohatou historii, což lze například doložit na rozkvětu Bucharského emirátu a Chívského či Kokandského chanátů, avšak nebyly zde nikdy vybudovány státní útvary na základě tzv. „národnostních hranic“, jež by dávaly vzniknout národním státům. Významnou změnou proto byl vznik pěti moderních středoasijských sovětských republik v roce 1924³ právě podle národnostního klíče, které se později měly stát hlavní laboratoří pro „výchovu sovětských lidí“, k čemuž posloužila i značně ideologizovaná kulturně-sociální sféra, která byla především do Kyrgyzstánu a Kazachstánu zaváděna⁴. I přesto, že zanechal dlouholetý vliv Ruska a potažmo Sovětského svazu na Kyrgyzstán a Kyrgyzy jistě své těžko popíratelné stopy, původní ruské výpady ve 30. letech 19. století rozhodně nebyly přijímány místním obyvatelstvem bezproblémově. Současný kyrgyzský stát byl v této době pod nadvládou kazašských hord, které však nebylo možné označit za státní útvary v moderním pojetí tohoto slova. Ačkoli se jednotlivé kazašské kmeny nedokázaly sjednotit vůči jednotnému ruskému náporu, byl jejich odpor vůči kolonizaci zřejmý, což lze dokumentovat i na několika protiruských povstáních v této oblasti během popisovaného období. Intenzivnější postup ruského impéria do Střední Asie je pak patrný až ve druhé polovině století⁵ a souvisel především s politickou soutěží o nadvládu v regionu mezi ruským a britským impériem, což se často označuje pod pojmem „great game“. Velkou roli v pochopení rozdílů mezi jednotlivými národy Střední Asie hraje rovněž zeměpisné hledisko. Zatímco usedlejší Uzbekové historicky obývali především oblasti oáz poblíž říčních údolí, kočovní Kazaši byli usídlení ve stepních oblastech na severu regionu a Kyrgyzové obývali horské oblasti⁶ s dominantním pohořím Ťan-šan a minimálním množstvím orné půdy v oblasti Ferganské kotliny. Větší nepokoje mezi nově příchozími Rusy a místními kočovníky nebo usedlíky v kazašských a kyrgyzských stepích a rovněž v oblasti Ferganské kotliny byly patrné především na konci 19. století, tedy v době, kdy již byl téměř celý region Střední Asie pod nadvládou ruského impéria a kdy nově vytvořený Turkestánský kraj s jednotlivými guberniemi byl začleněn do územně-správního dělení ruské říše. Právě během tohoto povstání byl také patrný rozdíl mezi povahou jednotlivých útvarů v rámci

³ LOWE, R., *Nation Building and identity in the Kyrgyz republic*, In EVERETT-HEATH, T., *Central Asia: Aspects of Transition*, London: RoutledgeCurzon, 2003, s. 106

⁴ GORTAT, R., *Kirgistan: natura zmiany systemowej*, Warszawa: Elipsa, 2009, s. 20

⁵ HORÁK, S., *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*, Praha: Nakladatelství Karolínium, 2008, s. 46

⁶ SPECHLER, M. C., *The Political Economy of Reform in Central Asia: Uzbekistan under Authoritarianism*, Abingdon: Routledge, 2008, s. 4

středoasijského regionu ve vztahu k ruskému impériu, kdy bylo uzbecké obyvatelstvo na rozdíl od Kyrgyzů a Kazachů více loajální vůči ruské nadvládě⁷. I přes množství zvratů během počátků sovětské éry, přičemž často byly bolševiky tlumeny jednotlivé autonomistické snahy především na jihu regionu v oblastech Ašchabadu a Kokandu, byla druhá vojenská kolonizace z pohledů sovětského centra rovněž úspěšná. Kromě vzniku již uvedených novodobých republik zde byla patrná změna ve struktuře obyvatelstva, na což mělo vliv především přeskupení většího počtu inteligence, ale také řady vězňů z evropské části Sovětského svazu do středoasijského regionu⁸. Během let sovětské nadvlády tak můžeme pozorovat klesající podíl etnických Kyrgyzů v Kyrgyzské sovětské republice, a to až do roku 1970, oproti strmě rostoucímu podílu etnických Rusů, kteří v 60. letech dosahovali necelé třetiny všech obyvatel republiky⁹. Etnická struktura obyvatelstva a konflikt se sousedním Uzbekistánem pak hrály roli i v průběhu ustavení nového kyrgyzského státu po rozpadu SSSR, jak si ukážeme v dalších kapitolách. Nejprve bych se však rád zaměřil na teoretické koncepty demokratické tranzice a zařazení Kyrgyzstánu do jednotlivých modelů.

2. Teoretické koncepty typologií přechodů k demokracii a jejich aplikace na případ Kyrgyzstánu

2.1. Analýza jednotlivých typologií přechodů k demokracii

2.1.1. Obecná definice autoritářského režimu podle Linze a Huntingtona a rozdíl mezi demokracií a autoritářským režimem

Samuel Huntington ve svém díle *Třetí vlna* upozorňuje na jednotlivé rozdíly mezi demokratickými režimy, což sice může způsobovat obtíže při hodnocení demokratizace a přechodu od autoritářství, avšak nehraje významnější roli v procesu ustavení demokratického zřízení¹⁰. Základní rozdíl mezi demokratickými a autoritářskými režimy je podle Huntingtona určen faktorem existence resp. absence soutěživých voleb „rozhodujících vládních úředníků“. Těchto voleb se podle Huntingtona účastní v demokratických režimech převážná většina obyvatelstva¹¹.

⁷ HORÁK, S., *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*, Praha: Nakladatelství Karolínium, 2008, s. 52

⁸ HORÁK, S., *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*, Praha: Nakladatelství Karolínium, 2008, s. 55

⁹ GORTAT, R., *Kirgistan: natura zmiany systemowej*, Warszawa: Elipsa, 2009, s. 22

¹⁰ HUNTINGTON, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno: CDK, 2008, s. 111

¹¹ HUNTINGTON, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno: CDK, 2008, s. 111

Dalším důležitým dělením, které hraje roli při hodnocení režimní změny je povaha odstraňovaného režimu. Zde existují odlišné teorie, které se zabývají dělením autoritářských režimů, mezi kterými má dominantní postavení Linzova definice autoritářského režimu a jeho typologie, kterou podrobněji rozepsal Leonardo Morlino¹². Podle Linze je režim autoritářský v případě, že se jedná o politický systém „povolující vyjadřování omezeného, a nikoli odpovědného pluralismu; postrádající vypracovanou a vůdčí ideologii, založenou na odlišném typu mentality; nepraktikující intenzivní nebo extenzivní politickou mobilizaci, a to s výjimkou určitých fází svého vývoje; v němž vůdce nebo případně úzká skupina vykonává moc ve špatně definovaných, ale přesto rozeznatelných hranicích“.¹³ Autoritářský režim tedy podle Linze na rozdíl od režimu totalitního provádí pouze omezenou „synchronizaci politických, sociálních a kulturních struktur zevnitř státu“, která je podle Linze patrná např. v neschopnosti autoritářského režimu vytvořit masovou stranu, v toleranci odborů či ideových principů kulturních a akademických obcí ze strany daného typu režimu.¹⁴ Daný režim tak ovlivňuje, ale neovládá činnosti jednotlivých subkultur, jako je církev či humanitární organizace a je více heterogenní než totalitní¹⁵. Huntington na rozdíl od Linze nestaví v analýze autoritářských režimů na jejich přesnou definici a mluví o „rozmanitých podobách řady nedemokratických režimů“, které pak dále řadí v souvislosti s jednotlivými demokratizačními vlnami.¹⁶ Pro analyzovaný typ transice v Kyrgyzstánu je přitom podstatná třetí vlna, do které Huntington řadí rozpad SSSR a východního bloku. V rámci této vlny podle Huntingtona dochází k demokratizaci třech typů režimů: systémů jedné strany (sem řadí i SSSR), vojenských režimů a personálních diktatur¹⁷. Zajímavé je zde srovnání těchto typologií autoritářských režimů s Linzovým dělením, které je postaveno na proměnných jako je stupeň politického pluralismu, stupeň reálné politické participace či stupeň ideologizace¹⁸. V rámci autoritářských režimů, mezi které

¹² DVOŘÁKOVÁ, V., KUNC, J., *O přechodech k demokracii*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1994, s. 50

¹³ DVOŘÁKOVÁ, V., Kunc, J., *O přechodech k demokracii*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1994, s. 49

¹⁴ DVOŘÁKOVÁ, V., Kunc, J., *O přechodech k demokracii*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1994, s. 50

¹⁵ DVOŘÁKOVÁ, V., Kunc, J., *O přechodech k demokracii*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1994, s. 50

¹⁶ HUNTINGTON, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno: CDK, 2008, s. 112

¹⁷ HUNTINGTON, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno: CDK, 2008, s. 112

¹⁸ DVOŘÁKOVÁ, V., KUNC, J., *O přechodech k demokracii*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1994, s. 50

lze řadit i sovětských režim v jeho posledních stádiích, tedy rozlišoval J. Linz mezi byrokraticko-vojenskými režimy, organickým etatismem, postdemokratickými mobilizačními režimy, mobilizačními režimy po získání nezávislosti, rasovými „demokraciemi“, nedokonalým totalitarismem či posttotalitními režimy¹⁹. Zatímco u prvních typů režimů se jedná buď o režimy s výraznější rolí armády v procesu vládnutí, což je spíše případ některých států Latinské Ameriky, v případě mobilizačních režimů se jedná buď o režimy s předchozí demokratickou zkušeností, nebo o africké postkoloniální režimy se vznikem masového demokratického hnutí. Nás však více zajímá příklad posttotalitních režimů, které se podle Linze vyznačují existencí vůdčí dominantní strany, jež se drží u moci po dlouhou dobu a vykonává vedoucí funkci v rámci celého politického systému dané země²⁰. Tento typ režimu je tedy charakteristický po bývalý Sovětský svaz od destalinizace, u něhož se nyní dostaneme k procesu rozpadu, kde si to popíšeme na základě teorií konce nedemokratických režimů.

2.1.2. Kategorizace přechodů k demokracii podle Huntingtona a Stepana

Rozpad SSSR se stal bezpochyby klíčovou událostí, která ovlivnila celý proces výměny politických elit ve východním bloku. Je však zároveň chybné tvrdit, že všechny státy nastoupily bezbolestnou cestu přechodu k demokracii, přičemž v některých naopak politické napětí přerostlo ve vznik personální diktatury či bylo nahrazeno jiným autoritářským režimem. Huntington řadí rozpad Sovětského svazu ve třetí demokratizační vlně do kategorie přerodu neboli transformace²¹, který se vyznačuje zvláštní situací, kdy se hlavními nositeli změny staly dosavadní elity autoritářského režimu,²² je však nutné poznamenat, že Huntington vydal své dílo *Třetí vlna*, kde dané režimy kategorizoval, v období liberalizace sovětského režimu ještě před jeho zhroucením. Obdobnou situaci jsme mohli podle Huntingtona spatřit např. ve Španělsku po smrti Franka nebo v některých vojenských režimech např. v zemích Latinské

¹⁹ DVOŘÁKOVÁ, V., KUNC, J., *O přechodech k demokracii*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1994, s. 51

²⁰ LINZ, J. J., *Totalitarian and authoritarian regimes*, Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2000, s. 177-178

²¹ Linz tomu říká ve své terminologii reforma, viz HUNTINGTON, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno: CDK, 2008, s. 115

²² HUNTINGTON, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno: CDK, 2008, s. 115

Ameriky (Brazílie, Peru, Ekvádor, Guatemala).²³ Druhým nejčastějším případem demokratizace je pak podle Huntingtona případ přeměny, kdy se jednotlivé elity dosavadní vládní moci a opozice dohodnou mírným způsobem na hlavních celospolečenských změnách²⁴. Stepan pak dělí jednotlivé typy demokratizačních procesů na redemokratizaci zahájenou zevnitř autoritářských režimů, ukončení režimu tlakem společnosti, dále pak na pakt mezi politickými stranami, organizovanou násilnou revoltu koordinovanou reformistickými stranami a nakonec na revoluční válku vedenou marxisty²⁵. První zmiňovaný Stepanův případ redemokratizace zevnitř by terminologicky odpovídal Huntingtonovu přerodu, kdy se sami představitelé autoritářské moci uvědomí, že své další politické zámysly vzhledem k měnícím se podmínkám nejlépe prosadí při demokratizaci institucí²⁶, druhý případ demokratizace Huntingtonovy výměny, který by se dal aplikovat na proces konečného rozpadu SSSR, odpovídá v kategorizaci Stepana ukončení režimu tlakem společnosti. Zajímavou teorii pak razí společně Linz se Stepanem, kdy mluví o velké roli návaznosti institucí a voleb v souvislosti s požadavky místních etnik při regionálních volbách, které pak mají destruktivní vliv na jednotu celého systému. Linz a Stepan uvádí právě příklad Sovětského svazu a Jugoslávie, kde místní volby předcházely celostátním a nacionalisticky laděné regionální elity se přes ně snažily „prosadit svůj požadavek demokratické legitimacy“²⁷. Další důležitou otázkou je postavení jednotlivých politických skupin při procesu demokratizace. Huntington dělí tyto skupiny na základě dělení podle představitelů vládní garnitury a opozice vůči režimu a podle jejich souhlasného či odmítavého postoje k demokracii, přičemž vládní představitelé s kladným postojem k demokracii jsou podle něj reformátoři, kteří mohou být demokratizátory a liberály²⁸. Pro demokratizaci se vyjadřují i umírnění demokraté a naopak proti jsou radikální extrémisté či stoupenci starých pořádků²⁹. Huntington však dále upozorňuje na fakt, že i skupiny s odlišným postojem k liberalizaci a

²³ HUNTINGTON, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno: CDK, 2008, s. 114-115

²⁴ HUNTINGTON, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno: CDK, 2008, s. 115-116

²⁵ DVOŘÁKOVÁ, V., KUNC, J., *O přechodech k demokracii*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1994, s. 55-58

²⁶ DVOŘÁKOVÁ, V., KUNC, J., *O přechodech k demokracii*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1994, s. 56

²⁷ PRZEWORSKI, A., *Sustainable democracy*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, s. 23-24

²⁸ HUNTINGTON, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno: CDK, 2008, s. 122

²⁹ HUNTINGTON, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno: CDK, 2008, s. 123

demokratizaci, jakými jsou například reformátoři a stoupenčí starých pořádků, mohou mít některé shodné zájmy, v tomto případě aby nepřišla k moci opozice³⁰. Stejně tak Huntington si dále všímá hlavních interakcí mezi vyjmenovanými skupinami, a to mezi vládou a opozicí, mezi reformátory a stoupenčí starých pořádků a dále mezi umírněnými a extrémisty v opozici³¹. Pro proces přerodu přitom považuje Huntington zásadní interakci mezi reformátory a stoupenčí starých pořádků, kdy úspěšný je podle autora přerod pouze tehdy, když jsou „vládní reformátoři silnější než stoupenčí starých pořádků, vláda než opozice a umírnění v opozici než extrémisté“³². V případě výměny naopak Huntington dává za podmínku, aby byla silnější umírněná opozice, i když stejně jako u přerodu poukazuje na důležitou úlohu vzájemné interakce.³³ Pokud bychom tedy měli shrnout přístupy jednotlivých autorů k danému tématu, tak můžeme říci, že většina z vyjmenovaných autorů preferuje cestu sjednaného přechodu, která je však zároveň nejobtížněji dosažitelná³⁴. Někteří autoři se dále snaží terminologicky odpoutat od aplikace popsaných mechanismů přechodů ve „třetí vlně“ na případ postsovětských republik. Je zřejmé, že případ Portugalska z roku 1974 se ve značné míře liší od případu rozpadu SSSR a vzniku nezávislosti postsovětských republik.

2.1.3. Kritika Huntingtonovy typologie „Třetí vlny“ na případě rozpadu SSSR

Někteří autoři, jako např. Valerie Bunce, v této souvislosti mluví o vzniku „čtvrté vlny“³⁵, která se od demokratizace režimů v Latinské Americe, Asii či jižní Evropě v rámci třetí vlny liší v mnoha podstatných faktorech. Nejdůležitějším rozdílem, kterého si autoři všímají, je povaha interakce mezi starými a novými elitami. Zatímco v případě přechodů v rámci třetí vlny je Huntingtonem zdůrazňována nutnost interakce mezi starými a novými politickými elitami k plynulému přechodu k demokracii,

³⁰ HUNTINGTON, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno: CDK, 2008, s. 123

³¹ HUNTINGTON, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno: CDK, 2008, s. 124

³² HUNTINGTON, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno: CDK, 2008, s. 124

³³ HUNTINGTON, S. P., *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*, Brno: CDK, 2008, s. 124

³⁴ DVOŘÁKOVÁ, V., KUNC, J., *O přechodech k demokracii*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1994, s. 61

³⁵ BUNCE, V., McFAUL, M., STONER-WEISS, K., *Democracy and Authoritarianism in the Postcommunist World*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 11

v případě postkomunistických států to podle Bunce neplatí³⁶. V tomto ohledu si autorka naopak všimá vedoucího postavení momentálně nejsilnějších elit, které však mohou být jak z tábora předchozího tak nastupujícího režimu³⁷. Převažujícím případem je tedy nikoli kooperace a hledání kompromisu, nýbrž konfrontace. Dalším důležitým momentem je pak vliv postupných ekonomických reforem na povahu demokratizace, kde Bunce nevidí jednoznačnou souvislost a naopak u států v rámci „čtvrté vlny“ zdůrazňuje větší úspěchy u zemí, které provedly rychlé reformy³⁸. Neméně důležitými faktory jsou rovněž postavení jednotlivých aktérů v případě zemí, kde došlo ke sjednání paktu mezi elitami a také vliv masového hnutí na demokratizaci uvnitř režimu. Zatímco Huntington a jiní v rámci teorie „třetí vlny demokratizace“ zdůrazňovali pozitivní vliv stabilního paktu mezi obdobně silnými aktéry na úspěšnou demokratizaci, Bunce vidí u států „čtvrté vlny“ odlišný výsledek. V případech Polska či Maďarska, jejichž přechod k demokracii je hodnocen v rámci postkomunistických států jako jeden z nejlepších, je podle autorky patrné, že se nejedná o pakt stejně silných elit, ani zde není uplatněna podmínka stability platnosti hlavních výsledných ustanovení, jež vznikla kompromisem mezi oběma stranami³⁹. Naopak masová hnutí, která byla symbolem „společenské kooperace a mobilizace“ sehrála v mnoha případech důležitější roli při režimních změnách, než jak to původně hodnotili autoři a pokračovatelé teorie „třetí vlny“. Na těchto příkladech jasně vidíme, že neexistuje jednotná teorie, která by dokázala bezchybně popsat určitý proces režimní změny, přičemž události posledních dvou desetiletí související s rozpadem východního bloku ve střední a východní Evropě a také ve Střední Asii se staly v rámci politologické obce klíčové pro zpochybňování dosud platných teoretických rámců přechodů k demokracii.

³⁶ BUNCE, V., McFAUL, M., STONER-WEISS, K., *Democracy and Authoritarianism in the Postcommunist World*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 11

³⁷ BUNCE, V., McFAUL, M., STONER-WEISS, K., *Democracy and Authoritarianism in the Postcommunist World*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 11

³⁸ BUNCE, V., McFAUL, M., STONER-WEISS, K., *Democracy and Authoritarianism in the Postcommunist World*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 11

³⁹ BUNCE, V., McFAUL, M., STONER-WEISS, K., *Democracy and Authoritarianism in the Postcommunist World*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 12

2.2. Aplikace uvedených teoretických konceptů a teorie hybridních či protestních režimů

2.2.1. Specifikum regionu Střední Asie: slabé předpoklady ke vzniku demokracie

Nyní bych se rád blíže zaměřil na aplikaci teorií přechodů po rozpadu Sovětského svazu, přičemž se zaměřím nejprve na Střední Asii jako celek a v dalších kapitolách budu více specifikovat pohled na vývoj v Kyrgyzstánu jak z hlediska výkladu jednotlivých politických událostí, tak z hlediska pohledu na politický vývoj z hlediska míry demokracie. Z dosavadního výkladu je zřejmé, že rozpad SSSR nebyl z hlediska zařazení jednoduchou záležitostí. Je to způsobeno jednak několika etapami, které se daly hodnotit v rámci kategorizace teorie přechodů, kdy nejprve proběhla liberalizace režimu v Gorbačovovské éře, jež by se dala řadit podle Huntingtona do přerodu, avšak ve druhé fázi i přes evidentní snahu autoritářské moci demokratizovat režim došlo ke společenskému tlaku spojenému se vznikem národních hnutí v jednotlivých republikách. V jednotlivých sovětských republikách však proces rozpadu sovětského impéria probíhal odlišně, a to jak v závislosti na postavení dané republiky v rámci SSSR a také na národním podvědomí, existenci a síle celonárodního hnutí, postavení jednotlivých etnik v rámci dané republiky a mnoha dalších faktorech. Při hodnocení procesů ve Střední Asii po rozpadu SSSR musíme brát v úvahu odlišné postavení středoasijských republik v rámci Sovětského svazu oproti evropským sovětským republikám. Ve Střední Asii nebyl rozpad SSSR doprovázen zvláštním tlakem na „evropeizaci“, což bylo možné zaznamenat v Rusku, na Ukrajině a částečně také v zakavkazských republikách.⁴⁰ Zároveň zde specifická struktura společnosti a politický kontext utvořily jakýsi mix institucí z předsovětského a sovětského období i nové éry nezávislosti spojené s „formálními i neformálními praktikami a normami“⁴¹. Národní otázka byla spojená v menší či větší míře se vztahy mezi slovanskými a neslovanskými národnostmi v jednotlivých republikách, stejně jako s odlišnými náboženstvími zastoupených etnik⁴². Dalším kritériem, typickým pro všechny státy Střední Asie po vyhlášení nezávislosti byla složitá ekonomická situace a všeobecné zchudnutí. V této souvislosti se mezi mnoha autory mluví o tzv. rozdělení společnosti podle klíče 5:15:80, což znamená, že podle rozdělení na základě sociální stratifikace se

⁴⁰ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolinum, 2005, s. 189

⁴¹ WOODEN, A., STEFES, C. H., *The Politics of Transition in Central Asia and the Caucasus*, New York: Routledge, 2009, s. 5

⁴² HIRO, D., *Inside CentralAsia*, New York: Overlook Duckworth, 2009, s. 398

dá zařadit 5% obyvatel regionu mezi vysoce prosperující skupinu, dalších 15% tvoří skupina, která se má relativně dobře a zbývajících 80% obyvatel tvoří bezmajetní, z nichž většinu tvoří občané za hranicí chudoby⁴³. Největším problémem celého regionu však byl nedostatek zkušeností s demokracií a multipartismem stejně jako se soukromým majetkem. Ideologické vakuum se snažil zaplnit islám či etnický nacionalismus, přičemž samotní lídři středoasijských republik, kteří podporovali větší rozšíření prvků muslimského náboženství prostřednictvím médií i stavbou mešit či zaváděním muslimských svátků, nedokázali účinně zabránit rozvoji islámského fundamentalismu, jenž se soustředil především do oblasti Fergánské kotliny, tedy na pomezí Uzbekistánu, Tádžikistánu a Kyrgyzstánu⁴⁴. Jediným státem, kterému se podařilo předejít etnickým konfliktům na svém území, a to díky většímu zastoupení slovanského obyvatelstva či nechráněnosti dlouhé hranice s Ruskou federací, byl Kazachstán. Je však nutné dodat, že role islámu jako pojítka pro vznik vícenárodních identit, které budou „převažovat nad národními či kmenovými vazbami“⁴⁵ při svých požadavcích v období Gorbačovské perestrojky a glasnosti a následného rozpadu SSSR a vzniku nezávislých států, byla nadsazená. Jako důkaz je možné uvést vzniklé spory mezi sunitským obyvatelstvem, např. mezi Uzbeky a Kyrgyzy⁴⁶. Nedostatek ideového základu pro vznik rozsáhlejších celonárodních hnutí požadujících nezávislost byl patrný ve všech státech regionu, kde se komunisté drželi pevně u moci i v přelomovém roce 1991 a v březnovém referendu o osudu SSSR byla Střední Asie velkou většinou svého obyvatelstva na straně zachování Sovětského svazu⁴⁷. Pokud bychom měli klasifikovat jednotlivé režimy ve státech středoasijského regionu a postavení Kyrgyzstánu v porovnání s ostatními zeměmi, lze s jistotou tvrdit, že vznikající politické prostředí nahrávalo nastolení autoritářských režimů, ať už kvůli chybějící zkušenosti s demokracií západního typu, či existenci silného klanového prostředí v politické kultuře jednotlivých zemí regionu. Zmiňovaný nedostatek celonárodního hnutí s podporou většiny obyvatelstva, jako tomu bylo v některých jiných postsovětských republikách, a silná role místních komunistických „aparátčiků“, kteří však mnohdy sami nebyli přesvědčeni ve správnosti sovětské ideologie, znamenaly částečně vynucený obrat těchto politických elit směrem ke vzniku nezávislých států

⁴³ RUMER, B., *Central Asia at the End of the Transition*, New York: M. E. Sharpe, 2005, s. 5

⁴⁴ HIRO, D., *Inside Central Asia*, New York: Overlook Duckworth, 2009, s. 400 - 401

⁴⁵ RYWKIN, M., *Moscow Lost Empire*, New York: M.E.Sharpe, 1994, s. 8

⁴⁶ RYWKIN, M., *Moscow Lost Empire*, New York: M.E.Sharpe, 1994, s. 8

⁴⁷ RYWKIN, M., *Moscow Lost Empire*, New York: M.E.Sharpe, 1994, s. 38-39

jakožto protipólu liberalizaci poměrů v Rusku v souvislosti s příchodem prezidenta Jelcina⁴⁸.

2.2.2. Výjimečné postavení Kyrgyzstánu v rámci regionu: existence demokratického hnutí a případ výměny elit

Tento obrat však nebyl patrný v plné míře v jediné zemi regionu, a to v Kyrgyzstánu. Středoasijská republika měla na rozdíl od ostatních, kteří po vzoru moskevského vedení ještě před moskevským pučem v roce 1991 jmenovali nejvyššího představitele komunistické strany zároveň prezidentem republiky, rozpolcenou vládu, a to mezi Absamata Musalijeva, tehdejšího prvního tajemníka komunistické strany Kyrgyzské SSR, a Askara Akajeva, který se stal prezidentem kyrgyzské SSR a začal podporovat opoziční křídlo kyrgyzských politiků, přičemž ostře odsoudil komunistický puč v Moskvě a na rozdíl od ostatních zástupců středoasijských republik veřejně podporoval prezidenta Jelcina.⁴⁹ Toto rozdělení do dvou táborů vzhledem ke slabšímu postavení tehdejší komunistické strany v zemi v porovnání s ostatními středoasijskými republikami mělo vliv na celý další vývoj země. Kyrgyzstán se stal, na rozdíl od ostatních republik v regionu, jež lze zařadit do autoritářských režimů, jakýmsi „ostrůvkem demokracie“, který byl během doby své nezávislé existence řazen spíše mezi hybridní režimy, i díky dalším faktorům, jako jsou silný vliv místních klanů, celkově slabá role stran a tudíž neexistence silného postavení proprezidentského subjektu nebo spíše prozápadní liberálně demokratický směr, na který se odkazoval Akajev. Kam lze ale v kontextu ostatních středoasijských republik zařadit přechod republiky po rozpadu Sovětského svazu a vzniku nezávislého Kyrgyzstánu? I přes vznik prodemokratického opozičního hnutí vedeného Askarem Akajevem ještě v době komunistické moci v zemi a absenci předání moci vládnoucí elitou zastoupenou Musalijevym vznikající opoziční skupině z různých táborů představující budoucí politickou elitu země, nelze klasifikovat kyrgyzský přechod v Huntingtonově pojetí jako výměnu. Je nutné mít na paměti, že samotný počátek procesu demokratizace poměrů v SSSR zahájený Gorbačevym během již na konci 80. let, který jistě přispěl k uvolnění poměrů v jednotlivých republikách včetně Kyrgyzstánu, probíhal způsobem, který Huntington označuje jako přerod, kdy byla reformátorská vláda silnější než umírněná opozice. Zde je však hlavní rozpor, a to v postavení ústřední sovětské vlády a místní

⁴⁸ RYWKIN, M., *Moscow Lost Empire*, New York: M.E.Sharpe, 1994, s. 39-40

⁴⁹ HIRO, D., *Inside CentralAsia*, New York: Overlook Duckworth, 2009, s. 289

vlády v jednotlivých republikách. Zatímco Gorbačov sám zahájil procesy perestrojky a glasnosti, místní politické elity byly většinou spíše konzervativní, což se naplno projevilo po komunistickém puči v roce 1991. Proces Linzovy ruptury neboli výměny elit nemůžeme aplikovat v regionu střední Asie ve fázi rozpadu Sovětského svazu na žádný stát, ani na případ Kyrgyzstánu, kde se nejednalo o kompletní nahrazení vládnoucí skupiny jinou. Avšak pokud bychom měli dále hodnotit kyrgyzský režim během vlády prezidenta Akajeva, je nutné podotknout, že se v mnoha bodech blížil definici autoritářského režimu Linze. Akajev, který vládnul po celou dobu s pomocí svých rodinných příbuzných a za podpory severních klanů, byl částečně „nucen přijmout“ vůdčí roli hlavně z důvodů tradičně silného postavení vertikální mocenské pyramidy v kyrgyzské společnosti na základě klanových struktur⁵⁰. V případě kyrgyzských politických poměrů tedy můžeme mluvit o dvojí rovině formálních a neformálních struktur moci. Z hlediska formálních struktur byl v průběhu výkonu Akajevym prezidentské funkce zaznamenanatelný výrazný nárůst prezidentských pravomocí v souvislosti s několika ústavními referendy, které znamenaly změnu typu režimu z prezidentsko-parlamentního na prezidentský v roce 1996.⁵¹ Omezení role parlamentu a zvýšení pravomocí prezidenta spolu s neuspokojivým stavem korupce, špatnou ekonomickou situací země a soupeřením dvou hlavních klanových struktur znamenaly nárůst nespokojenosti ve společnosti, které vyvrcholily protesty, nucenou redakcí Ústavy země a následně výměnou režimu v procesu Tulipánové revoluce. Avšak následný vývoj poukázal na silně zakořeněný klientelismus a vůdčí roli klanů v kyrgyzské politice, když se nově zvolený prezident Kurmanbek Bakijev uchýloval vesměs ke stejným praktikám jako jeho předchůdce. I jeho vláda tedy musela být svržena násilným způsobem v roce 2010, což poukazuje na značnou nestabilitu kyrgyzské politické scény. Kyrgyzstán je proto možné zařadit nejen do širšího spektra hybridních režimů, ale i do novějšího pojetí tzv. „protestních režimů“⁵², o kterých mluví v souvislosti s novodobými ruskými protesty proti Putinově vládě např. Graeme B. Robertson.

⁵⁰ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 171

⁵¹ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 161

⁵² ROBERTSON, G. B., *The Politics of Protest in Hybrid Regimes*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 4

2.2.3. Kyrgyzstán jako hybridní či protestní režim

Širší debata o hybridních režimech započala až ke konci 20. století a souvisela s určitým rozčarováním nad třetí demokratizační vlnou⁵³ popsanou mimo jiné Huntingtonem, která měla vést k demokratizaci autoritářských režimů především v oblastech Latinské Ameriky, Asie, Afriky a států tzv. východního bloku. Mnoho z daných států sice svrhlo autoritářské režimy, avšak nebyla zde nastolena demokracie západního typu a nové politické elity ustavily režim kombinující prvky demokracie a autoritářského režimu⁵⁴, který začali politologové a další sociální vědci označovat pojmem „hybridní režim“. Každý z odborníků uváděl definice, které se od sebe mírně lišily. Někteří např. pojmenovali hybridní režimy tzv. neliberálními demokraciemi, což ve své podstatě znamená, že státy s uvedeným typem režimu nedosahují všech standardů plně demokratických zřízení, jako jsou např. podle Dahla a jeho teorie polyarchie alternativní zdroje informací, svoboda zakládání a členství v organizacích, možnost být zvolen do veřejných funkcí, právo politických představitelů soutěžit k získání vlastní podpory, svoboda vyjadřování, právo volit, existence svobodných a férových voleb a také existence institucí, kteří uskutečňují vládní politiku na základě voličských preferencí.⁵⁵ Hybridní režimy nespĺňují všechny podmínky pro plně zavedenou liberální demokracii, ačkoli se k ní představitelé těchto režimů hlásí a „mluví její řečí“⁵⁶. Mezi hlavní znaky patří volby bez garance občanských svobod, které tak nerespektují přesně preference občanů⁵⁷. Tyto režimy se maskují jako demokratické právě skrze proklamaci existence institutu demokratických voleb, díky kterému si dokážou od mezinárodního společenství domoci nálepky demokratického státu, aniž by si většina společenství uvědomovala pravé poměry v zemi a účely vládnoucí elity.⁵⁸ V rámci těchto režimů, do kterých můžeme zařadit i Kyrgyzstán, lze podle Robertsona vidět tendenci k protestnímu chování obyvatelstva, přičemž protest má obecně povahu na pomezí přímé akce, což je patrné pro autoritářské režimy, a symbolických cílů

⁵³ McMANN, K. M., *Economic Autonomy and Democracy: Hybrid Regimes in Russia and Kyrgyzstan*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 174

⁵⁴ McMANN, K. M., *Economic Autonomy and Democracy: Hybrid Regimes in Russia and Kyrgyzstan*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 174

⁵⁵ DAHL, R., *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Haven, CT: Yale University Press, 1971, s. 2–3.

⁵⁶ ROBERTSON, G. B., *The Politics of Protest in Hybrid Regimes*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 4

⁵⁷ McMANN, K. M., *Economic Autonomy and Democracy: Hybrid Regimes in Russia and Kyrgyzstan*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 175

⁵⁸ McMANN, K. M., *Economic Autonomy and Democracy: Hybrid Regimes in Russia and Kyrgyzstan*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 175

protestu charakteristických pro demokracie⁵⁹. Některé z protestů jsou přitom řízené a podporované vládnoucí elitou jako součást její mediální strategie. Část lidí jakkoli může uvěřit v demokratičnost daného režimu, avšak hybridní režimy nemají zajištěnou tendenci vyvíjet se směrem k demokracii a jejich stabilita tkví právě ve spojení obou prvků, tedy demokratických a autoritářských⁶⁰. Značná část postsovětských politiků pak pokračuje ve šlépějích svých předchůdců, přičemž někteří vědci přikládají značnou roli ekonomické proměnné při objasnění jejich chování. Státy, které se chovaly intervenčně, jako např. Sovětský svaz, natolik pozměnily myšlení pozdějších postsovětských leaderů, že ti pokračují v dané tendenci, která je navíc umožněna díky slabé hospodářské autonomii⁶¹. Model interakce, který ve své knize představuje Kelly McMannová vychází z toho, že lídři zemí s hybridními režimy vědomě omezují pouze některé demokratické mechanismy, a to na základě obtížnosti realizace jednotlivých restrikcí takovým způsobem, aby si toho co nejméně všimli mezinárodní pozorovatelé.⁶² Z tohoto pohledu patří mezi nejefektivnější pro udržení hybridní povahy režimu restrikce alternativních médií, neziskových organizací a opozičních kampaní, kdežto v případě větších restrikcí v rámci volebního procesu jako je zákaz volebního práva pro určité voliče, podvodné praktiky u tajného hlasování či restrikce v rámci úpravy plnomocí formálních institutů, je realizace složitější a navenek viditelnější⁶³. V některých typologiích jsou režimy ve Střední Asii řazeny mezi sultanistické režimy, což vzhledem k politické tradici daných států, není nic překvapivého. Hybridní režimy v regionu, které byly ustaveny po vzniku nezávislosti na počátku 90. let minulého století tak na jednu stranu vytvářejí dojem demokracie, na straně druhé však drží reálnou moc v rukou skupina kolem prezidenta země, loajalita, k němuž se však nezakládá na „politickém programu a ideologii či vynikajících odborných kvalitách hlavy státu“, nýbrž na „strachu a odměnách“ pro podporovatele režimu⁶⁴. Formální atributy demokracie, které jsou v hybridních režimech tohoto typu zajištěny, jsou často

⁵⁹ ROBERTSON, G. B., *The Politics of Protest in Hybrid Regimes*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 4

⁶⁰ McMANN, K. M., *Economic Autonomy and Democracy: Hybrid Regimes in Russia and Kyrgyzstan*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 175

⁶¹ McMANN, K. M., *Economic Autonomy and Democracy: Hybrid Regimes in Russia and Kyrgyzstan*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 177

⁶² McMANN, K. M., *Economic Autonomy and Democracy: Hybrid Regimes in Russia and Kyrgyzstan*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 178

⁶³ McMANN, K. M., *Economic Autonomy and Democracy: Hybrid Regimes in Russia and Kyrgyzstan*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 178

⁶⁴ KORT, M., *Nations in Transition: Central Asian Republics*, New York: Facts On File, 2004, s. 74

nazývány „fasádou demokracie“⁶⁵, pod kterou se skrývají skutečné praktiky tajné policie vedoucí často k potlačování svobod jedinců či formálně demokratické volby, které se však odehrávají v režii jednotlivých klanů⁶⁶, jejichž příslušníci jsou povinni volit svého kandidáta. Mezi některými politickými vědci se i díky výše uvedeným vlastnostem hybridních režimů začalo mluvit jako o „silných v participaci a slabých v soutěživosti“⁶⁷. Toto slovní spojení se inspiroje Dahlovou teorií demokracie, konkrétně jeho podmínkami účasti ve veřejných volbách a soutěživé povahy klání mezi jednotlivými protikandidáty. Volby jsou pro hybridní režimy, které chtějí ukázat mezinárodnímu společenství povětšinou demokratickou tvář, důležitým milníkem, avšak právě proto, že jsou nejviditelnější součástí procedur v demokratických režimech, je nutné kromě nich brát v úvahu i některé méně viditelné proměnné, kterými jsou např. reálná existence nezávislých médií či politických stran a hnutí v zemi. V rámci těchto úvah by se proto mělo při hodnocení hybridního režimu přihlížet především k otázce stability demokracie a jejích mechanismů v té dané společnosti, což mnoho vědců opomíjí⁶⁸. Samotná změna režimu v podobě demokratizace díky glasnosti a perestrojce a následně i rozpadu Sovětského svazu a získání nezávislosti v 15 bývalých svazových republikách pro některé z těchto republik znamenala dlouho očekávanou a probojovanou změnu, kdežto pro středoasijské státy „přišla včas a bez varování“⁶⁹. Je tedy velmi obtížné hodnotit získání nezávislosti v Kyrgyzstánu, kde i přes vznik masového demokratického hnutí a silnou roli prodemokratické opozice a Akajeva nedošlo k přímému revolučnímu svržení bývalých elit, v rámci častých kategorií sjednaného přechodu a role radikálních „jakobínů“. K postkomunistickým přechodům v této souvislosti například poznamenal Philipp Roeder tezi, dle které ústí ve výsledek demokratické ústavy ten typ přechodu, kde jsou cíle jednotlivých politických účastníků co možná nejvíce heterogenní a jejich politická síla je navzájem co nejvíce v rovnovážném stavu⁷⁰. Pro Kyrgyzstán to platí pouze v první fázi demokratizace režimu, kdy byl lídr opozice a budoucí prezident Akajev podporován značnou skupinou

⁶⁵ McMANN, K. M., *Economic Autonomy and Democracy: Hybrid Regimes in Russia and Kyrgyzstan*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 179

⁶⁶ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 1

⁶⁷ McMANN, K. M., *Economic Autonomy and Democracy: Hybrid Regimes in Russia and Kyrgyzstan*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 181

⁶⁸ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 2

⁶⁹ KORT, M., *Nations in Transition: Central Asian Republics*, New York: Facts On File, 2004, s. 79

⁷⁰ BUNCE, V., McFAUL, M., STONER-WEISS, K., *Democracy and Authoritarianism in the Postcommunist World*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 7

obyvatel především ze severu Kyrgyzstánu a měl tedy mírnou převahu vůči tehdejšímu komunistickému předákovi Absamatu Masalijevovi, jenž se otevřeně postavil na stranu pučistů a zastával tedy zcela odlišný postoj než nově vznikající demokratické hnutí. Největší zlom směrem k dalšímu vývoji Kyrgyzstánu, který je právem řazen mezi hybridní režimy, souvisí především s neúspěšným pokusem Akajeva vnést do tradiční klanové struktury země prvky západní demokracie, a tedy zvýšit roli formálních struktur⁷¹. Následný Akajevův rezignující postoj ke snaze bojovat za zvýšení role ústavně-právních mechanismu a vzniku skutečně pluralitních voleb či vnášení dalších prvků ústavně-pluralitní demokracie a naopak podlehnutí vlivu klanové politiky a zařazení se mezi ostatní středoasijské autoritářské prezidenty, poznamenala další politický vývoj země. Avšak následné revoluce v roce 2005 a 2010 otevírají otázku, do jaké míry se dá v kyrgyzském případě mluvit o demokratizační snaze určité části kyrgyzského národa a do jaké míry se jedná pouze o boj klanů za nadvládu nad řídicími mechanismy země. Otázka role politických klanů v kyrgyzské společnosti, kterou se budu zabývat podrobněji i v následující kapitole, je důležitá v případě správného uchopení teoretického rámce možností přechodů k demokracii ve středoasijských společnostech. Jak jsem již uváděl výše, dominantní transitologické teorie, které vidí jako hlavní proměnnou při procesu demokratizace chování elit, přičemž je preferován pakt mezi starými a novými elitami, je nutné v případě států Střední Asie přehodnotit. Například Kathleen Collins rozebírá ve své studii roli neformálních klanových struktur v regionu a upozorňuje na chybný metodologický postup v souvislosti s jednotným hodnocením tranzice ve všech státech bývalého sovětského prostoru⁷². Tím zpochybňuje nejen dnes již klasickou teorii Huntingtona či Linze a dalších významných transitologů, ale i pokusy o uchopení vlny přechodů v postsovětském prostoru jako zvláštní „čtvrté vlny“. Pakt mezi elitami, který nebyl v rámci středoasijského prostoru uskutečněn v Kyrgyzstánu, přivedl naopak ke krátké periodě demokratizace, naproti čemuž pakty mezi zástupci neformálních klanových struktur neznamenal v případě středoasijských republik demokratizační vlnu, nýbrž si zachovaly své rezistentní postavení během ustavení režimů obecně nedemokratické povahy⁷³. Mnozí transitologové, kteří zaměřili svou pozornost na formální struktury v rámci procesů

⁷¹ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 161

⁷² COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 8

⁷³ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 9-10

společenské mobilizace, jakými jsou sociální třídy, politické strany či odbory, chybovali plošným použitím těchto parametrů na všechny státy bývalého SSSR. Krucální roli neformálních struktur a slabou mobilizaci společnosti směrem ke vzniku demokratických hnutí zaznamenaly všechny státy regionu⁷⁴, avšak Kyrgyzstán představoval ve světle dalších zemí díky poměrně silnému demokratickému hnutí výjimku, ačkoli v něm rovněž přetrvává silné postavení klanové struktury. V dalších částech mé práce tedy budu přihlížet ke všem těmto načrtnutým faktorům, díky nimž je Kyrgyzstán z transitologického hlediska nejobtížněji uchopitelnou zemí regionu.

3. Role klanů a jejich vliv na politické směřování Kyrgyzstánu

3.1. Původ a dělení kyrgyzských klanů

V této kapitole bych rád přiblížil neformální struktury moci v současném Kyrgyzstánu, které hrají velmi důležitou roli při formování celého politického procesu v zemi, jelikož mají ve většině případů konečné rozhodující slovo před formálními strukturami moci, mezi něž patří parlament, prezident či vláda. Rodová příslušnost přitom, jak uvádějí nejrůznější historické prameny, hrála roli již od 15. století, kdy se Kyrgyzové začali dělit na tři velké rodové skupiny, mezi něž patřily Sol kanat, které bylo dále charakteristické jako levé křídlo ordy⁷⁵, Son kanat označující pravé křídlo ordy a vnitřní rody obývající centrální oblasti země⁷⁶. Jak jsem již naznačoval výše, nejpatrnější rozdíly jsou mezi jednotlivými oblastmi na severu a jihu země. Celkově můžeme Kyrgyzstán rozdělit podle správního dělení do 7 oblastí, přičemž čtyři včetně hlavního města Biškeku leží podle kulturně-sociální hranice na severu země, kdežto zbývající tři na jihu Kyrgyzstánu. Mezi severní oblasti patří Talas, Naryn, Čuj a Issyk-Kul, kdežto k jižním se řadí Džalalabádská oblast, Oš a Batken⁷⁷. Jednotlivé klany se svými dávnými kořeny se tudíž lišily podle hlavního místa obývání té dané oblasti, kde se staraly o „sociální pořádek“⁷⁸. Z tohoto pohledu je podstatné uvědomit si roli klanů

⁷⁴ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 10

⁷⁵ Tj. národ Kyrgyzstánu, viz KOKAISL, P., SAPARBEKOVA, J. A., MICHÁLEK, P., *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*, Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni, 2008, s. 60

⁷⁶ KOKAISL, P., SAPARBEKOVA, J. A., MICHÁLEK, P., *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*, Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni, 2008, s. 60

⁷⁷ KOKAISL, P., SAPARBEKOVA, J. A., MICHÁLEK, P., *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*, Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni, 2008, s. 64

⁷⁸ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 43

coby rozhodující proměnné při odvozování povahy konfliktů či stability v oblasti Střední Asie Kyrgyzstán nevyjímaje⁷⁹. Svou úlohu v tendenci zvyšování role klanů jistě sehrál rozpad paternalistické sovětské struktury, po které nutně nastoupilo kulturně-sociální vakuuum, jež bylo naplněno právě nastupující rolí regionálních vazeb, které se mnohdy kryly i s etnickými hranicemi⁸⁰. Rozdílná povaha jednotlivých kyrgyzských klanů však dále přinesla, jak jsme si znázornili na předchozích příkladech, velkou rivalitu i v současných formálních institucích. Pro jižní kyrgyzské klany platí obecně větší důraz na tradice, který se vztahuje například na svatební obřady, oslovování členů rodiny či některé přijaté uzbecké zvyky. Obecně můžeme v jižních oblastech vidět větší vliv uzbecké kultury, kdežto na severu má větší zastoupení kultura ruská⁸¹. Z tohoto pohledu zůstává kulturně „nejčistší“ kyrgyzskou oblastí Narynský region ve středu země, kde byl cizorodý vliv nejmenší a hranice s Čínou, jež byla dlouhou dobu v izolovaném postavení, nepoznamenaly ve větší míře místní zvykovou kulturu v této oblasti, která se mimo jiné vyznačuje četnými svatebními obyčeji, národním jídlem či odlišným nářečím⁸². Naopak oblastí s nejméně zachovanými tradicemi z důvodů silnějšího zastoupení ruského obyvatelstva zůstává Čujská oblast, která se vyznačuje podle mnohých pozorovatelů vyšší mírou individualismu obyvatelstva oproti kolektivistickému jihu, což lze přičíst i historickému zastoupení pasteveckého neusedlého obyvatelstva⁸³. Na všech těchto příkladech si tedy můžeme všimnout značných kulturních rozdílů mezi jednotlivými oblastmi Kyrgyzstánu, které dále posilují chladnější vztah mezi severními a jižními klanovými sítěmi. Pro lepší pochopení fungování jednotlivých klanů je nutné si uvědomit jejich vnitřní pravidla. Nejrozšířenějším místem výskytu klanů jsou především rurální oblasti, identita klanů se však dále liší podle jednotlivých zemí a dále podle geografických a ekonomických podmínek⁸⁴. Kyrgyzové užívají pro klan souhrnného pojmenování avlod a jednotlivé klany nazývají označením uruu, přičemž vesnice, ve kterých mají jednotlivé klany

⁷⁹ COLLINS, K., *The Political role of Clans in Central Asia*, Comparative Politics, Vol. 35, No. 2, 2003, s. 171

⁸⁰ MATVEEVA, A., *Democratization, Legitimacy and Political Change in Central Asia*, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 75, No. 1, 1999, s. 25-26

⁸¹ KOKAISL, P., SAPARBEKOVA, J. A., MICHÁLEK, P., *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*, Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni, 2008, s. 64-70

⁸² KOKAISL, P., SAPARBEKOVA, J. A., MICHÁLEK, P., *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*, Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni, 2008, s. 69

⁸³ KOKAISL, P., SAPARBEKOVA, J. A., MICHÁLEK, P., *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*, Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni, 2008, s. 65-66

⁸⁴ COLLINS, K., *The Political role of Clans in Central Asia*, Comparative Politics, Vol. 35, No. 2, 2003, s. 175

nejčastěji svá sídla, se nazývají auly⁸⁵. Tyto vesnice mají povětšinou velikost mezi 1000 až 3000 obyvatel a patří tak mezi malé správní jednotky⁸⁶. Auly však mohou mít i podobu skupiny vesnic a podstatné je dále krevní pouto mezi příbuznými jednoho klanu, v rámci kterého platí i silné manželské pouto, díky kterému se jednotliví obyvatelé auly stávají „fiktivními členy stejného klanu“⁸⁷. Kromě struktury vazby mezi jednotlivými členy společenství klanů je důležitý rovněž odkaz na předky. Je patrný především zásadou patrilineárnosti, která se projevuje mnoha způsoby. Obecně je třeba nejprve říci, že dané charakteristiky odlišují středoasijské klany např. oproti africkým kmenům, které jsou mnohdy postaveny spíše na etnolingvistickém základu vazby na určitou etnickou skupinu⁸⁸. Patrilineární tradice se u kyrgyzských kmenů projevuje především „odvozováním vlastního původu od rodu svého otce“⁸⁹. Tato tradice má tedy v základu patrné dominantní postavení muže v rodině oproti ženě, která dokonce v moment vstupu do manželského svazku při svatebním obřadu nesmí mít na oslavě a v průběhu obřadu vlastní rodiče. Tento zvyk má symbolizovat její téměř úplný přechod k rodu svého manžela⁹⁰. V následujících letech společného manželského soužití si zároveň rodina udržuje intenzivnější kontakty s příbuzenstvem manžela⁹¹. Celkově je příbuzenský systém Kyrgyzů s odlišnými pojmenováními pro jednotlivé členy širší rodiny velmi složitý a není zde prostor pro jeho celkový popis, avšak jeho nejpodstatnější částí, kterou dle tradic musí mít z dětství naučenou každý „příslušník kyrgyzského etnika“ je znalost džeti ata, tedy sedmi otců⁹². Ta se zakládá v naučení se jmen sedmi mužských přímých předků z otcovy strany, jež mají každý podle tradice odlišná pojmenování. Znalost se pak dále logicky mění pro každou generaci o jednu položku⁹³. Z názorných ukázek těchto tradic je patrné, že i přes odlišnou míru jejich

⁸⁵ COLLINS, K., *The Political role of Clans in Central Asia*, Comparative Politics, Vol. 35, No. 2, 2003, s. 175

⁸⁶ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 215

⁸⁷ COLLINS, K., *The Political role of Clans in Central Asia*, Comparative Politics, Vol. 35, No. 2, 2003, s. 175

⁸⁸ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 36

⁸⁹ KOKAISL, P., SAPARBEKOVA, J. A., MICHÁLEK, P., *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*, Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni, 2008, s. 60

⁹⁰ KOKAISL, P., SAPARBEKOVA, J. A., MICHÁLEK, P., *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*, Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni, 2008, s. 60

⁹¹ KOKAISL, P., SAPARBEKOVA, J. A., MICHÁLEK, P., *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*, Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni, 2008, s. 60-61

⁹² KOKAISL, P., SAPARBEKOVA, J. A., MICHÁLEK, P., *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*, Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni, 2008, s. 62

⁹³ KOKAISL, P., SAPARBEKOVA, J. A., MICHÁLEK, P., *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*, Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni, 2008, s. 62-63

dodržování v různých oblastech země, která často závisí na početnosti nekyrgyzského etnika, mají stále svou velkou váhu a na rozdíl od individualistické západní společnosti založené především na občanských právech daných hlavně právními kodexy, je zde velmi silné pouto k místním nepsaným zákonům, jež často přesahují svou váhou jednotlivé právní normy dané kyrgyzskými platnými zákony a ústavou země.

3.2. Tribalismus jako společenský fenomén

Podstatným faktorem, o kterém se v souvislosti s neformálními společenskými strukturami v Kyrgyzstánu mluví, je vliv tzv. tribalismu, tedy rozdělování nejrůznějších politických a celospolečensky významných funkcí na základě příbuzenských svazků⁹⁴. Především v postsovětské éře došlo k dvojúrovňovému rozdělení existence klanů, a to na elitářský a neelitářský stupně. Patrná tendence směrem ke vzniku elitářských klanů, které zasahovaly do politického a ekonomického života země, se však začala objevovat již za éry Brežněva⁹⁵. Projevovalo se to například ovládnutím některých zemědělských družstev místními bohatými avlody⁹⁶ a celkovým obsazováním úřednických pozic na základě místních vztahů, což vytvářelo počátek budování rozsáhlé administrativní sítě na základě klanových pravidel⁹⁷. V současné době kyrgyzské klany, které se projevují spolu s kazašskými a turkmenskými klany větším důrazem na tradice oproti uzbeckým či tádžickým elitám, ovládají nejen značné zdroje v rurální sféře, ale také ve větších městech⁹⁸. Petr Kokaisl ve svém výzkumu také upozorňuje na fakt, že v dnešní kyrgyzské společnosti není tribalismus důležitý jen v případě rozdělování funkcí, ale i v každodenní komunikaci mezi obyvateli a v rozhodováních při nejrůznějších životních situacích⁹⁹. Jako příklad uvádí „pomoc při poruše automobilu, přenocování v cizím městě či zajištění opravy vozidla¹⁰⁰“. Ve všech těchto případech a v řadě dalších se tedy Kyrgyzové podle tradice většinou nejprve obracejí nikoli na příslušné oficiální orgány,

⁹⁴ KOKAISL, P., SAPARBEKOVA, J. A., MICHÁLEK, P., *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*, Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni, 2008, s. 63

⁹⁵ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 73

⁹⁶ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 73

⁹⁷ ALKAN, H., *Post-Soviet Politics in Kyrgyzstan: Between Centralism and Localism*, *Contemporary Politics*, Vol. 15, No. 3, 2009, s. 356

⁹⁸ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 73

⁹⁹ KOKAISL, P., SAPARBEKOVA, J. A., MICHÁLEK, P., *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*, Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni, 2008, s. 63

¹⁰⁰ KOKAISL, P., SAPARBEKOVA, J. A., MICHÁLEK, P., *Kyrgyzstán a Kyrgyzové*, Plzeň: Západočeská Univerzita v Plzni, 2008, s. 63

ale právě na představitele vlastního kmenu. Parochiální rozdíly ve vztazích mezi jednotlivými etniky pak nemají v Kyrgyzstánu tak silné postavení jako v tádzické či uzbecké společnosti a setkáváme se spíše s čistší formou tribalismu¹⁰¹. Koncept kyrgyzských klanů je tak založen především na ideji solidárních skupin postavených na určitých společných faktorech¹⁰². Zdroji těchto skupin jsou pak regionální klanové svazy, tzv. uruky¹⁰³. Kyrgyzské klany jsou dále děleny podle dvou hlavních aliancí, a to na pravé křídlo, jež se jmenuje Ong, a levé křídlo, které sestává ze sedmi klanů na severu a západě země. Pravé křídlo je pak geograficky umístěno v jižní části Kyrgyzstánu a mezi jeho hlavní klany patří klan z oblasti Adygene a Ičkilický klan¹⁰⁴. Za jistého průkopníka ve využívání tribalismu a lokalismu v politickém boji by se dal považovat už nejvyšší kyrgyzský komunistický představitel a Brežněvův oblíbenec Turdakun Usabalijev, který měl širokou klanovou spřízněnou síť kolem jeho rodného Kochkorského klanu, jež kontrolovala tehdejší Kyrgyzskou SSR s centrem v Narynské oblasti¹⁰⁵. Poměrně zajímavě se však situace kolem preference většiny klanů k hlavě státu vyvíjela i po vzniku nezávislosti Kyrgyzstánu. Většina zástupců severních klanů byla nespokojena se značným nadřčováním a prosazováním lidí z Oše a jižní části země do předních pozic za vlády Absamata Masalijeva, což dali po vyhlášení nezávislosti země najevo velkou podporu Askara Akajeva v prvních prezidentských volbách¹⁰⁶. Masalijev však stále zůstával v čele zákonodárního sboru Kyrgyzské SSR, ačkoli hlavní křídlo komunistické strany sídlící na severu země již pro něj nehlasovalo. Odlišné klanové preference tak mj. vedly k názorové roztržiténosti v komunistické straně tehdejší Kyrgyzské SSR¹⁰⁷. Jaký je však reálný vliv klanů na současný politický život v Kyrgyzstánu a jsou skutečně hlavním činitelem politických změn v zemi v posledním desetiletí?

¹⁰¹ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 73

¹⁰² ALKAN, H., *Post-Soviet Politics in Kyrgyzstan: Between Centralism and Localism*, Contemporary Politics, Vol. 15, No. 3, 2009, s. 356

¹⁰³ ALKAN, H., *Post-Soviet Politics in Kyrgyzstan: Between Centralism and Localism*, Contemporary Politics, Vol. 15, No. 3, 2009, s. 356

¹⁰⁴ ALKAN, H., *Post-Soviet Politics in Kyrgyzstan: Between Centralism and Localism*, Contemporary Politics, Vol. 15, No. 3, 2009, s. 356

¹⁰⁵ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 106

¹⁰⁶ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 127

¹⁰⁷ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 128

3.3. Politický charakter kyrgyzských klanů a role „příbuzenství“

3.3.1. Faktor „příbuzenství“ jako zdroj státní korupce

Mnozí autoři charakterizují politizaci skupin s odlišnou identitou nedostatkem institucionálních prvků v té dané společnosti a také menším rozšířením národní myšlenky¹⁰⁸. Na příkladu Kyrgyzstánu, který je řazen v rámci regionu mezi státy s největším zastoupením klanů ve společnosti, můžeme vidět kauzální vztah mezi různorodostí klanů a jejich soutěživostí¹⁰⁹. Kyrgyzské klany, které tedy mají v politické organizaci společnosti podstatné slovo, jsou založeny na jednom hlavním faktoru, kterým je příbuzenství. Tím se značně odlišují od jiných „neformálních institucí typu klientelistických sítí či mafii“¹¹⁰. Klany se v Kyrgyzstánu značnou měrou historicky odlišují např. od klanů na Arabském poloostrově, což je způsobeno převážně stepním terénem a tedy vyšší mírou expanzivní politiky, jež způsobila dezintegraci klanového společenství ve středoasijském prostoru oproti fúzním tendencím expanzivní politiky v případě arabských států¹¹¹. Díky této dezintegraci jednotlivé klany mezi sebou soutěží o společenské postavení, jehož nedílnou součástí je i politický vliv. Příbuzenské odlišení jednotlivých stepních klanů v regionu funguje především na principu manželských svazků mezi příslušníky širšího příbuzenstva, kdy funguje z antropologického hlediska tzv. „výměnný systém“, dle kterého např. syn matky vstupuje do manželského svazku s dcerou bratra matky, přičemž daný zvyk může mít kořeny údajně v mongolské tradici¹¹². Současná kyrgyzská praxe ukazuje rovněž na silný vztah mezi příbuzenstvím pocházejícím z určitého klanu a korupcí, úplatkářstvím

¹⁰⁸ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 49

¹⁰⁹ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 49

¹¹⁰ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 51

¹¹¹ LINDHOLM, CH., *Kinship Structure and Political Authority: The Middle East and Central Asia, Comparative Studies in Society and History*, Vol. 28, No. 2, 1986, s. 336

¹¹² LINDHOLM, CH., *Kinship Structure and Political Authority: The Middle East and Central Asia, Comparative Studies in Society and History*, Vol. 28, No. 2, 1986, s. 337-339

či nedostatkem potřebné kvalifikace pracovníků státní sféry¹¹³. Příbuzenské vztahy, které hrají primární roli při vybírání státních úředníků včetně vysoce postavených politiků, způsobují zneužívání ministerských pozic pouze k obohacení příbuzenstva jako součásti určitého klanu, přičemž byly zaznamenány četné případy smluveného prodeje vysokých úřednických postů obdobným způsobem, kdy hlavním zprostředkovatelem byla samotná první dáma Kyrgyzstánu, manželka prezidenta Akajeva Mairam¹¹⁴. První prezident Kyrgyzstánu, jenž se především v posledních letech vlády obklopil svými blízkými příbuznými, jež dosadil místo prvotních reformátorů na vysoké státní pozice nehledě na jejich mnohdy nulovou zkušenost s vrcholnou politikou, je zářným příkladem uplatnění vlivu příbuzenských struktur založených na rodinných vazbách ve vrcholné politice. Rodina Akajevých, o které se budu více zmiňovat v následujících kapitolách, nebyla kritizována kvůli zneužívání veřejných zdrojů jen v případě samotného Askara Akajeva a jeho manželky, nýbrž i jeho synovce, vlivného kazašského podnikatele Adila Tojgonbajeva a v posledních letech před pádem Akajeva i jeho nejstaršího syna Ajdara¹¹⁵. Tento trend však nepřestal ani po Tulipánové revoluci v roce 2005 s příchodem prezidenta Bakijeva, o čemž se zmíním v další části práce. Tyto vlivné rodiny pocházející ze dvou různých klanů, které se dostaly do popředí nejen celé kyrgyzské společnosti, ale i celosvětových pozorovatelů, jsou také součástí celé regionální struktury nejrůznějších klanů, jejichž regionální dělení jsem uváděl výše. Je však třeba dávat pozor na oddělení pojmů příbuzenství či rodina v případě výše uvedených vazeb prezidentů Akajeva a Bakijeva, a klan neboli uruk, který označuje širší společenství sídlící ve vesnicích, odkud pochází i uvedení exprezidenti a kde měli i řadu svých příznivců, což však nelze nutně vnímat jako příklad klanové politiky¹¹⁶. Nehledě na odlišné kulturní tradice mezi severními a jižními klany se dnes mnozí autoři přiklánějí k názoru, že se nejedná o válku mezi severem a jihem země za ústřední politickou vládu, nýbrž za prosazování požadavků jednotlivých klanů skrze jejich lídry, přičemž mnohdy postupují některé severní i jižní klany za prosazení jednotného zájmu

¹¹³ ENGVALL, J., *Kyrgyzstan: Anatomy of a State*, Problems of Post-Communism, vol. 54, no. 4, 2007, s. 39

¹¹⁴ ENGVALL, J., *Kyrgyzstan: Anatomy of a State*, Problems of Post-Communism, vol. 54, no. 4, 2007, s. 39

¹¹⁵ ENGVALL, J., *Kyrgyzstan: Anatomy of a State*, Problems of Post-Communism, vol. 54, no. 4, 2007, s. 39

¹¹⁶ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 52

společně¹¹⁷ i proti svým kulturně bližším sousedům. Ve většině případů se proto jedná o tzv. lokalismus, kdy jsou zaznamenatelné úzké vazby mezi politickými zástupci na vrcholné úrovni a jejich patronátní sítě v rámci místních klanů¹¹⁸. Tato regionální spojení ovšem mají velmi proměnlivý charakter a vypovídají tak o nestabilním politickém a institucionálním prostředí v zemi¹¹⁹. Příkladem toho může být mj. i svržení prezidenta Bakijeva a vlády sestávající převážně z příslušníků jeho rodiny v roce 2010, což se stalo počátkem zuřivého meziklanového boje, ve kterém našli jednotliví představitelé soupeřících klanů společné slovo pouze v otázce pogromů uzbeckých obydlí. Tento příznak v poslední době sílícího kyrgyzského nacionalismu však nespojil klany nadlouho a v následných parlamentních volbách se opět ukázala politická roztržičnost¹²⁰. Přitom tato vysoká rivalita různých klanových společenství může podle významného amerického experta a ředitele US National Intelligence Johna Negroponte znamenat v součinnosti s dalšími faktory zvýšené riziko ztráty obranyschopnosti proti nežádoucím vlivům jakými jsou expanze mezinárodního terorismu a kriminálních živlů do země jako tomu bylo v případě Somálska či Afganistanu pod vládou hnutí Talibán¹²¹. V každém případě je možné roli klanů a příbuzenských vazeb, pro které se v anglicky psané literatuře užívá výrazu „kinship“ označit nejen v negativní rovině jakožto nositele činnosti podkopávající fungování státních institucí v souvislosti s klanovým klientelismem, nýbrž i v rovině pozitivní jako činitele zajišťujícího rovnováhu sil ve společnosti¹²².

3.3.2. Vliv klanových struktur na průběh a výsledky voleb

K otázce role klanů během volebního procesu je nejprve třeba uvést, že lokální volby hrají klíčovou roli z hlediska posouzení soutěživosti voleb v zemi jako celku, jelikož místní volby poskytují mnohem podrobnější náhled na regionální chování jednotlivých voličů a také místních kandidátů. V tomto směru je pro voliče v jednotlivých oblastech směrodatná vždy znalost příslušnosti kandidátů k jednotlivým

¹¹⁷ ALKAN, H., *Post-Soviet Politics in Kyrgyzstan: Between Centralism and Localism*, Contemporary Politics, Vol. 15, No. 3, 2009, s. 357

¹¹⁸ ALKAN, H., *Post-Soviet Politics in Kyrgyzstan: Between Centralism and Localism*, Contemporary Politics, Vol. 15, No. 3, 2009, s. 357

¹¹⁹ ALKAN, H., *Post-Soviet Politics in Kyrgyzstan: Between Centralism and Localism*, Contemporary Politics, Vol. 15, No. 3, 2009, s. 358

¹²⁰ CHETERIAN, V., *Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Instability*, Survival, vol. 52 no. 5, 2010, s. 23

¹²¹ WILKINSON, C., *Giving a State a Bad Name? Kyrgyzstan and the Risk of State Failure*, Global Dialogue, Vol. 13, No. 1, 2011, s. 8-9

¹²² SCHATZ, E., *Reconceptualizing Clans: Kinship Networks and Statehood in Kazakhstan*, Nationalities Papers, Vol. 33, No. 2, 2005, s. 231

klanům a kandidáti na druhou stranu očekávají tuto znalost od voličů jako nutnost pro získání potřebných hlasů ve volbách¹²³. Podle jednoho z výzkumů z kyrgyzské oblasti více než 60 % voličů skutečně přiznalo, že vždy dokázalo správně odpovědět na klanovou příslušnost všech kandidátů¹²⁴. Pokud se však zaměříme na předvolební výběr kandidátů v rámci jednotlivých klanů, je dle výzkumů patrné, že jsou klany a především jejich stařešiny v této otázce poměrně nedisciplinované, čemuž odpovídá často výběr i několika kandidátů za jeden klan¹²⁵. Je nutné zároveň zdůraznit, že výběr kandidáta stařešinami daného uruu přímo neznamena, že má daný kandidát reprezentovat celý klan, avšak de facto mu ukládá povinnost hájit dále v politickém boji zájmy daného klanu¹²⁶. Zmíněna nedisciplinovanost pak úzce souvisí s praktikami politechnologů, kdy se proti vedoucímu kandidátovi daného klanu postaví řada menších kandidátů z téhož klanu, aby došlo k rozmělnění hlasů voličů¹²⁷, čímž vidíme soupeření ve volebním procesu i v rámci jednoho klanu. Podle dalšího provedeného průzkumu se více než tři čtvrtiny respondentů, kteří sami kandidovali v regionu, přiznalo, že příbuzní tvoří jednu ze dvou nejdůležitějších skupin v průběhu jejich volební kampaně¹²⁸. Příbuzní jsou cenným zdrojem voličských hlasů především v rurálních oblastech země, kde hrají rovněž důležitou roli tzv. aksakalové neboli stařešiny, kteří aktivně zasahují do předvolební kampaně a mají např. pohovory s jednotlivými kandidáty. Jelikož se jedná o vážené osoby v rámci daného klanu, někteří kandidáti neváhají dokonce v rámci

¹²³ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 132

¹²⁴ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 132

¹²⁵ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 133

¹²⁶ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 132

¹²⁷ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 133

¹²⁸ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 133

předvolební kampaně uspořádat zvláštní setkání s každým klanem z dané oblasti¹²⁹, což je jistě v mnoha případech velice náročná záležitost. Velikost každého uruu hraje roli při zastoupení jednotlivých kandidátů ve volebním boji, kdy se podle průzkumu vycházejícího z dat jedněch regionálních voleb, v 7 oblastech kandidovalo pouze 17 z celkového počtu 88 zastoupených klanů¹³⁰. Ačkoli 7 uruu mělo pouze jednoho kandidáta z největšího klanu, v jednom obvodu bylo celých 9 kandidátů z jednoho klanu, což reprezentovalo značný nedostatek koordinace¹³¹. Zajímavou se však v kontextu těchto statistik může zdát skutečnost, že většina zvolených kandidátů vyšla z bitvy mezi kandidáty vlastního klanu¹³². Obecně lze na základě popsanych skutečností tvrdit, že je politická mobilizace v rámci volebního procesu na základě klanových vazeb celkově slabá, což je potvrzeno častým procesem štěpení uvnitř klanů a velkým voličským rozptylem, přičemž platí, že čím větší štěpení uvnitř zastoupených klanů, tím větší je soutěživost v daném obvodu. Sílu zvolených kandidátů do parlamentu na základě klanových vazeb ovšem dokumentují následující popsané skutečnosti. Naprostou většinu hlasů v parlamentních volbách v Kyrgyzstánu od vzniku nezávislosti získávají nezávislí kandidáti, kteří jsou voleni právě na základě klanových preferencí. Hlasuje se tedy povětšinou za tzv. personalizované lídry napříč jednotlivými klany v regionech¹³³. I přes značnou snahu vysokých státních institucí vštěpit pomocí masivních kampaní většině obyvatelstva země určité povědomí o národní identitě vázané kupř. na společnou minulost či charakteristické symboly země, jsou lidé při volbách stále primárně „identifikováni s vlastní klanovou sítí a nikoli s politickými stranami, etnickými skupinami či demokratickou opozicí uvnitř země“¹³⁴. Potvrzují to

¹²⁹ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 134

¹³⁰ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 136

¹³¹ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 136

¹³² SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 140

¹³³ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 23

¹³⁴ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 23

např. statistiky voleb v roce 2000, kdy v rámci smíšeného volebního systému získali straniční kandidáti vítězné posty v parlamentu pouze skrze kandidátní listiny a nikoli při jmenném hlasování¹³⁵. V jednotlivých prezidentských volbách v zemi je dále zaznamenána praxe nátlaku kyrgyzské vlády na místní stařešiny k organizování tradičního kurultaje, v rámci kterého se koná debata k výběru nejlepšího kandidáta, přičemž zde měli stařešiny prosazovat opětovný výběr stávající hlavy státu a využívat k tomu jak prostředků širokého příbuzenství či patronských sítí v rámci vlastní vesnice¹³⁶. I přes názorně uvedenou značnou roli klanů ve volebním rozhodování je patrné nedostatečně autoritativní postavení stařešinů klanů, kteří by měli hledat jednoho kompromisního kandidáta v rámci svého klanu a snažit se ho prosadit u většiny zástupců daného klanu, což se v praxi ve většině případů neděje¹³⁷. Některé teorie vlivu klanů na volební proces se tudíž tolik nezaměřují na vliv jednotlivých skupin osob uvnitř daných klanů, nýbrž na otázku lokalismu. Tento úhel pohledu v sobě zahrnuje především důraz na geografické měřítko historického sídla daného klanu při zkoumání chování jednotlivých zástupců klanů. Nutnou podmínkou úspěchu vlastní kandidatury v jednomandátovém volebním okruhu se tak pro kandidáta v Kyrgyzstánu stává nikoli to, že v dané oblasti žije, nýbrž to, že daná oblast zahrnuje hlavní ústředí jeho rodného klanu, u kterého je tedy značně větší šance, že pro něj bude hlasovat¹³⁸. Ani tato podmínka však není jedinou a dále je uváděna hypotéza, dle které jsou úspěšnější zároveň ti kandidáti, kteří kandidují ve svých rodných oblastech, ačkoli většina kandidátů spíše preferuje splnění první podmínky, tedy kandidatury v oblasti s nejvyšším zastoupením rodného klanu¹³⁹. Důvodem je mimo jiné i skutečnost, že

¹³⁵ ISHIYAMA, J. T., KENNEDY, R., Superpresidentialism and Political Party Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan, *Europe-Asia Studies*, Vol. 53, No. 8, 2001, s. 1184

¹³⁶ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 23

¹³⁷ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 138

¹³⁸ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 138

¹³⁹ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 138

kyrgyzské klany poměrně často migrují a nejsou tudíž soustředěni povětšinou ve svých historických rodných místech¹⁴⁰.

3.3.3. Ekonomická struktura klanů

Posledním tématem, o kterém je nutné se v souvislosti se strukturou klanů zmínit, je struktura klanů podle ekonomické proměnné. Jedna z nejznámějších autorek zkoumajících politickou a celospolečenskou roli klanů ve Střední Asii Kathleen Collins rozděluje jednotlivé členy klanů v Kyrgyzstánu na tzv. kolchozníky, neboli nejnižší vrstvy v zemědělství pracujících občanů, které dostávají ve většině případů minimální mzdu a nejsou schopni bez získání půjček uživit vlastní rodinu. Proto se obracejí na bohatší členy svého klanu, a to buď v rámci vlastního příbuzenství, mimo tento rámec nebo v krajním případě na speciální nestátní úřad místního aulu, který má za funkci udržování „harmonii ve vesnici“¹⁴¹. Jen málo z těchto lidí se obrací na místní kolchoz a téměř nikdo nepodává žádost do oficiálních státních institucí. Proč se tyto lidé neobracejí na místní kolchozy a oficiální instituce? Podle průzkumu Collins je důvodem nedůvěra místních obyvatel k těmto institucím, která souvisí se špatnou zkušeností s klientelistickým dosazováním ředitelů kolchozů, kteří nepatřili do klanů místních aulů¹⁴². Váženost jednotlivých členů klanů a jejich váha v rámci těchto klanů je tedy určena i množstvím jejich financí, kdy se kromě stařešin aksakalů těší většímu respektu i bájové, neboli bohatí členové klanů. Tyto osoby pak nepochybně mají větší slovo i při přesvědčování a prosazování vhodného politického reprezentanta z daného klanu.

3.3.4. Celkové zhodnocení role klanů na politický rozhodovací proces v Kyrgyzstánu

V této kapitole jsem podrobněji rozebral roli klanů v politickém rozhodování Kyrgyzstánu. Ačkoli je jejich vliv v rámci rozhodovacího procesu mnohdy diskutabilní kvůli značné nedisciplinovanosti při výběru jednotného kandidáta do voleb v rámci daného okruhu, nelze popřít roli klanů jako významných společenských činitelů, což se projevuje nutností kandidátů komunikovat se všemi klany zastoupenými v dané volební

¹⁴⁰ SJÖBERG, F. M., *Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond*. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 138

¹⁴¹ COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 219

¹⁴² COLLINS, K., *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 220

oblasti či větší šancí uspět pro kandidáty narozené v dané oblasti a především pro ty, kteří kandidují v oblasti zastoupené většinově jejich rodným klanem. V neposlední řadě je tedy nutné vnímat i kulturní a ekonomické faktory a celkově silnou roli tribalismu a lokalismu v politické kultuře současného Kyrgyzstánu, což potvrzují jak statistiky úspěšností nezávislých kandidátů z místních klanů při parlamentních, místních i prezidentských volbách, tak i nezávislé průzkumy, jimž někteří autoři přikládají dokonce vyšší váhu. Na základě popsaného vlivu klanového klientelismu a role příbuzenství v rámci rozhodovacích mechanismů v politickém systému Kyrgyzstánu lze tvrdit o převážně negativním vlivu klanů a příbuzenství na efektivní fungování právních mechanismů v zemi a snahu o zavádění moderních institucí¹⁴³, avšak lze je vnímat jako nezbytnou součást specifické struktury kyrgyzské společnosti, kterou není možné vždy uchopit v rámci demokratických institucí západního typu. Jako určité pozitivum klanů v přechodné fázi vývoje státu po získání nezávislosti lze vnímat především poskytnutí sociálního polštáře pro své členy na základě daných klanových pravidel, což umožnilo mnohým obyvatelům přečkat složité období ekonomické tranzice¹⁴⁴.

4. Vliv mezietnických a mezikonfesních vztahů na politický vývoj v Kyrgyzstánu

4.1. Etnické složení a situace v oblasti ochrany práv menšin

Následující kapitola naváže na předchozí tematiku, přiblíží další cleavage a její roli v rámci kyrgyzského politického systému, a to etnický faktor a jeho vliv na (ne)efektivitu fungování právních mechanismů v zemi. V neposlední řadě bych rád rozebral rovněž postavení jednotlivých náboženských menšin a růst vlivu islamistických organizací jakožto možné hrozby rozvoje demokracie v současném režimu Kyrgyzstánu. Historicky vzato je Kyrgyzstán zemí obývanou třemi etniky. Etničtí Kyrgyzové, kteří jsou většinovým etnikem, tvoří dle údajů statistického úřadu republiky Kyrgyzstán pro rok 2011 nadpoloviční většinu kolem 70 % s počtem 3 928 796 z celkového počtu 5 477 620 obyvatel¹⁴⁵. Druhým nejpočetnějším etnikem jsou Uzbekové, jež tvoří více než 14 % z celkového počtu obyvatel země, třetí nejpočetnější

¹⁴³ SCHATZ, E., Reconceptualizing Clans: Kinship Networks and Statehood in Kazakhstan, *Nationalities Papers*, Vol. 33, No. 2, 2005, s. 3

¹⁴⁴ COLLINS, K., *The Political role of Clans in Central Asia*, *Comparative Politics*, Vol. 35, No. 2, 2003, s. 186

¹⁴⁵ *Nacionalnyj sostav naselenija*. In: 18. apréla 2012 g. [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupný z WWW: www.stat.kg/stat.files/din.files/census/5010003.pdf

etnikum, jimž jsou Rusové, tvoří přibližně 7 % z celkového počtu obyvatel. Ostatní etnika již samostatně nepřesahují 1 % z celkového počtu obyvatel¹⁴⁶. Nejpočetnější menšina, Uzbekové, je zároveň nejpočetnější samostatnou etnickou skupinou v celém regionu a také nejpočetnějším etnikem v dalších dvou státech, Tádžikistánu a Turkmenistánu. Obdobně jako Kyrgyzové se hlásí k sunnitskému islámu¹⁴⁷. Uzbecká menšina je zároveň známá svými iredentistickými požadavky skrze menšiny ve všech sousedních státech, přičemž tento expanzionismus je vnímán těmito státy jako hrozba vlastní národní nezávislosti, což v důsledku znamená zpětnou reakci projevující se účelovou diskriminací při výběru etnických Uzbeků do státních institucí¹⁴⁸. Obdobné znevýhodnění je možné zaznamenat i v jazykové rovině, kdy je i přes značné zastoupení uzbecké menšiny na území Kyrgyzstánu více využíván jako druhý jazyk ruština, kdežto uzbečtina je zjevně podhodnocena¹⁴⁹. Všechny tyto okolnosti jsou zároveň posíleny nepokojí mezi většinovým kyrgyzským etnikem a uzbeckou menšinou, přičemž první konflikt mezi oběma etniky byl zaznamenán již na počátku existence nezávislého kyrgyzského státu, konkrétně na přelomu dubna a května 1990. Kyrgyzstán se přitom stejně jako mnohé jiné státy setkal v první fázi nezávislé existence s budováním národní strategie, jež může snadno přerůst v diskriminaci menšin. Ty pak mají na druhou stranu po oslabení autoritářského režimu snahu předefinovat státní hranice na základě etnického klíče¹⁵⁰. Tato hrozba tedy v případě Kyrgyzstánu vznikla především u uzbecké menšiny, kdežto ruská menšina obývající převážně severní části země a angažující se ve vrcholových pozicích v administrativní, kulturní a také průmyslové sféře se od počátku kyrgyzské nezávislosti obávala celkového rostoucího nacionalismu při formování státní ideologie a národního povědomí¹⁵¹. Dalším klíčovým faktorem, který vytvářel cleavage na regionálně-etnické bázi, byl od počátku nezávislosti také rozdíl v náboženském vyznání u jednotlivých etnických skupin. I přes silné zastoupení islámu jako většinového se jeho samotná podoba vyznání jeví v Kyrgyzstánu jako méně

¹⁴⁶ *Nacionalnyj sostav naselenija*. In: 18. aprilja 2012 g. [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupný z WWW: www.stat.kg/stat.files/din.files/census/5010003.pdf

¹⁴⁷ KORT, M., *Nations in Transition: Central Asian Republics*, New York: Facts On File, 2004, s. 12

¹⁴⁸ KUBICEK, P., *Regionalism, Nationalism and Realpolitik in Central Asia*, *Europe-Asia Studies*, Vol. 49, No. 4, 1997, s. 639

¹⁴⁹ FLETCHER, J., SERGEYEV, B., *Islam and Intolerance in Central Asia: The Case of Kyrgyzstan*, *Europe-Asia Studies*, Vol. 54, No. 2, 2002, s. 253

¹⁵⁰ FLETCHER, J., SERGEYEV, B., *Islam and Intolerance in Central Asia: The Case of Kyrgyzstan*, *Europe-Asia Studies*, Vol. 54, No. 2, 2002, s. 256

¹⁵¹ FLETCHER, J., SERGEYEV, B., *Islam and Intolerance in Central Asia: The Case of Kyrgyzstan*, *Europe-Asia Studies*, Vol. 54, No. 2, 2002, s. 253

dogmatická nežli je tomu v sousedních zemích¹⁵². Pojetí islámu se však výrazně liší regionálně, což je ostatně ovlivněno etnickým zastoupením a dokládá to sekularizovanější přístup k náboženství na severu země s největší ruskou menšinou a naopak důležitější společenské role islámu v jižních provinciích, především v Oši a Džalalabádu¹⁵³. Příkladem vzestupu role muslimského náboženství po rozpadu Sovětského svazu a vzniku nezávislého Kyrgyzstánu může být opětovné otevření mešit a obnovení veřejného vyučování náboženství pro děti¹⁵⁴. Na výše uvedených příkladech je tedy patrná existence etnických a náboženských štěpení, která ohrožuje od počátku jednotu země a tím i stabilitu politického systému. Další kapitola bude zaměřena více na témata třenic mezi Kyrgyzy a Uzbeky a vliv nepokojů na politickou situaci.

4.2. Konflikty mezi etnickými Kyrgyzy a Uzbeky v jižních oblastech země: možné hrozby a politické následky

Při hledání kořenů kyrgyzsko-uzbeckého konfliktu v oblasti Ferganské kotliny v jižní části Kyrgyzstánu by se mělo přihlížet nikoli pouze k politické situaci v posledních desetiletích, nýbrž se zaměřit i na historické hledisko. Tato oblast, do které historicky spadají i nynější jižní kyrgyzské provincie Oš a Džalalabád, totiž v minulosti patřily pod uzbecké státy v čele s krutovládci, tzv. chány či emiry, přičemž Ferganská kotlina byla centrem Kokandského chanátu, který spolu s Bucharským emirátem či Chívským chanátem a Samarkandem patřily mezi historická centra uzbecké civilizace a tedy i mezi zárodky uzbecké politické kultury¹⁵⁵. Nutno však dodat, že se ve všech uvedených případech nejednalo o národní státy, nýbrž o území kontrolovaná vládnoucími dynastiemi¹⁵⁶. Ferganská kotlina sehrála významnou roli epicentra i při protiruské revoltě na konci 19. a na počátku 20. století, v níž se proti ruskému expanzionismu spojila rozdílná středoasijská etnika. Z etnického hlediska byla tedy tato oblast obývána nejen Uzbeky, nýbrž i dalšími etniky, mezi něž historicky patřili příslušníci většinových etnik států, na jejichž hranicích se v současnosti oblast nachází, tedy i Kyrgyzové a Tádžikové, avšak kromě nich například i Mešketinští Turci, kteří se

¹⁵² FLETCHER, J., SERGEYEV, B., *Islam and Intolerance in Central Asia: The Case of Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 54, No. 2, 2002, s. 253

¹⁵³ FLETCHER, J., SERGEYEV, B., *Islam and Intolerance in Central Asia: The Case of Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 54, No. 2, 2002, s. 253

¹⁵⁴ FLETCHER, J., SERGEYEV, B., *Islam and Intolerance in Central Asia: The Case of Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 54, No. 2, 2002, s. 254

¹⁵⁵ KORT, M., *Nations in Transition: Central Asian Republics*, New York: Facts On File, 2004, s. 39

¹⁵⁶ KORT, M., *Nations in Transition: Central Asian Republics*, New York: Facts On File, 2004, s. 39

stali obětí uzbeckých pogromů v roce 1989¹⁵⁷. Hlavní nepokoje, které poté střídavě vzplály i v posledních letech, se odehrály v červnu roku 1990 mezi místními Kyrgyzy a Uzbeky v Ošské administrativní oblasti, kde se koncentrace Uzbeků pohybuje na hranici 26 %, přičemž oba etnika, mezi kterými došlo k násilnostem, spolu předtím existovala po dlouhá století ve společném mírném soužití. Původní příčinou této násilné bouře, při níž podle odhadů zahynulo na 300 lidí, přitom primárně byly ekonomické důvody, tkvějící v nespokojenosti s nespravedlivým přerozdělováním půdy a obydlí mezi jednotlivé obyvatele¹⁵⁸. Ačkoli se zdaleka nejednalo o jediný etnický konflikt v éře rozpadu Sovětského impéria, jeho rozsah a důsledky, které do dnešního dne ovlivňují politickou situaci v obou zemích, nejsou zanedbatelné. Konflikt je z hlediska jeho povahy možné řadit mezi etnické nepokoje či výtržnosti, při nichž nedošlo na rozdíl od revoluce k bojům „mezi armádními jednotkami a organizovanému dlouhotrvajícímu boji s explicitně vyjádřenými frontovými liniemi“¹⁵⁹. Kromě etnického složení a politického pozadí rozpadu svazového státu se zastoupením velkého počtu kulturně odlišných etnik, je zde důležitý také faktor sociálně-ekonomický. Pokud bychom se podívali na Ošský region, jedná se o relativně dobře hospodářsky rozvinutou oblast, jejíž doménou jsou zásoby ropy a zemního plynu a také metalurgický či strojírenský průmysl, které se podílely na dalším rozvoji urbanistických center¹⁶⁰. Tyto skutečnosti jsou důkazem, že se etnické nepokoje nemusí nutně odehrávat v ekonomicky zaostalých oblastech a naopak můžeme za jeden z indikátorů nepokojů považovat aktivity ekonomické mafie a vysokých státních struktur při rozdělování majetku¹⁶¹. Konflikt v Oši lze vnímat jako nepokoje, při nichž došlo ke spáchání ilegálních aktů násilností skupinou většinového etnika vůči skupině etnika menšinového¹⁶². Povaha těchto nepokojů měla přitom charakter krvavých střetů v administrativních centrech oblasti i v jednotlivých vesnicích, kde měli výraznou kontrolu a významné slovo při postupu

¹⁵⁷ TISHKOV, V., *'Don't Kill Me, I'm a Kyrgyz!': An Anthropological Analysis of Violence in the Osh Ethnic Conflict*, Journal of Peace Research, Vol. 32, No. 2, 1995, s. 148

¹⁵⁸ FUMAGALLI, M., Framing Ethnic Minority Mobilisation in Central Asia: The Cases of Uzbeks in Kyrgyzstan and Tajikistan, *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 4, 2007, s. 567

¹⁵⁹ TISHKOV, V., *'Don't Kill Me, I'm a Kyrgyz!': An Anthropological Analysis of Violence in the Osh Ethnic Conflict*, Journal of Peace Research, Vol. 32, No. 2, 1995, s. 148

¹⁶⁰ TISHKOV, V., *'Don't Kill Me, I'm a Kyrgyz!': An Anthropological Analysis of Violence in the Osh Ethnic Conflict*, Journal of Peace Research, Vol. 32, No. 2, 1995, s. 134

¹⁶¹ TISHKOV, V., *'Don't Kill Me, I'm a Kyrgyz!': An Anthropological Analysis of Violence in the Osh Ethnic Conflict*, Journal of Peace Research, Vol. 32, No. 2, 1995, s. 134

¹⁶² TISHKOV, V., *'Don't Kill Me, I'm a Kyrgyz!': An Anthropological Analysis of Violence in the Osh Ethnic Conflict*, Journal of Peace Research, Vol. 32, No. 2, 1995, s. 135

obyvatel v rámci konfliktu místní klanové stařešiny¹⁶³. Konkrétní příčinou nepokojů byla půda kolchozu Lenina, kde tvořili většinu Uzbekové. Mladé sociálně slabší skupiny Kyrgyzů se dožadovaly poskytnutí půdy kolchozů do jejich vlastnictví, přičemž oficiální zástupci místní vlády rozhodli v konečném usnesení o zamítnutí tohoto požadavku. Výsledkem byly několikatisícové pochody Kyrgyzů a Uzbeků přes sporná pole do města, při nichž rabovali a zabíjeli podle etnického klíče¹⁶⁴. Po řadě násilných nepokojů v rozmezí tří dnů od 4 června 1990 musela zasáhnout sovětská armáda, která vstoupila do oblasti 6. června¹⁶⁵. Důležité byly i další okolnosti konfliktu, jako např. rovinatý terén, na kterém se jednotlivé násilnosti odehrávaly, jenž díky snazším bojovým podmínkám způsobil mnohem více obětí nežli v jiných obdobných etnických nepokojích. Násilné nepokoje v Ošské oblasti, které se svou strukturou, jež předpokládala skupinové útoky pachatelů násilí na jednotlivcích, značně lišily od jiných typů etnických nepokojů¹⁶⁶, byly podle mnoha zjištění řízeny více skupinami, které měly zájem na destabilizaci oblasti, mezi nimiž se spekuluje o zmiňovaných místních elitách, ale i KGB¹⁶⁷. V tomto směru je velice zajímavé srovnání se situací o 20 let později, kdy se v roce 2010 odehrál obdobný etnický konflikt mezi stejnými etnickými skupinami a kde rovněž šlo především o zájmy místních elit a kriminálních skupin, jež využily sociálně slabší části populace k tomu, aby vydobily své ztracené pozice a přemohly tak nepřátelský klan exprezidenta Bakijeva, který se snažil zachovat vliv nad jižními částmi země¹⁶⁸. Podle ověřených informací, které byly k dispozici při následném soudním líčení nad pachateli masakrů v roce 1990, bylo dále patrné, že se nejednalo o přímý nýbrž o zprostředkovaný vliv místních bossů, jejichž vliv však nebyl soudně prokazatelný. Události v roce 1990 tedy byly následně vyšetřovány a řešeny soudní cestou, kdy bylo odsouzeno několik desítek lidí, avšak obdobný krvavý konflikt v roce 2010 ukázal, že se jedná o širší socioekonomický problém celé jižní oblasti Kyrgyzstánu, kde se i přes zvýšené zastoupení kyrgyzského etnika v místní samosprávě

¹⁶³ COLLINS, K., *The Political role of Clans in Central Asia*, Comparative Politics, Vol. 35, No. 2, 2003, s. 185

¹⁶⁴ *Ošskaja reznja 1990 goda* [online]. Kommersant, 2005 [cit. 2012-04-22]. Dostupný z WWW: <http://www.kommersant.ru/doc/556261>

¹⁶⁵ *Ošskaja reznja 1990 goda* [online]. Kommersant, 2005 [cit. 2012-04-22]. Dostupný z WWW: <http://www.kommersant.ru/doc/556261>

¹⁶⁶ TISHKOV, V., 'Don't Kill Me, I'm a Kyrgyz!': *An Anthropological Analysis of Violence in the Osh Ethnic Conflict*, Journal of Peace Research, Vol. 32, No. 2, 1995, s. 135

¹⁶⁷ COLLINS, K., *The Political role of Clans in Central Asia*, Comparative Politics, Vol. 35, No. 2, 2003, s. 185

¹⁶⁸ HORÁK, S., *Předposlední fáze zhroucení Kyrgyzstánu?* [online]. Mezinárodní politika, ročník 34, č. 8, 2010 [cit. 2012-04-21]. ISSN 0543-7962. Dostupný z WWW: <http://slavomirhorak.euweb.cz/MP201008-Kyrgyzstan.htm>

stále nedaří snížit velkou nezaměstnanost místních Kyrgyzů především z horských vesnic, což slouží jako úrodná půda pro rozvoj kriminálních struktur v dané části země. Tato nebezpečná tendence, která ve výsledku přerůstá v etnické nepokoje, kdy se obětí stává uzbecká menšina, byla z výše uvedených postřehů naopak podporována kyrgyzskou vládou a exprezidentem Bakijevem¹⁶⁹, jenž sám pochází z Ošské oblasti a podporoval tedy místní klanové struktury, přičemž dále využíval sociálně slabší občany k rozpoutání násilností s cílem udržení se u moci. I přes etnické napětí mezi Uzbeky a Kyrgyzy, které se během 20 let vyvinulo v násilné nepokoje, jež se však nevyznačovaly strukturovaným taktizovaným bojem a měly do značné míry lokální charakter, je patrné, že hlavním mobilizačním faktorem pro středoasijské společnosti nevyjímá kyrgyzskou, zůstávají klanové struktury, což potvrzuje i slabší mobilizace založená na etnickém či náboženském faktoru, která vyplývá z šetření významné specialistky na oblast Střední Asie K. Collinsové, která dokládá zároveň rozdíly v etnickém nacionalismu mezi Uzbeky a Kyrgyzy¹⁷⁰. I přes větší váhu, kterou Uzbekové přikládají své etnicitě, není patrná větší mobilizace na základě etnické příslušnosti u obou skupin, což je jistě z hlediska udržení míru mezi etniky v regionu pozitivní skutečností¹⁷¹. Kromě etnického konfliktu je ovšem na místě zmínit i rovinu asimilační, kdy jednotlivá menšinová etnika, což se ve velké míře týká tentokrát i ruské menšiny, přichází do minimálního společenského styku s kyrgyzskou většinou. To se projevuje odmítavým postojem Rusů ke studiu kyrgyzštiny a také velice vzácnými případy smíšených manželství¹⁷². Souvisí to především s odlišnou kulturou obou etnik a primárně jazyková otázka ovlivněná rozhodnutím Nejvyššího sovětu v listopadu roku 1989, jenž deklaroval kyrgyzštinu jako jediný oficiální jazyk s osmiletou přechodnou dobou¹⁷³, zůstávala po dlouhou dobu negativním elementem pro další rozvoj vzájemných vztahů mezi Kyrgyzy a Rusy v Kyrgyzstánu. Kromě etnického štěpení má ale kyrgyzská cesta k demokratickému právnímu státu dalšího potenciálního nepřítele, jimž jsou radikální náboženské organizace.

¹⁶⁹ HORÁK, S., *Předposlední fáze zhroucení Kyrgyzstánu?* [online]. Mezinárodní politika, ročník 34, č. 8, 2010 [cit. 2012-04-21]. ISSN 0543-7962. Dostupný z WWW: www.slavomirhorak.euweb.cz/MP201008-Kyrgyzstan.htm

¹⁷⁰ COLLINS, K., *The Political role of Clans in Central Asia*, Comparative Politics, Vol. 35, No. 2, 2003, s. 186

¹⁷¹ COLLINS, K., *The Political role of Clans in Central Asia*, Comparative Politics, Vol. 35, No. 2, 2003, s. 186

¹⁷² HIRO, D., *Inside CentralAsia*, New York: Overlook Duckworth, 2009, s. 283

¹⁷³ HIRO, D., *Inside CentralAsia*, New York: Overlook Duckworth, 2009, s. 285

4.3. Postavení jednotlivých církví v Kyrgyzstánu od r. 1991 a zvyšující se role islámu

Otázka náboženského vyznání ve státech Střední Asie, Kyrgyzstán nevyjímaje, je podstatná jak díky tradičnímu pevnému provázání s kulturní rovinou, tak i díky politické rovině islámu jakožto součástí národní ideologie, na což se podíváme podrobněji. Ačkoli nemá islám v Kyrgyzstánu stále tak pevné zázemí jako v ostatních zemích, západní Evropa a především USA ho stále vnímají jako jistou překážku pro směřování k plnohodnotnému demokratickému politickému systému¹⁷⁴. Podstatné je však rozlišovat mezi islámem jakožto náboženstvím, ke kterému se hlásí většina obyvatel Kyrgyzstánu a které má jistý vliv na politickou toleranci v zemi, a islamismem, který na území Kyrgyzstánu přichází zejména z okolních zemí, hlavně z Uzbekistánu a Tádžikistánu. Kromě vnějších faktorů je však třeba zmínit i faktory vnitřní, tedy především narůstající intoleranci ve společnosti, na kterou upozorňuje i řada průzkumů. Zajímavá je v tomto ohledu kauzalita mezi ekonomickou tranzicí, která měla za následek tíživou situaci pro velkou část populace, a snižující se hladinou tolerance ve společnosti¹⁷⁵. Příkladem může být průzkum uskutečněný mezi obyvateli Kyrgyzstánu a zveřejněný autory Fletcherem a Sergejevem, podle něhož nebyla i přes nižší míru tolerance u slabších příjmových skupin zjištěna jednoznačná kauzalita mezi nižším příjmem a souhlasem respondentů se vznikem islámského státu¹⁷⁶. Jakkoli jsou však tyto faktory vnímány spíše v rovině negativní v souvislosti s nárůstem extremismu, je nutné zároveň zmínit spíše pozitivní tendenci, kdy v Kyrgyzstánu došlo k postupnému rozvoji sociálního pluralismu, který se projevoval ve větší míře než v ostatních státech regionu¹⁷⁷. Trend vzniku řady společenských organizací včetně těch náboženských lze doložit působením cca 2 000 náboženských organizací na území současného Kyrgyzstánu, zatímco ještě na konci 80. let bylo takových organizací kolem 50¹⁷⁸. I přes majoritní postavení islámského náboženství, přišel islám na území Kyrgyzstánu poměrně pozdě, když pronikal do země ve dvou vlnách ve 13. a 16. století

¹⁷⁴ FLETCHER, J., SERGEYEV, B., *Islam and Intolerance in Central Asia: The Case of Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 54, No. 2, 2002, s. 251

¹⁷⁵ FLETCHER, J., SERGEYEV, B., *Islam and Intolerance in Central Asia: The Case of Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 54, No. 2, 2002, s. 255

¹⁷⁶ FLETCHER, J., SERGEYEV, B., *Islam and Intolerance in Central Asia: The Case of Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 54, No. 2, 2002, s. 261

¹⁷⁷ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 99

¹⁷⁸ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 99

především z oblasti Ferganské kotliny na jihu země, což bylo způsobeno ve velké míře geografickými podmínkami horského masívu Ťan-Šanského pohoří, který spolehlivě chránil zemi před mnoha nepřáteli, ale i cizími kulturně-spoločenskými vlivy¹⁷⁹. Kyrgyzstán byl ještě po většinu devatenáctého století součástí Kokandského chanátu. Významnější islamizaci země pak napomohli paradoxně nejvíce Rusové, když se v rámci vítězství nad chanátem a ovládnutí jižních částí země rozhodli pro tolerantní postavení vůči existujícím muslimským sítím, a dokonce zřizovali soudy islámského práva šaría, které byly nadřazeny tradičnímu systému soudnictví¹⁸⁰. V sovětské éře však byl islám znovu potlačován, byly zavírány mešity, jednotliví mullahové byli převáděni do administrativy a boj s „přežitkem minulosti“ byl posilován antináboženskými kampaněmi za éry Stalina i Chruščova, ačkoli Kyrgyzstánu se tato kampaň dotkla již v menší míře i z důvodů jejího hlavního zaměření proti pravoslavné církvi¹⁸¹. Konec osmdesátých let a liberalizace v náboženských poměrech s sebou kromě otevírání mešit a oficiálního povolování náboženských organizací v zemi přinesl také obavu z nástupu náboženského extremismu právě v souvislosti s rychlou liberalizací poměrů¹⁸². Důležitým okamžikem se tak stalo přijetí zákona o svobodě vyznání a náboženských organizací¹⁸³. Tento zákon znamenal kromě zaručení náboženské svobody a rovnosti pro všechny věřící také oddělení státu a církve cestou zákona, přičemž každá religiózní organizace od data platnosti dané normy měla za povinnost registraci v záznamech ministerstva spravedlnosti.¹⁸⁴ Zákon také zakazoval zakládání stran s náboženským základem především z důvodů možného rozštěpení společnosti na etnickém a konfesním principu¹⁸⁵. Toto opatření bylo jistě nutné kvůli multietnické povaze státu a zastoupení více náboženských proudů, avšak situace tzv. „etnických církví“ nebyla uspokojivá nikoli z politických důvodů, nýbrž kvůli značné emigraci ruské menšiny po rozpadu SSSR, jež odvedla ze země jednak velkou část pravoslavných věřících, ale i

¹⁷⁹ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 100

¹⁸⁰ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 101

¹⁸¹ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 102-103

¹⁸² ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 103-104

¹⁸³ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 104

¹⁸⁴ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 104

¹⁸⁵ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 104

duchovních. Obdobnou situaci zažila i luteránská církev, jež ztratila velkou většinu věřících po masové emigraci německé menšiny taktéž na počátku 90. let¹⁸⁶. Kromě „tradičních“ křesťanských církví je od vzniku nezávislého Kyrgyzstánu zaznamenán i příchod řady misionářů menších církví, ke kterým se postupně hlásili nejen jednotlivci z ruského etnika, nýbrž i Kyrgyzové. Ani islám i přes své majoritní postavení není v současné chvíli v regionu v jednotné podobě a jeho vliv má i návaznost na vysokou politiku. Příkladem může být rozvoj sufismu, který je pro středoasijskou společnost přitažlivý především díky svému důrazu na „hierarchickou strukturu a extenzivní síť osob“¹⁸⁷. I přes své rozšíření však není tento směr v rámci islámského náboženství jediným rozšířeným mezi obyvatelstvem v rámci regionu.

4.4. Události v Batkenu a nárůst náboženského extrémismu

Značný vliv především v Uzbekistánu a Tádžikistánu postupně začali získávat radikální wakhabisté, na což předem upozorňovala řada společenských vědců během období rozpadu Sovětského svazu, kdy podle nich hrozila i celková dezintegrace regionu¹⁸⁸. Hlavní pozornost kyrgyzské vlády a značné části občanů tak byla na počátku 90. let upřena na sousední Tádžikistán, ve kterém nabývaly na síle zmíněné radikální islamistické skupiny blízké hnutí Taliban¹⁸⁹. Tyto skupiny se rozhodly v roce 1992 podniknout guerillový výpad do jižních oblastí Uzbekistánu, přičemž prošly i oblastmi nejjižnějšího Kyrgyzstánu.¹⁹⁰ Složené převážně z etnických Uzbeků, byly tyto ozbrojené teroristické jednotky při svém přechodu přes kyrgyzské území napadeny a vytlačeny kyrgyzskou armádou, načež byl nejjižnější cíp Ošské oblasti vyhlášen samostatnou regionální jednotkou pod názvem Batkenská oblast¹⁹¹. Jižní Kyrgyzstán se však kvůli sdílení důležité křižovatky pro přepravu narkotik z Tádžikistánu a Uzbekistánu do Evropy stal tranzitním místem, o čemž svědčí i události v Batkenu v roce 1999, kdy ozbrojené teroristické skupiny znovu vnikly na území Kyrgyzstánu a

¹⁸⁶ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 105

¹⁸⁷ WOODEN, A., STEFES, C. H., *The Politics of Transition in Central Asia and the Caucasus*, New York: Routledge, 2009, s. 48

¹⁸⁸ WOODEN, A., STEFES, C. H., *The Politics of Transition in Central Asia and the Caucasus*, New York: Routledge, 2009, s. 46

¹⁸⁹ FLETCHER, J., SERGEYEV, B., *Islam and Intolerance in Central Asia: The Case of Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 54, No. 2, 2002, s. 254

¹⁹⁰ FLETCHER, J., SERGEYEV, B., *Islam and Intolerance in Central Asia: The Case of Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 54, No. 2, 2002, s. 254

¹⁹¹ FLETCHER, J., SERGEYEV, B., *Islam and Intolerance in Central Asia: The Case of Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 54, No. 2, 2002, s. 254

zatkly představitele vojenské a civilní správy Batkenské oblasti¹⁹². To bylo začátkem dlouhého a těžkého boje, do něhož se angažovaly i ozbrojené armády Kyrgyzstánu, Uzbekistánu a Tádžikistánu, a jenž byl ukončen až po několika leteckých zásazích a dlouhotrvajících pozemních bojích, kdy se situace uklidnila až v průběhu října toho roku¹⁹³. Za útokem teroristů stála původní ilegální skupina Tavba s centrem v Namanganu, jejímž cílem bylo svržení uzbeckého prezidenta a nastolení islámského státu v Uzbekistánu¹⁹⁴. Nejednalo se tedy o prostou narkomafii, nýbrž i o ideologickou základnu založenou na islámském fundamentalismu. Pro Kyrgyzstán však z toho neplyne jen nebezpečí teroristických útoků na jeho území. Další negativní důsledky jsou spojeny s radikalizací části obyvatelstva Ošské a Batkenské oblasti a reálnou hrozbou ztráty územní celistvosti. I přesto, že jsou po dvou velkých incidentech kyrgyzsko-tádžické hranice v současnosti lépe chráněny, ekonomická situace celého regionu Ferganské kotliny není dobrá, o čemž svědčí vysoká nezaměstnanost, která např. v Batkenské oblasti dosahuje 60 až 80 procent, sociální napětí vycházející právě z nedostatku práce a uzavření většiny průmyslových podniků, přičemž kyrgyzská vláda se dostatečně nesnažila o jejich zpětné zprovoznění v Batken¹⁹⁵, či problémy s vysokou mírou narkomanie. Dalšími problémy tohoto regionu je přelidňenost, nedostatek vodních zdrojů a půdy pro obyvatelstvo. Právě tato tíživá situace poskytuje úrodnou půdu pro vyhledávání žoldáků hlavními předáky islámských organizací, které jdou bojovat po bok radikálů za účelem přivýdělnku. Hrozby dezintegrace jižních oblastí Kyrgyzstánu a celého regionu v kombinaci s islamistickými tendencemi, kdy můžeme jmenovat hnutí Hizb-uh-Tahrír či Islamistické hnutí Uzbekistánu, mají tedy své kořeny především v hospodářské a sociální situaci, avšak nejsou přednostně spojeny s otevřeným separatismem uzbecké menšiny na území dané oblasti. Hlavními příčinami absence separatistických tendencí jsou i přes Ošské konflikty celkově velmi dobré uzbecko-kyrgyzské vztahy v regionu, což potvrzuje i průzkum Reginy Farandy a Davida B. Noelleho, podle kterého hodnotilo více než 80 procent kyrgyzského i uzbeckého obyvatelstva oblasti vzájemné vztahy jako dobré nebo velmi dobré a v neposlední řadě také nedostatek autonomních regionů daných etnik, kdy Uzbekové

¹⁹² HORÁK, S., *Batken 1999 - islám nebo narkotika?* [online]. 2011 [cit. 2012-04-23]. Dostupný z WWW: www.slavomirhorak.net/news/batken-1999/

¹⁹³ HORÁK, S., *Batken 1999 - islám nebo narkotika?* [online]. 2011 [cit. 2012-04-23]. Dostupný z WWW: www.slavomirhorak.net/news/batken-1999/

¹⁹⁴ HORÁK, S., *Batken 1999 - islám nebo narkotika?* [online]. 2011 [cit. 2012-04-23]. Dostupný z WWW: www.slavomirhorak.net/news/batken-1999/

¹⁹⁵ HIRO, D., *Inside Central Asia*, New York: Overlook Duckworth, 2009, s. 298

žijící v Kyrgyzstánu nemají zájem na připojení jižních oblastí země k Uzbekistánu a nehodnotí současný uzbecký politický a ekonomický systém povětšinou negativně¹⁹⁶.

4.5. Boj státu s islámským fundamentalismem a otázky státního zásahu do náboženských svobod

4.5.1. Učení puristických islámských hnutí a počátky společenské debaty o boji proti islamismu

Kromě hrozby rozvoje demokracie z důvodů snahy islamistických sil využít slabou ekonomickou situaci na jihu Kyrgyzstánu k přivedení části obyvatelstva do svých řad však existuje i hrozba islamismu pocházející z řad vlastních duchovních představitelů, kteří se začínali inspirovat myšlenkami wahhabismu. Zde je ovšem nutné brát v potaz nejednoznačnost postoje většiny kyrgyzského obyvatelstva vůči puristickým islámským hnutím a jednotlivým imámům, kteří začali v rámci své misionářské činnosti kritizovat údajnou laxnost přístupu Kyrgyzů k islámu, která se podle nich projevuje především v nedodržování zákazu pití alkoholických nápojů či pohřebních vzpomínkových akcích, přičemž řada věřících naopak vyjadřovala nesouhlas s novým hlásaným učením, dle kterého se mělo např. pohřbívat bez jakéhokoli obřadu.¹⁹⁷ Tato nekompatibilita učení puristů s tradičními kyrgyzskými zvyky však nebránila části muftíů inspirovat se dokonce islamistickým učením přicházejícím právě z jižních kyrgyzských oblastí, mezi kterými můžeme jmenovat například prvního muftí po vyhlášení kyrgyzské nezávislosti Sadyqana Kamalova, který z funkce odstoupil po výzvě vrcholných státních orgánů právě z důvodů zmiňovaných vazeb¹⁹⁸. Největšího vrcholu dosáhla celospolečenská debata o nebezpečí islamismu v zemi v roce 1995, kdy jednak novinové články zaznamenávaly zesilující roli islamistických misionářů a také první fyzické útoky na náboženské bázi v Biškeku, Narynu a v jižních oblastech země, kde v jednom ze zemědělských družstev došlo k napadení místních uzbeckých muslimů na obyvatele konvertující ke křesťanství¹⁹⁹. V reakci na tyto události se začalo nahlas mluvit jak mezi vrcholnými státními zástupci, tak i v rámci široké veřejnosti o nutnosti větší státní regulace náboženských organizací,

¹⁹⁶ WOODEN, A., STEFES, C. H., *The Politics of Transition in Central Asia and the Caucasus*, New York: Routledge, 2009, s. 93-95

¹⁹⁷ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, *Journal of Church and State*, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 107

¹⁹⁸ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, *Journal of Church and State*, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 107

¹⁹⁹ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, *Journal of Church and State*, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 108

nehledě na přijetí demokratické právní normy z roku 1993, již jsem zmiňoval výše. I přes zřejmou neslučitelnost islamismu s demokratickými právními pořádky v západním chápání, a tedy existující hrozbu zvýšeného vlivu náboženských organizací daného směru inspirovaných rovněž učenci z Pákistánu či Saudské Arábie, může být státní intervence do náboženských otázek nejen protiprávní z hlediska stávajících kyrgyzských zákonů, ale také může poškodit demokratické směřování země. Tuto skutečnost jistě chápal dobře i tehdejší prezident Askar Akajev, který se i přes polevující demokratické snahy v průběhu 90. let stavěl na stranu sekularizovaného státu a úplné náboženské svobody pro všechny religiózní skupiny. Zároveň však mezi většinou vládnoucí elity převládal strach před rozpoutáním nepokojů jednotlivými náboženskými extrémisty, jež by vedly ve svém důsledku k dalšímu ohrožení občanské a etnické soudržnosti, která byla pro většinu vládního tábora důležitější hodnotou v průběhu přechodného období země nežli zachování všech demokratických mechanismů v situaci, kdy země neměla dlouhodobou předchozí zkušenost se sociálním pluralismem²⁰⁰.

4.5.2. Vznik Státní komise pro otázky náboženských věcí a hrozba zneužití kontroly aktivit duchovních organizací ze strany státu

Tyto úvahy, které mají bezpochyby v sobě skrytou záminku k odůvodnění nelegitimních represí menšinových duchovních organizací, však nebyly realizovány v plném objemu a nelze tak dodnes tvrdit, že by byl Kyrgyzstán zemí s absencí náboženských svobod, ačkoli některé restriktce ze strany států jsou zřejmé a neslučitelné s demokratickými právními pořádky v rozvinutých demokraciích. Příkladem takových vládních kroků je jednak zákaz vyučování náboženství ve státních školách, mnohem více však ustavení komise, která měla mít dohled nad činností náboženských skupin po celé zemi²⁰¹. Státní komise pro otázky náboženských věcí byla na základě rozhodnutí kyrgyzské vlády ustavena v květnu roku 1996, kdy se jejím předsedou stal Emilbek Kaptagajev. Komise sestávala ze sedmi členů a část z nich měla zkušenosti s ideologickou prací za sovětského režimu²⁰². Ačkoli jejím hlavním cílem měla být především kontrola aktivit duchovních organizací z právní stránky vzhledem k jejich

²⁰⁰ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 116

²⁰¹ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 108

²⁰² ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 108

velkému nárůstu od počátku státní nezávislosti, ve skutečnosti to znamenalo větší vliv státu v otázce náboženství, kdy musely jednotlivé organizace projít registrací u dané komise ještě před finálním schválením jejich činnosti u ministerstva spravedlnosti²⁰³. Dalším důsledkem státního zásahu v této oblasti byla např. regulace obsahu muslimských novin, kontrola výběrů poutníků do Mekky či výběr studentů, kteří mají právo studovat na muslimských církevních univerzitách v zahraničí²⁰⁴. Obecně větším problémem než zásah do struktur muslimské církve, kde např. docházelo k vlivu státu při výběru muftíů, a kde hrozilo místy zneužití politického postavení k odstranění nevhodných opozičních činitelů v řadách těchto hodnostářů pod záminkou boje proti radikálnímu islamismu, se staly tendence k většinové diskriminaci netradičních náboženských organizací v zemi²⁰⁵. Projevem toho byla i masová mediální kampaň namířená proti těmto menšinovým církvím působícím v zemi, jež byly ve sdělovacích prostředcích označovány jako sekty a bylo o nich neustále referováno jako o společenských škůdcích²⁰⁶. V posledních letech pak lze jistě jako příklad uvést i kritiku salafismu jako jednoho ze směrů islámu, který je dle státní komise hrozbou vzniku masové psychózy a který je cizorodým vlivem, jež může vést k náboženské válce, jelikož směr patří do skupiny džihádského islámu. Tato tvrzení jsou však rezolutně odmítána nezávislými instituty zaměřujícími se na výzkum náboženství, jejichž představitelé nesouhlasí s tvrzením státních představitelů o velké hrozbě a jako jediný možný problém označují vnitřní rozepře v muslimské obci, která v Kyrgyzstánu v převážné většině vyznává hanafijský mazháb a maturidismus, ačkoli představitelé neodmítají jisté nebezpečí přímého traktování Koránu bez pomoci mazhabů neboli islámských právních škol. Všechny tyto problémy byly a jsou dozajista závažné především z ústavně-právního hlediska, jelikož je tím de facto na pokyn nejvyšších státních představitelů porušován článek 8 kyrgyzské ústavy z roku 1993 i článek 7 poslední přijaté ústavy z roku 2010, který výslovně zakazuje státní intervenci do náboženského života²⁰⁷. Doposud poslední výraznou změnou v právní rovině bylo přijetí novely zákona „O svobodě náboženského vyznání a náboženských organizací“

²⁰³ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 109

²⁰⁴ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 110

²⁰⁵ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 112

²⁰⁶ ANDERSON, J., *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, Journal of Church and State, Volume 41, Issue 1, 1999, s. 112

²⁰⁷ *Konstitucija KR* [online]. 2010 [cit. 2012-04-23]. Dostupný z WWW: www.gov.kg/?page_id=263

v roce 2009, jež byla kritizována jak většinou církevních organizací v zemi, tak i komisí OBSE. Důvodem k tomu byly především změny v registraci náboženských organizací se stanovením minimálního prahu 200 osob a 10 regionálních oddělení²⁰⁸. Výrazné kritice byl podroben rovněž článek zakazující přechod k jinému náboženství v určených případech, jež se však týkají nezákonného konání misionářů či usilovné snahy o přechod jisté skupiny k jinému vyznání, což i přes prozatím poměrně vágně určené výjimky vyvolalo odpor i u „tradičních církví“, jako například u pravoslavné církve, která upozorňuje na zjevné porušení platné Ústavy²⁰⁹. I přes stále aktuální rizika získání většího vlivu ze strany radikálních islamistů především z jižních oblastí země, je tudíž patrné, že výše popsaná zákonná opatření přijatá na konci 90. let dále oslabují rodící se demokratické tendence v moderním Kyrgyzstánu.

5. Budování národní ideologie

5.1. Význam a možná rizika budování národní ideologie pro Kyrgyzstán

Kromě klanové, etnické či náboženské otázky je pro Kyrgyzstán jakožto pro mladý stát, který byl navíc v posledních 2 staletích součástí ruské či sovětské říše, a tedy pod cizím vlivem, důležitý rovněž faktor národního sebeuvědomění a návratu k hledání prvků společné národní identity. Nakolik je daný vývoj demokratický a přispívá k rozvoji pluralitních demokracií? Na tuto otázku nelze odpovědět poměrně jednoznačně, ačkoli pozorujeme „přirozený proces evoluce moderních států“, který i přes pluralismus a toleranci v ústavně-právních demokraciích vede vždy ke snahám politického establishmentu najít styčné body „etnické homogenity a kulturní jednoty“.²¹⁰ Jistým způsobem musí dané snahy brát v potaz předchozí zmiňované otázky, a to vedoucí roli příbuzenských vazeb, jež se souhrnně označují ve státech Střední Asie pojmem mahalla, a také přítomnosti „predominantních diaspor“²¹¹ na území Kyrgyzstánu, tedy Uzbeků a Rusů, jejichž ochota sdílet národní symboly země je vzhledem k výše popsaných kulturním odlišnostem a nízké úrovni asimilace značně

²⁰⁸ ZEJLJUK, S. *Islam i politika gosudarstva v sfere religii v Kirgizii v 2009 godu* [online]. 10.03.2010 12:38 [cit. 2012-04-23]. Dostupný z WWW: www.islamrf.ru/news/world/w-opinions/11886/

²⁰⁹ ZEJLJUK, S. *Islam i politika gosudarstva v sfere religii v Kirgizii v 2009 godu* [online]. 10.03.2010 12:38 [cit. 2012-04-23]. Dostupný z WWW: www.islamrf.ru/news/world/w-opinions/11886/

²¹⁰ KUBICEK, P., *Regionalism, Nationalism and Realpolitik in Central Asia*, Europe-Asia Studies, Vol. 49, No. 4, 1997, s. 644

²¹¹ KUBICEK, P., *Regionalism, Nationalism and Realpolitik in Central Asia*, Europe-Asia Studies, Vol. 49, No. 4, 1997, s. 645

slabá. Jakákoli větší konfrontace v případě „nuceného nasazování“ národní či státní ideologie s tradičními vazbami, které vznikaly po staletí na lokální úrovni, či s menšinovými etniky v případě etnocentrických prvků v daných ideologiích, tudíž může vést k dezintegraci státu a možným občanským nepokojům, což představovalo velkou hrozbu pro jednotlivé politické lídry v regionu. Kromě národních myšlenek však v rámci regionu existuje i určitá nadnárodní ideologie, které spojují ve větší či menší míře státy celé Střední Asie. Kromě islámu jakožto nejrozšířenějšího náboženství, jehož role se začala zvyšovat především od momentu počátků nezávislosti jednotlivých států, je dalším značným pojítkem tzv. panturkismus. Tato myšlenka, která byla jistě aktuální v momentě spojování jednotlivých středoasijských národů vůči dominanci Ruské říše v 19. století, není v současnosti sdílena všemi státy regionu ve stejné míře především z důvodu obavy z vytvoření hegemonního postavení jedním ze států. Mimo Uzbekistán se tedy setkává spíše s nedůvěrou a u Tádžiků dokonce s většími obavami²¹². Všechny tyto nadnárodní ideologie přesto vzhledem k velké kulturní a historické blízkosti států regionu nepřichází do konfliktu s obrozením národních idejí, postavených v Kyrgyzstánu ve značné míře na znovuobjevování národní mýtotologie a odkazů ústní lidové slovesnosti.

5.2. Koncept národní ideologie podle Askara Akajeva

Největší roli v budování národní ideologie v Kyrgyzstánu od počátků jeho nezávislosti do dnešních dnů měl nejvyšší politický představitel země a symbol boje za nezávislý Kyrgyzstán Askar Akajev. I přes tento fakt je však patrné, že na rozdíl od dalších středoasijských států, kde měl stát v budování národní ideologie monopolní postavení a prakticky neexistoval žádný prostor pro dialog, v Kyrgyzstánu to byla kromě nejvyšších státních představitelů i inteligence v čele s Čingizem Ajtmatovem, jež hrála role určitého prostředníka ve vznikajícím dialogu mezi většinovou společností a státními strukturami²¹³. Opozici vůči Akajevovi pak tvořily radikálnější proud nacionalistů, kde jako příklad můžeme uvést úspěšného byznymena a politika Dastana Sarygulova propagujícího uplatnění starodávné ideologie tengrismu²¹⁴, a pochopitelně Komunistická strana a její příznivci. Signálem ke vzniku prvního ideologického

²¹² KUBICEK, P., *Regionalism, Nationalism and Realpolitik in Central Asia*, Europe-Asia Studies, Vol. 49, No. 4, 1997, s. 647

²¹³ MURZAKULOVA, A., SCHOEBERLEIN, J., *The Invention of Legitimacy: Struggles in Kyrgyzstan to Craft an Effective Nation-State Ideology*, Europe-Asia Studies, Vol. 61, No. 7, 2009, s. 1234

²¹⁴ MARAT, E., *Imagined Past, Uncertain Future: The Creation of National Ideologies in Kyrgyzstan and Tajikistan, Problems of Post-Communism*, vol. 55, no. 1, 2008, s. 15

konceptu pojmenovaného následně „Kyrgyzstán je náš společný domov“ posloužila především masová emigrace Rusů, Židů, Němců a Ukrajinců na začátku 90. let²¹⁵. Daný nelichotivý trend se snažil prezident a jeho nejbližší spolupracovníci zvrátit zaručením rovných podmínek pro všechna etnika na území státu, přičemž za tímto účelem byl iniciován vznik tzv. Národního sněmu, nevládní organizace s cílem zajištění zastoupení menšinových etnik v politickém a kulturním životě, jež se poprvé sešla v roce 1993, kdy daná akce měla i díky účasti kyrgyzských vědců velký mediální ohlas²¹⁶. Kromě vzniku tohoto tělesa iniciovala vláda i vznik kulturních center pro jednotlivé menšiny, avšak hlavní důraz byl kladen na dávné historické kulturní kořeny, jež se měly stát inspirací pro vznik národní ideologie novodobého Kyrgyzstánu. Klíčovým dílem, na němž se snažil vystavět prezident Akajev celý ideový koncept, je Epos o Manasovi, celosvětově nejdelší dílo ústní lidové slovesnosti a také jedno z nejvýznamnějších literárních děl kyrgyzské historie²¹⁷. Legenda o Manasovi je především epickou poemou o bájném hrdinovi neobyčejné síly, jenž od svého útlého věku bojoval proti útisku Kyrgyzů a za sjednocení všech kyrgyzských kmenů, avšak stal se obětí zrady²¹⁸. Kromě vykreslení Manase jakožto bojovníka za kyrgyzský národ a za uchování kyrgyzské identity epos obšírně poukazuje na životní styl a zvyky Kyrgyzů, jejich hodnotový systém a vztahy mezi jednotlivými společenskými skupinami²¹⁹. Všechny tyto skutečnosti a rovněž velká obliba a celosvětová popularita daného díla vedla Akajeva a jeho ideology k myšlence nikoli „pouhého“ zdůraznění role této poemy jakožto hlavního národního symbolu, nýbrž i ke snaze prezentovat toto dílo obyvatelům země jako národní koncept správného společenského jednání a budoucího směřování celé země. Plán Akajeva v implementaci morálních zásad a závěrů z tohoto díla do celé společnosti spočíval především v uspokojení požadavků nacionalistů na návrat ke kyrgyzské historii a zvykům, ale i ve spojení celého kyrgyzského národa, který podle jeho konceptu do sebe zároveň zahrnoval jednotlivé národnosti žijící na kyrgyzském území, jelikož morální zásady psané v eposu neobsahovaly žádné konkrétní výzvy ke zvýhodnění nějaké

²¹⁵ MARAT, E., *Imagined Past, Uncertain Future: The Creation of National Ideologies in Kyrgyzstan and Tajikistan, Problems of Post-Communism*, vol. 55, no. 1, 2008, s. 14

²¹⁶ MARAT, E., *Imagined Past, Uncertain Future: The Creation of National Ideologies in Kyrgyzstan and Tajikistan, Problems of Post-Communism*, vol. 55, no. 1, 2008, s. 14

²¹⁷ MARAT, E., *Imagined Past, Uncertain Future: The Creation of National Ideologies in Kyrgyzstan and Tajikistan, Problems of Post-Communism*, vol. 55, no. 1, 2008, s. 15

²¹⁸ HIRO, D., *Inside Central Asia*, New York: Overlook Duckworth, 2009, s. 294

²¹⁹ MARAT, E., *Imagined Past, Uncertain Future: The Creation of National Ideologies in Kyrgyzstan and Tajikistan, Problems of Post-Communism*, vol. 55, no. 1, 2008, s. 15

z etnických skupin²²⁰. Akajev nejenže vytvořil státní úřad, jehož cílem bylo propagovat celé dílo široké veřejnosti, ale zároveň naplánoval rozsáhlé slavnosti u příležitosti tisíciletého výročí eposu v Talasu, údajném místě narození Manasa²²¹. Ačkoli koncept národností a jednoho národu stejně jako postup hledání vlastního národního postavení na základě významných epizod ve vlastních dějinách nebyl nijak odlišný např. od situace ve státech střední Evropy²²², existují zde jisté hrozby zneužití budované národní ideologie k omezování práv menšin či nucenému prosazování vlastních politických plánů. Především se jedná o to, že Akajev opustil koncept občanství a přešel k idejím etnogeneze jako klíčovému bodu státní ideologie, což byla běžná sovětská praxe, která však bránila rovnému postavení národnostních menšin, jež je i součástí kyrgyzské ústavy. Dle Akajeovy teorie má každý národ svůj vlastní genetický kód, přičemž epické dílo o Manasu reprezentuje podle bývalého prezidenta genetický kód Kyrgyzů²²³. I přes přirozený návrat k minulosti, který se stál zároveň obratem oproti sovětské ideologii neustálého vzhlížení dopředu²²⁴, je přehnané lpění na bájném dílu, které podle mnoha kritiků už dávno neodpovídá ekonomickým i sociálním realitám, pokusem za každou cenu zaplnit ideologické vakuum vzniklé po rozpadu SSSR. Uspořádání velkých oslav v rámci mezinárodního festivalu „Manas 1000“, na které vydělila kyrgyzská vláda 5 milionů amerických dolarů, jež mohla jisté investovat mnohem účelněji, například do mezd státních zaměstnanců v době složité ekonomické situace, bylo nejen ukázkou snah o povzbuzení národního sebevědomění všech obyvatel Kyrgyzstánu, nýbrž i chytrým předvolebním tahem Akajeva, jehož štáb podporovatelů začal ihned po uskutečnění velikých oslav mluvit o možnosti uspořádání referenda k prodloužení jeho prezidentského mandátu²²⁵. Kvůli nesouhlasu americké prezidentské administrace s daným tahem musel Akajev couvnout pod pohrůžkou ztráty mezinárodní finanční pomoci ze strany MFF²²⁶, avšak na daném příkladu je patrné, že i podpora národní ideologie měla za úkol i zjištěné cíle nejvyššího zástupce státu.

²²⁰ MARAT, E., *Imagined Past, Uncertain Future: The Creation of National Ideologies in Kyrgyzstan and Tajikistan, Problems of Post-Communism*, vol. 55, no. 1, 2008, s. 15-16

²²¹ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolinum, 2005, s. 177

²²² HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolinum, 2005, s. 177

²²³ MARAT, E., *Imagined Past, Uncertain Future: The Creation of National Ideologies in Kyrgyzstan and Tajikistan, Problems of Post-Communism*, vol. 55, no. 1, 2008, s. 16

²²⁴ MARAT, E., *Imagined Past, Uncertain Future: The Creation of National Ideologies in Kyrgyzstan and Tajikistan, Problems of Post-Communism*, vol. 55, no. 1, 2008, s. 14

²²⁵ HIRO, D., *Inside Central Asia*, New York: Overlook Duckworth, 2009, s. 294-296

²²⁶ HIRO, D., *Inside Central Asia*, New York: Overlook Duckworth, 2009, s. 296

5.3. Soutěživá povaha vývoje ideologických konceptů a role státu po Tulipánové revoluci

Výrazná změna postojů státu v otázce národního konceptu paradoxně nepřišla ani po Tulipánové revoluci v roce 2005, ačkoli se hlavní představitelé opozice snažili oprostít od národních konceptů Akajeva, jakými byly zmiňovaný „Kyrgyzstán - náš společný domov“ či Ideologický problém Kyrgyzstánu: Smlouva pro budoucnost²²⁷. Snahy Akajeva byly pro většinu společnosti nepřesvědčivé už díky slabé vazbě většiny Kyrgyzů a národnostních menšin k dávno minulým událostem a absenci jednotného konceptu, kdy se Akajev spíše snažil využít pořádání mohutných všenárodních oslav k určitému historickému okamžiku, např. oslavy 3000 let od založení města Oše, které naplánoval těsně před prezidentské volby v roce 2000²²⁸, jako součást vlastní politické kampaně. Přesto můžeme v případě vývoje ideologických konceptů v zemi mluvit o jejich soutěživé povaze, kdy kromě státního aktéra jsou zde myšlenky „nového internacionalismu“ jako možné náhrady sovětské ideologie, dále pak islámu, kdy pro muslimskou část obyvatel jsou klíčové tzv. „muslimské cennosti“ a v neposlední řadě proud tengrismu²²⁹, který podle vize Sarygulova představuje přirozenou víru nomádů a horalů²³⁰. Tengrismus zároveň zdůrazňuje jedinečnost kyrgyzské demokratické struktury na rozdíl od sousedních zemí, preferuje návrat ke kořenům kyrgyzské kultury a v rámci cílů politického směřování země zdůrazňuje mechanismus voleb pro předávání moci stejně jako zamítnutí institucionální vojenské síly a mírný vývoj bez revolucí, povstání a občanských válek²³¹. I po Tulipánové revoluci, během které vystupovala většina opozičních představitelů s kritikou vládních koncepcí národní ideologie, se stále vede mezi inteligencí stejně jako ve vládních kruzích debata nad vhodnou národní ideologií, přičemž za prezidentování Kurmanbeka Bakijeva byl v roce 2007 vydán další dokument „Rozvoj přes jednotu“, jehož hlavní úlohou bylo poskytnout ideologický podklad pro další rozvoj kyrgyzského státu. Pokud bych ale měl shrnout vývoj konceptu národní ideologie v Kyrgyzstánu, lze jako pozitivní faktor z hlediska

²²⁷ MURZAKULOVA, A., SCHOEBERLEIN, J., *The Invention of Legitimacy: Struggles in Kyrgyzstan to Craft an Effective Nation-State Ideology*, Europe-Asia Studies, Vol. 61, No. 7, 2009, s. 1237

²²⁸ MARAT, E., *Imagined Past, Uncertain Future: The Creation of National Ideologies in Kyrgyzstan and Tajikistan, Problems of Post-Communism*, vol. 55, no. 1, 2008, s. 16

²²⁹ MURZAKULOVA, A., SCHOEBERLEIN, J., *The Invention of Legitimacy: Struggles in Kyrgyzstan to Craft an Effective Nation-State Ideology*, Europe-Asia Studies, Vol. 61, No. 7, 2009, s. 1236

²³⁰ LARUELLE, M., *Religious revival, nationalism and the 'invention of tradition': political Tengrism in Central Asia and Tatarstan*, Central Asian Survey, Vol. 26, No. 2, 2007, s. 210

²³¹ LARUELLE, M., *Religious revival, nationalism and the 'invention of tradition': political Tengrism in Central Asia and Tatarstan*, Central Asian Survey, Vol. 26, No. 2, 2007, s. 210

demokratického vývoje brát především existenci názorové plurality v této otázce, kdy se stát nesnaží vnutit vlastní ideologický koncept svému obyvatelstvu. Jako méně pozitivní se pak jeví snaha vystavit ideologický koncept, který nereflektuje současné ekonomické a sociální realie, a zneužít jednotlivé společenské akce s ideologickým konceptem k vlastní politické kampani. Představa o nutnosti ideologie pro dobrý chod státu je v určité míře pozůstatkem sovětského dědictví, avšak myšlenka národního uvědomění a hledání vlastní identity je patrná pro všechny vznikající národní státy. Zvyšující se vliv islámského náboženství na jedné straně a tengrismu, který se naopak vůči cizorodým vlivům, k nimž řadí i Islám, vymezuje, do budoucna může hrozit vzájemným konfliktem.

6. Vývoj ústavního a volebního systému v Kyrgyzstánu

6.1. Vyhlášení nezávislosti a první fáze vývoje politického systému

Formální politické struktury jsou v Kyrgyzstánu silně provázány se strukturami neformálními, které hrají často dominantní roli a jež jsem podrobněji rozebral v předchozích kapitolách. Vývoj jednotlivých etap vývoje politického systému Kyrgyzstánu po roce 1990 můžeme rozdělit do několika částí. V první z nich, jež lze zasadit do let 1990 – 1993 a označuje se zároveň jako fáze liberalizační, bylo hlavním úkolem uskutečnění ústavní reformy změna principů fungování státních mechanismů²³². Prvním impulzem k provedení reformy ještě za fungování SSSR bylo ustavení postu prezidenta, který byl odsouhlasen Vrchním Sovětem Kyrgyzské SSR 24. října 1990 a do jehož čela byl zvolen nadějný akademik a demokraticky smýšlející politik Askar Akajev. V této fázi se dalo o kyrgyzském režimu mluvit jako o „poručnické demokracii“, kdy jednotlivé demokratické mechanismy začaly prozatím fungovat pouze na formálních principech²³³. Dne 31. srpna byla přijata Deklarace o státní svrchovanosti republiky Kyrgyzstán. Hlavními požadavky Demokratického hnutí Kyrgyzstánu, jejichž splněním podmiňovali opoziční lídři v roce 1991 ukončení vlastní osmidenní stávkou,

²³² ELEBAJEVA, A. B., *Osoběnnosti političeskoj transformacii v Kyrgyzskoj respublike*, Sociologická asociace Kyrgyzstánu [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: http://www.sak2010.com/index.php?option=com_content&view=article&id=40%3A2011-09-23-12-55-07&catid=7%3A2011-06-20-23-02-58&Itemid=16&lang=ru

²³³ ELEBAJEVA, A. B., *Osoběnnosti političeskoj transformacii v Kyrgyzskoj respublike*, Sociologická asociace Kyrgyzstánu [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: http://www.sak2010.com/index.php?option=com_content&view=article&id=40%3A2011-09-23-12-55-07&catid=7%3A2011-06-20-23-02-58&Itemid=16&lang=ru

byly odchod komunistického vůdce Absamata Masalijeva z funkce předsedy parlamentu, přechod na prezidentský systém, povolení systému mnoha stran, zákaz vykonávání funkce oficiální úřední autority komunistickou stranou, vyšetření Ošských událostí z roku 1990 s podezřením na ruskou provokaci, jež následně vyvolala kyrgyzsko-uzbecký krvavý konflikt²³⁴. Jelikož Masalijev uposlechl a vzdal se svého postu, byla tím otevřena cesta k novým parlamentním volbám, po nichž pak byl následně po vyhlášení nezávislosti zvolen v prvních celonárodních prezidentských volbách nezávislého Kyrgyzstánu prezidentem Askar Akajev.

6.2. Ústavní změny během režimu Askara Akajeva

6.2.1. Proces přijetí nové ústavy v roce 1993 a její hlavní charakteristiky

Celkově lze v první fázi vývoje nezávislého kyrgyzského státu mluvit o jistých paralelách s vývojem v dalších postsovětských republikách, především v otázce soupeření mezi zákonodárnou a výkonnou mocí a oslabení role komunistické strany²³⁵. Pravomoci prezidenta byly omezeny parlamentem, čímž se politický systém Kyrgyzstánu blížil prezidentsko-parlamentnímu modelu²³⁶. Zvolením byl před prezidenta Akajeva a kyrgyzskou vládu postaven nelehký úkol. Pokud chtěl Akajev naplnit vlastní slib o vytvoření demokratické pluralitní společnosti s vládou zákona a účinnými ústavně-právními mechanismy, musel se zasadit o změnu dosavadního sovětského ústavního systému, který by zajišťoval v novém státě veškerá základní občanská práva. Prvním úkolem bylo pochopitelně vypracování nové ústavy, jež byla přijata 5. května 1993. Mezi hlavní znaky dané ústavy, jež byla za svou dobu měněna několikrát jak za prezidenta Akajeva, tak i za vlády prezidenta Bakijeva a její platnost byla ukončena až v roce 2010 s nástupem nové konstituce, můžeme zařadit jednak deklarovanou „vyváženost mezi prezidentskou a parlamentní mocí“, stejně jako její výrazně demokratický charakter²³⁷, převzatým z francouzské ústavy 5. republiky²³⁸.

²³⁴ KILIČ, G., *How Many „Revolutions“ For Kyrgyzstan?*, Usak Yearbook, vol. 4, 2011, s. 353-354

²³⁵ ELEBAJEVA, A. B., *Osoběnnosti političeskoj transformacii v Kyrgyzskoj respublike*, Sociologická asociace Kyrgyzstánu [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: http://www.sak2010.com/index.php?option=com_content&view=article&id=40%3A2011-09-23-12-55-07&catid=7%3A2011-06-20-23-02-58&Itemid=16&lang=ru

²³⁶ ELEBAJEVA, A. B., *Osoběnnosti političeskoj transformacii v Kyrgyzskoj respublike*, Sociologická asociace Kyrgyzstánu [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: http://www.sak2010.com/index.php?option=com_content&view=article&id=40%3A2011-09-23-12-55-07&catid=7%3A2011-06-20-23-02-58&Itemid=16&lang=ru

²³⁷ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, 161

²³⁸ KILIČ, G., *How Many „Revolutions“ For Kyrgyzstan?*, Usak Yearbook, vol. 4, 2011, s. 353-354 354

Z hlediska ustanovení principů fungování politického systému nová ústava zajišťovala dělení moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní, přímou volbu prezidenta republiky všelidovým hlasováním, oddělení státní správy a místní samosprávy²³⁹. Zároveň však byly některé pravomoci například mezi zákonodárnou, výkonnou a soudní mocí definovány značně formálně, a i přes oddělení jednotlivých složek moci značná část pravomocí byla v reálném fungování politického systému převedena na prezidenta republiky²⁴⁰. Významnou součástí přijaté ústavy bylo ustavení nového jména republiky, která se od této chvíle oficiálně jmenovala Kyrgyzská republika²⁴¹ a parlamentu země, který měl být dle ústavy dvoukomorový a dostal název Žogorku Keneš neboli Nejvyšší shromáždění²⁴². Skládal se ze 105 členů, přičemž Horní komora, Shromáždění lidových poslanců, měla dle ústavy více pravomocí než komora dolní, což není v běžném bikameralismu příliš obvyklé²⁴³. 45 zástupců horní komory bylo voleno v jednomandátových teritoriálních obvodech, kdežto počet poslanců i volební systém do dolní komory, Zákonodárného shromáždění, byly během 90. let několikrát měněny. Nejprve se předpokládalo dle ústavy s počtem 70 poslanců, načež v roce 1994 proběhly ústavní změny, na základě nichž byl počet snížen na 60 poslanců, kteří měli být voleni podle obnoveného volebního zákona schváleného referendem z roku 1998 na základě smíšeného systému, kdy větší část poslanců (45) byla volena většinovým systémem v jednomandátových volebních obvodech, kdežto zbývajících 15 zástupců mělo být vybíráno na základě poměrného hlasování z kandidátských listin jednotlivých stran²⁴⁴. Definování politického systému země dané ústavou z roku 1993 bylo poměrně obtížné v souvislosti s nejednoznačným postavením prezidenta a vlády vůči parlamentu. Prezident měl dle ústavy široké pravomoci, avšak v otázce jmenování premiéra a členů vlády závisel na souhlasu zákonodárného sboru²⁴⁵. Měl však na rozdíl od běžné praxe v poloprezidentských režimech pravomoc odvolávat ministry a nejvyšší zástupce administrativních úřadů bez souhlasu parlamentu a dále řadu zákonodárných pravomocí,

²³⁹ ELEBAJEVA, A. B., *Osoběnnosti političeskoj transformacii v Kyrgyzskoj respublike*, Sociologická asociace Kyrgyzstánu [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: http://www.sak2010.com/index.php?option=com_content&view=article&id=40%3A2011-09-23-12-55-07&catid=7%3A2011-06-20-23-02-58&Itemid=16&lang=ru

²⁴⁰ KILIÇ, G., *How Many „Revolutions“ For Kyrgyzstan?*, Usak Yearbook, vol. 4, 2011, s. 354

²⁴¹ HIRO, D., *Inside Central Asia*, New York: Overlook Duckworth, 2009, s. 293

²⁴² HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolinum, 2005, s. 165

²⁴³ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolinum, 2005, s. 165-166

²⁴⁴ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolinum, 2005, s. 165

²⁴⁵ ELEBAJEVA, A. B., *Osoběnnosti političeskoj transformacii v Kyrgyzskoj respublike*, Sociologická asociace Kyrgyzstánu [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: http://www.sak2010.com/index.php?option=com_content&view=article&id=40%3A2011-09-23-12-55-07&catid=7%3A2011-06-20-23-02-58&Itemid=16&lang=ru

mezi něž patřila např. možnost navrhnout vlastní projekty zákonů parlamentu, dále suspensivní právo veta u podepisování jednotlivých zákonů a vydávání zákonných opatření, usnesení a nařízení s celostátní platností²⁴⁶. Řada z výše uvedených pravomocí řadila Kyrgyzstán spíše do prezidentských režimů, nebo dávala předpoklady k jeho brzkému zařazení do tohoto typu systému. Diskuze vyvolávala ústava především u ruskojazyčné menšiny, a to kvůli odmítnutí předchozí platné klauzule, dle které byla ruština uznávána jakožto jazyk pro komunikaci mezi jednotlivými etniky²⁴⁷. Dalším problémovým bodem, který se už ve větší míře týkal i uzbecké menšiny, bylo odmítnutí možnosti procedury dvojího občanství²⁴⁸. Z hlediska vývoje ústavního systému v zemi však byla největší překážkou k plnému rozvoji demokratického právního státu absence plného respektování a dodržování ústavních zásad, což se projevovalo řadou prezidentem iniciovaných referend k jejích úpravám, což v důsledku značně snižovalo důvěryhodnost ústavně-právního systému země a tím i rozvoje demokracie.

6.2.2. Ústavní změny a posílení pravomocí prezidenta

I přesto, že charakter ústavy z roku 1993 v sobě nesl předpoklady demokratického rozvoje státu, jež byly zaručeny především řadou výslovných pravomocí Žogorku Keneš, od roku 1994 se v zemi začaly projevovat tendence k posílení prezidentských pravomocí právě na úkor zákonodárné moci²⁴⁹. Ústavní pravomoci parlamentu, jež se týkaly kromě přijetí a úpravy státních zákonů jednak podílu na kontrole činnosti vlády, hlasování o důvěře vládě, jmenování premiéra a jednotlivých členů vlády na návrh prezidenta a hlasování o případném předčasném odvolání vlády, volby předsedů nejvyšších soudních instancí na návrh prezidenta, určení směřování vnější a vnitřní politiky státu, hlasování o státním rozpočtu, a rovněž také schvalování jednotlivých změn a úprav ústavy a možnosti odvolání prezidenta republiky 2/3 většinou na základě rozhodnutí Ústavního soudu, byly po změnách ústavy vyvolaných referendem v roce 1996 ve značné míře ořezány²⁵⁰. Toto referendum lze

²⁴⁶ ELEBAJEVA, A. B., *Osoběnnosti političeskoj transformacii v Kyrgyzskoj respublikе*, Sociologická asociace Kyrgyzstánu [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: http://www.sak2010.com/index.php?option=com_content&view=article&id=40%3A2011-09-23-12-55-07&catid=7%3A2011-06-20-23-02-58&Itemid=16&lang=ru

²⁴⁷ HIRO, D., *Inside Central Asia*, New York: Overlook Duckworth, 2009, s. 293

²⁴⁸ HIRO, D., *Inside Central Asia*, New York: Overlook Duckworth, 2009, s. 293

²⁴⁹ ELEBAJEVA, A. B., *Osoběnnosti političeskoj transformacii v Kyrgyzskoj respublikе*, Sociologická asociace Kyrgyzstánu [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: http://www.sak2010.com/index.php?option=com_content&view=article&id=40%3A2011-09-23-12-55-07&catid=7%3A2011-06-20-23-02-58&Itemid=16&lang=ru

²⁵⁰ ELEBAJEVA, A. B., *Osoběnnosti političeskoj transformacii v Kyrgyzskoj respublikе*, Sociologická asociace Kyrgyzstánu [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW:

vnímat jako ukončení hlavního boje mezi parlamentem a prezidentem, který vyvrcholil rozpuštěním Žogorku Keneš a vyhlášením předčasných voleb v říjnu roku 1994 stejně jako počátku ostré prezidentské kampaně v roce 1995²⁵¹, o níž bude řeč v následující kapitole. Hlavní změnou, kterou zaznamenala Ústava v roce 1996, byla v otázce posílení prezidentských pravomocí především těsnější vazba mezi prezidentem a výkonnou mocí, kdy mohl prezident jmenovat a odvolávat se souhlasem horní komory parlamentu všechny nejvyšší vládní představitele a nejvyšší administrativní zástupce, předávat dále dočasně ústavní pravomoci pouze premiérovi a nikoli předsedovi horní komory Žogorku Keneš, a v neposlední řadě se značně ztížila procedura vyvolání procedury impeachmentu prezidentovi ze strany parlamentu a dále se rozšířily pravomoci prezidenta v zákonodárné oblasti²⁵². Všechny tyto změny lze brát s přihlédnutím k mocenskému boji mezi prezidentem a parlamentem na počátku 90. let ze strany prezidenta Akajeva jako účelové a výkonné pravomoci soustředěné v rukou prezidenta při absenci dostatečných systémů brzd a protiváh a reálně fungujících demokratických mechanismů v zemi byly jasným signálem příklonu dalšího politického směřování Kyrgyzstánu směrem k autoritářskému režimu, přičemž určitá existence formálních demokratických mechanismů ho řadila mezi tzv. hybridní režimy. Zneužití ústavy k posílení vlastních pravomocí nebylo ze strany Askara Akajeva ojedinělým a daný postup volil během svého výkonu prezidentských mandátů až do roku 2005 celkem 4 krát. Kromě změn v roce 1994, jež znamenaly změnu volebního mechanismu, výše uvedených klíčových změn základního zákona země v roce 1996 a menších změn v roce 1998 znamenajících snížení počtu poslanců v obou komorách, se jednalo dále o poměrně zásadní ústavní změnu v roce 2003, v jejímž důsledku byl parlament opět transformován na jednokomorový a pravomoci prezidenta byly omezeny především v otázce schvalování premiéra a ministrů, na čemž se znovu měli spolupodílet poslanci²⁵³. Další zásadní změnou pak bylo zavedení většinového systému pro 75 poslanců, což fakticky znamenalo omezení politických stran²⁵⁴. Při tvorbě některých

http://www.sak2010.com/index.php?option=com_content&view=article&id=40%3A2011-09-23-12-55-07&catid=7%3A2011-06-20-23-02-58&Itemid=16&lang=ru

²⁵¹ ELEBAJEVA, A. B., *Osoběnnosti političeskoj transformacii v Kyrgyzskoj respublike*, Sociologická asociace Kyrgyzstánu [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW:

http://www.sak2010.com/index.php?option=com_content&view=article&id=40%3A2011-09-23-12-55-07&catid=7%3A2011-06-20-23-02-58&Itemid=16&lang=ru

²⁵² ELEBAJEVA, A. B., *Osoběnnosti političeskoj transformacii v Kyrgyzskoj respublike*, Sociologická asociace Kyrgyzstánu [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW:

http://www.sak2010.com/index.php?option=com_content&view=article&id=40%3A2011-09-23-12-55-07&catid=7%3A2011-06-20-23-02-58&Itemid=16&lang=ru

²⁵³ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 161-162

²⁵⁴ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 162

dalších článků ústavních změn, především v otázce rozvoje demokratického právního státu či principů tržní ekonomiky, se pak tvůrci inspirovali německou či americkou ústavou stejně jako francouzskou ústavou 5. republiky²⁵⁵. Problémem dané novely však byla podle jejích kritiků její nedostatečná vazba na skutečný stav občanské společnosti v zemi a s tím související obtíže se skutečně efektivním aplikováním ústavní pravomoci v praxi. Co se týče typu režimu, tak lze dle novely z roku 2003 vidět přeměnu na parlamentně-prezidentský režim, který se řídil heslem „silný parlament – dostatečně silný prezident“²⁵⁶. I přes zesílení pravomocí parlamentu a vlády, která neměla v novele ústavy taxativně vymezené pravomoci a naopak se její pravomoci vymezovaly negativně jako správa veškerých státních záležitostí s výjimkou těch v kompetenci prezidenta a parlamentu, byla ve společnosti cítit narůstající nevole vůči silnému postavení prezidenta Akajeva, který si i přes demokratizační změny v ústavě reálně uchovával velký vliv na chod země, která se od roku 1996 vydala cestou „autoritářského režimu s prvky demokracie“²⁵⁷.

6.3. Ústavní změny po Tulipánové revoluci

6.3.1. Boj o ústavní změny a pozice Kurmanbeka Bakijeva

Po Tulipánové revoluci, která se stala vyvrcholením protestních nálad ve společnosti, avšak předcházela jí řada protestů, z nichž se nejvýznamnější odehrál v Aksyjské oblasti v roce 2002²⁵⁸, se k moci dostal Kurmanbek Bakijev a spolu s touto změnou znovu vyvstaly otázky o novelizaci ústavy, jež byly ostatně velkou částí opozice brány jako klíčové požadavky směrem k nové politické elitě. Události roku 2006 však jasně ukázaly, že samotná opozice nebyla v otázkách dalšího vývoje země a jejího ústavního systému jednotná, což vyvrcholilo odvoláním přijatých ústavních změn v roce 2006, jež měnily formu moci v Kyrgyzstánu na parlamentní republiku, měsíc po jejich schválení v parlamentu země. K přijetí nových úprav, které prezidentu znovu

²⁵⁵ UKUŠOV, M. K., *Těrnistij put' kyrgyzskoj Konstitucii*, Analitičeskij centr Razumnyje rešenija, [online], 2006, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://analitika.org/kyrgyzstan/kg-gov/1922-20060111215013932.html>

²⁵⁶ UKUŠOV, M. K., *Těrnistij put' kyrgyzskoj Konstitucii*, Analitičeskij centr Razumnyje rešenija, [online], 2006, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://analitika.org/kyrgyzstan/kg-gov/1922-20060111215013932.html>

²⁵⁷ ELEBAJEVA, A. B., *Osobennosti političeskoj transformacii v Kyrgyzskoj respublike*, Sociologická asociace Kyrgyzstánu [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: http://www.sak2010.com/index.php?option=com_content&view=article&id=40%3A2011-09-23-12-55-07&catid=7%3A2011-06-20-23-02-58&Itemid=16&lang=ru

²⁵⁸ KABULOV, E., ULEJEV, V., *Stolknověnija v Aksyjskom rajoně Kirgizii (chronika glazami očevidec)*, CentrAsija, [online], 2002, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1016499480>

vracely část ztracených pravomocí, donutil Kurmanbek Bakijev parlament pod pohrůzkou jeho rozpuštění v době po odvolání dalšího významného účastníka opozičního tábora Felixe Kulova z premiérské funkce²⁵⁹. Hlavní prosincovou změnou roku 2006, která de facto anulovala veškeré změny z listopadu téhož roku, bylo především zpětné nadělení prezidenta pravomocemi jmenovat jednotlivé ministry bez předchozího souhlasu parlamentu. Zneužívání ústavy země jako politického argumentu pro jednotlivé politické tábory poznamenalo celé pětileté období vlády prezidenta Bakijeva. I přes přijetí výše popsané novely ústavy, kterou podepsal prezident Bakijev, byla tato novela dále zrušena ústavním soudem země v únoru 2007. Podle tohoto soudního rozhodnutí, nebyla ústavní změna dostatečně odsouhlasena občany Kyrgyzstánu a také ústavním soudem²⁶⁰. Prezident Bakijev však i nadále pokračoval cestou ústavních změn a inicioval všelidové referendum k otázce přijetí nové ústavní změny, dle které se měl počet poslanců v parlamentu navýšit z tehdejších 75 na 90, přičemž se opět měnil volební systém z většinového na poměrný s 5 % klauzulí pro vstup do parlamentu²⁶¹. Důkazem toho, že prezident Bakijev jednal v otázce ústavních změn z ryze vlastních mocenských důvodů, byla změna ústavního pořádku, v rámci které byla vítězná strana ve volbách do Žogorku Keneš nadělena pravomocí jmenování předsedy vlády, a to v případě zisku nadpoloviční většiny poslaneckých mandátů²⁶². Bakijev totiž těsně před konáním referenda o přijetí ústavní novely založil vlastní proprezidentský stranický subjekt Ak Žol neboli Světlá cesta, dále pak inicioval rozpuštění parlamentu, jenž podle prezidenta nesl odpovědnost za politickou krizi v zemi, a po podpisu přijaté ústavní změny určil termín předčasných voleb, v nichž parlamentní většinu získala dle očekávání právě jeho strana²⁶³, která si pak mohla určit svého kandidáta loajálního prezidentovi. Další ústavní změnou iniciovanou prezidentem Bakijevem v roce 2009 a schválenou ústavním soudem ve stejném roce bylo povolení předávání prezidentských pravomocí v případě nemožnosti vykonávat funkci hlavy státu osobě, která bude zvolena nově vzniklou Státní radou složenou z členů

²⁵⁹ MAMARAIMOV, A, *Konstitucija Kirigizii menjajetsa tak často, čto jejo ně uspevajut kačestvenno perevesti na drugoj jazyk*, Fergana.news, [online], 2007, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://www.fergananews.com/article.php?id=5052>

²⁶⁰ Bakijev, Kurmanbek: *Byvšij prezident Respubliki Kirgizija*, Lenta.ru, [online], 1999-2012, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://lenta.ru/lib/14170838/full.htm>

²⁶¹ Bakijev, Kurmanbek: *Byvšij prezident Respubliki Kirgizija*, Lenta.ru, [online], 1999-2012, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://lenta.ru/lib/14170838/full.htm>

²⁶² Bakijev, Kurmanbek: *Byvšij prezident Respubliki Kirgizija*, Lenta.ru, [online], 1999-2012, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://lenta.ru/lib/14170838/full.htm>

²⁶³ Bakijev, Kurmanbek: *Byvšij prezident Respubliki Kirgizija*, Lenta.ru, [online], 1999-2012, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://lenta.ru/lib/14170838/full.htm>

prezidentské rady, premiéra a předsedy parlamentu, přičemž ke zvolení stačila dle návrhu prostá většina členů rady²⁶⁴. Toto naprosto bezprecedentní opatření, fakticky umožňující následnické předávání prezidentského postu osobě, která neměla legitimní mandát od voličů, ohrožovalo zásadním způsobem existující demokratické mechanismy v zemi.

6.3.2. Přijetí poslední ústavy po pádu režimu Bakijeva a její hlavní charakteristika

Doposud poslední ústavní změnou bylo přijetí nové ústavy země v roce 2010, jež reagovalo na další revoluční politickou změnu v zemi a svržení režimu prezidenta Bakijeva. Nová ústava, přijatá referendem 27. června 2010²⁶⁵, zásadním způsobem mění fungování politického systému Kyrgyzstánu, jelikož pozměňuje dosavadní prezidentskou republiku na parlamentní. I přes tuto zásadní změnu, která byla navíc přijata v okamžiku značné dezorientace politické situace v zemi vlivem revolučních událostí v dubnu 2010, zůstala část pravomocí prezidenta přesto zachována, a proto můžeme mluvit o větších pravomocích současného kyrgyzského prezidenta například oproti prezidentům v parlamentních republikách evropských zemí. Prezident je dle nové ústavy volen na 6 let, přičemž zůstala zachována přímá volba a dále platí zákaz jeho znovuzvolení na druhé volební období v řadě²⁶⁶, což lze vnímat jako značně kontroverzní opatření, které může v politické realitě vést ke snížení stability celého systému v důsledku omezené volby. Pro parlamentní režimy je dále v ústavě zavedena poměrně silná pravomoc prezidenta odvolávat ministry na návrh premiéra²⁶⁷ a nestandardní je zároveň postavení prezidenta v otázce imunity, kdy na rozdíl od poslanců, jež mají dle ústavy přidělenou částečnou imunitu, byl vymazán odstavec o nedotknutelnosti prezidenta²⁶⁸. Největších změn se pak dočkal parlament země, jehož počet se jednak zvýšil na 120 z předchozích 90 poslanců, dále se mu značně zvýšily pravomoci a v neposlední řadě prošel změnou i volební systém, kdy se nově volí parlament poměrným systémem na 5 let, a to v rámci jednoho celostátního obvodu a

²⁶⁴ Bakijev, Kurmanbek: *Byvšij prezident Respubliki Kirgizija*, Lenta.ru, [online], 1999-2012, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://lenta.ru/lib/14170838/full.htm>

²⁶⁵ *Konstitucija Kirgizskoj respubliky*, Ministerstvo spravedlnosti Kyrgyzské republiky, [online], 2010, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: http://minjust.gov.kg/?page_id=6372

²⁶⁶ RASOV, S., *Konstitucija Kyrgyzstana – pljusy i minusy*, CentrAsija, [online], 2010, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1273039200>

²⁶⁷ RASOV, S., *Konstitucija Kyrgyzstana – pljusy i minusy*, CentrAsija, [online], 2010, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1273039200>

²⁶⁸ RASOV, S., *Konstitucija Kyrgyzstana – pljusy i minusy*, CentrAsija, [online], 2010, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1273039200>

s použitím Haareho kvóty pro přepočítání hlasů na mandáty²⁶⁹, přičemž jedna strana může v parlamentu obsadit maximální počet 65 mandátů. Uzavírací klauzule pro vstup strany do parlamentu přitom byla zvýšena úpravami volebního kodexu v roce 2011 z 5 % na 7 % u celostátních voleb a z 0,5 % na 0,7 % na regionální úrovni, přičemž byl pozměněn i mechanismus výpočtu, kdy se za základ bere již nikoli celkový počet registrovaných voličů, nýbrž počet voličů, kteří se zúčastnili voleb.²⁷⁰ Kyrgyzský parlament se v otázce jednotlivých pravomocí nijak neliší od ústavní praxe řady jiných parlamentních republik a má ve většině oblastí rozhodující slovo jak ve vnější, tak i ve vnitřní politice státu.

6.3.3. Zhodnocení možných účinků nové ústavy na současný politický systém

V případě nové ústavní změny z roku 2010, která dále pokračovala změnou ústavního zákona „O volbách prezidenta Kyrgyzské republiky a poslanců Žogorku Keneš Kyrgyzské republiky“, je nutné si uvědomit několik základních skutečností. Nezávislý Kyrgyzstán, ve kterém po dlouhou dobu převažovaly v politice neformální klanové struktury a kde docházelo od počátku 90. let ke stálým snahám hlavy státu posilovat svou moc na úkor rozvoje demokratické povahy státu, ústavní cestou posílil roli parlamentu a politických stran, na úkor oslabené role prezidenta. Nový ústavní model, jehož hlavním tvůrcem se stal předseda socialistické strany „Ata-Meken“ Omurbek Tekebajev, obsahuje i přes většinovou shodu s modely ústav západoevropských parlamentních republik několik kontroverzních článků, jež se týkají větší role prezidenta při odvolávání vlády zákazu kandidovat vícekrát v řadě. Hlavní otázky však budí především perspektivy reálného fungování nového ústavního a volebního systému v zemi, která s ním neměla žádnou zkušenost. Jako problematická se jeví nedostatečná stranická kultura, přičemž strany by za nově nastavených ústavních podmínek měly hrát v poměrném volebním systému klíčovou roli. Poměrně přísná pravidla pro vstup stranických subjektů do parlamentu, jež jsou nastavena především vysokou uzavírací klauzulí, která navíc reflektuje v případě regionálních prahů pouze současné oblastní dělení, hrozí nebezpečím soustředění veškeré politické moci do několika koaličně spojených nejsilnějších stran, avšak na druhé straně zároveň brání

²⁶⁹ PODOLSKAJA, D., *Tajny formuly Haare ili kak v Kyrgyzstaně deputaty budut mandaty dělit*, Centr Azija, [online]. 2010 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1288597440>

²⁷⁰ Otkrytyj Kyrgyzstan, *Analiz Konstitucionnogo zákona „O vyborach prezidenta Kyrgyzskoj respubliky i deputatov Žogorku Keneša Kyrgyzskoj respubliky“*, [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://www.go.kg/best/analiz.html>

fragmentaci stranického spektra zastoupeného v Žogorku Keneš, jež by hrozila za současné nedostatečné konsolidace stranického systému. I přes uspokojivá práva menšin zapsána do nové ústavy včetně klíčové otázky statutu ruského jazyka, který zůstal podle nové ústavy oficiální řečí²⁷¹, byly některé kapitoly volebního zákona hodnoceny nezávislou organizací „Otevřený Kyrgyzstán“ jako nedostatečně propracované. Jedná se především o problémy nedostatečné informovanosti občanů o zařazení jeho jména do seznamu voličů, což může hrozit ztrátou možností účastnit se voleb pro řadu lidí, dále chybějícího řešení otázek shody jména a příjmení občanů, problémů administrativních komplikací v případě hlasování občanů ze zahraničí či zastaralého mechanismu identifikace unikátních hlasů voličů v procesu hlasování pomocí palce na levé ruce voliče²⁷².

7. Vývoj stranického systému v Kyrgyzstánu od r. 1991

7.1. Pozadí vzniku a vývoje stranického systému v zemi

Tato kapitola bude zaměřena na stranický systém a jeho vývoj v Kyrgyzstánu od vyhlášení nezávislosti republiky v roce 1991. Při výzkumu vzniku stranického systému v Kyrgyzstánu, je nutné si uvědomit, že tato země měla za sebou sovětské dědictví, jež spočívalo v politickém monopolu, represích či velmi slabě rozvinuté občanské společnosti, jež měla mít na podpoře politických stran hlavní podíl²⁷³. Podle Fische bylo následné ustavení superprezidencialismu ve většině postsovětských republik faktorem, který dále oslaboval roli stran v politickém systému daných zemí, jelikož dával prezidentovi nepoměrně větší pravomoci oproti relativně „bezzubé“ zákonodárné a soudní moci, jež je v těchto typech režimů rovněž kontrolována z velké části hlavou výkonné moci²⁷⁴. Další překážkou, která se nabízí jako příčina slabšího postavení politických stran na postsovětském prostranství, je vývoj volebního systému a značné zastoupení většinových prvků, především jednomandátových volebních obvodů, což při nedostatečném ukotvení velkých politických stran vede k volbám zaměřeným hlavně na lokálně známé kandidáty, kterým nemůžou existující strany nabídnout dostatečnou

²⁷¹ *Konstitucija Kirgizskoj respubliky*, Ministerstvo spravedlnosti Kyrgyzské republiky, [online], 2010, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: http://minjust.gov.kg/?page_id=6372

²⁷² Otkrytyj Kyrgyzstan, *Analiz Konstitucionnogo zákona „O vyborach prezidenta Kyrgyzskoj respubliky i děputatov Žogorku Keneša Kyrgyzskoj respubliky“*, [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://www.go.kg/best/analiz.html>

²⁷³ ISHIYAMA, J., KENNEDY R., *Superpresidentialism and Political Party Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 53, No. 8, 2001, s. 1178

²⁷⁴ ISHIYAMA, J., KENNEDY R., *Superpresidentialism and Political Party Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 53, No. 8, 2001, s. 1178-1179

podporu, a kteří se proto profilují jako nezávislé osobnosti²⁷⁵. V Kyrgyzstánu byl tento trend dále posílen vlivem klanových struktur, jež mají mnohdy při volbě politických zástupců klíčové slovo. Pokud se podíváme na statistiku procenta mandátů, které strany obhájily ve volbách 2000 oproti volbám z roku 1995, vidíme zde nárůst oproti obhájeným mandátům z roku 1995, avšak 25 % obhájených mandátů je z velké části dáno mandáty Komunistické strany Kyrgyzstánu (PKK), zatímco u ostatních politických stran vidíme velmi nízkou kontinuitu jejich zastoupení v dolní komoře i oproti údajům z jiných postsovětských republik, kde se například v Ruské federaci pohybovalo toto číslo ve volbách v roce 1995 na 60,7 %²⁷⁶. Dalším zajímavým srovnáním může být procento vítězství stranického kandidáta v jednomandátových okruzích, kdy v případě rozdělování 45 míst v Žogorku Keneš nezískal ve volbách v roce 2000 stranický kandidát od voličů žádný mandát a všechny mandáty tak ve většinové části dostali nezávislí kandidáti²⁷⁷. Rozdíly ve stranické podpoře jsou v Kyrgyzstánu patrné především mezi většími obcemi nad 50 000 obyvatel a menšími obcemi do 50 000 obyvatel. Zatímco v prvním případě měli ve výše uvedených volbách straničtí kandidáti v jednomandátových okruzích podporu zhruba 4,4 %, v menších městech a na vesnicích to byla téměř nulová podpora 0,04 % hlasů voličů²⁷⁸. Negativní vliv na konsolidaci stranického systému v zemi měly i časté změny volebního systému, kdy se při volbách do Žogorku Keneš volilo do roku 1998 většinově, poté se uplatnil smíšený volební systém, který se však dalšími zásahy v roce 2003 změnil na dvoukolový většinový s tím, že došlo k reformě parlamentu, jenž se stal jednokomorovým²⁷⁹. V roce 2007 pak reforma iniciovaná prezidentem Bakijevem znamenala prosazení poměrného listinného systému, aby nakonec byl v roce 2010 dle nové ústavy již poněkolkáté změněn počet zákonodárců a zachován poměrný systém, u něhož se však změnila kvóta pro vstup do parlamentu na 7 %. Tyto povětšinou účelové změny, které až na poslední změnu měly za cíl posílení vlivu prezidenta nad zákonodárnou mocí, byly pro většinu voličů nepřehledné, čímž institut voleb ztrácel v jejich očích důvěryhodnost.

²⁷⁵ ISHIYAMA, J., KENNEDY R., *Superpresidentialism and Political Party Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 53, No. 8, 2001, s. 1179

²⁷⁶ ISHIYAMA, J., KENNEDY R., *Superpresidentialism and Political Party Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 53, No. 8, 2001, s. 1183

²⁷⁷ ISHIYAMA, J., KENNEDY R., *Superpresidentialism and Political Party Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 53, No. 8, 2001, s. 1184

²⁷⁸ ISHIYAMA, J., KENNEDY R., *Superpresidentialism and Political Party Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan*, Europe-Asia Studies, Vol. 53, No. 8, 2001, s. 1184

²⁷⁹ HESS, S., *Protests, Parties, and Presidential Succession: Competing Theories of Color Revolutions in Armenia and Kyrgyzstan*, Problems of Post-Communism, vol. 57, no. 1, 2010, s. 30

7.2. Přehled programu a vývoje hlavních stranických subjektů a vliv jejich lídrů na politický systém Kyrgyzstánu

Počátek vývoje politických stran v novodobém Kyrgyzstánu se datuje od roku 1990, kdy se kromě existující komunistické strany začaly v zemi objevovat první politické strany a hnutí, a to jak čistě kyrgyzské, tak i odbočky celosvazových stran, mezi něž například patřila Islámská strana obrody²⁸⁰. Většina politických hnutí včetně proreformních komunistů v květnu roku 1990 vstoupila do Demokratického hnutí Kyrgyzstánu, jednotného opozičního hnutí vůči komunistické straně²⁸¹. Od tohoto názorově širokého hnutí, jež bylo založeno v roce 1990 umělcem Džeparem Džekšejevem a jež definitivně skončilo po roce 2000, kdy se nedostalo ve volbách do parlamentu, se jako první odpojily v roce 1991 radikálněji zaměřená strana Erk a také silně nacionalistická strana Asaba²⁸². Strana Asaba představuje radikální nacionalistickou stranu, mezi jejíž programové priority patřily především zavedení tržních mechanismů v zemi s podporou zahraničních investic a zvláštní politice vůči početnému agrárnímu sektoru, ale hlavně odstavení od moci komunistů a ruskojazyčného obyvatelstva²⁸³. Kvůli těmto spíše populistickým požadavkům byla strana jen obtížně zařaditelná na pravolevé škále a spíše o ní lze mluvit jako o populistickém subjektu²⁸⁴. Obdobně Progresivně-demokratická strana Erk („Svoboda“) se vyznačovala krajně nacionalistickým a spíše proreformním programem, přičemž preferovala snahu prosadit specifickou kyrgyzskou reformní cestu²⁸⁵, zároveň se pak strana soustředila na ochranu práv etnických Kyrgyzů. Ve straně Erk následně došlo k rozštěpení na dvě křídla, přičemž oba jejich vedoucí představitelé byli v důsledku kritiky reformem prezidenta Akajeva uvězněni²⁸⁶. Podle mezinárodních pozorovatelů a lidskoprávních organizací je zde podezření, že se v případě Topčubeka Turgunalijeva, jenž byl odsouzen Biškeckým soudem v roce 1997 k 10 letům vězení za zpronevěru státního majetku a zneužití pravomocí veřejného činitele, jednalo o politický proces, pomocí něhož chtěl prezident Akajev oslabit opozici vůči jeho režimu v zemi²⁸⁷. V roce 1992 pak vznikla na základě hnutí Národní jednotna Republikánská lidová strana, která

²⁸⁰ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 167

²⁸¹ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 168

²⁸² HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 168

²⁸³ IBRAIMOV, T., R., ISKAKOVA, G., T., *Kyrgyzstandyn Sajasij Partijalary*, Biškek: 2000, s. 77-79

²⁸⁴ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 169

²⁸⁵ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 169

²⁸⁶ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 169

²⁸⁷ Amnesty International, *Kyrgyzstan: Topchubek Turgunaliyev*, [online], 1997, [cit. 2012-05-10].

Dostupný z WWW: <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR58/004/1997>

se profilovala jako proprezidentská spíše elitářská strana, což také byl jeden z důvodů, proč nedokázala oslovit širší masy a nedostala se od voleb roku 2000 do parlamentu²⁸⁸. Komunistická strana, která prošla na začátku 90. let demokratickou proměnou a začala se profilovat jako moderní demokratická strana²⁸⁹, se sice ve svém programovém prohlášení stále hlásí k ideologii marxismu-leninismu jakožto směru, který určuje ideově její směřování, zároveň však podporuje rozvoj demokracie v Kyrgyzstánu, a to na socialistických pilířích²⁹⁰. Strana přitom výslovně neodmítá tržní reformy, avšak zdůrazňuje nutnost vedoucí roli kolektivní formy v zemědělství a státního majetku v klíčových průmyslových odvětvích²⁹¹. Z komunistické strany se pak dále odštěpilo v roce 1993 reformní křídlo, které založilo Sociálnědemokratickou stranu Kyrgyzstánu, jež vystupovala za „reformovaný socialismus se vzorem v sociálních státech Skandinávie“ avšak s přihlédnutím ke kyrgyzským specifikám²⁹². Zajímavou stranou z pohledu podpory prezidenta byl subjekt Ar-Namys vedený Felixem Kulovem. Tento generál se stal výraznou postavou ihned po vzniku nezávislého Kyrgyzstánu, kdy zastával řadu vysokých pozic, nejprve ministra vnitra, následně viceprezidenta v období ekonomických reforem v roce 1992, dále pak gubernátora Čujské oblasti, předsedy Národní bezpečnostní služby a nakonec starosty Biškeku, avšak na konci 90. let se dostal do opozice vůči prezidentu Akajevovi, načež byl v roce 2000 zatčen za zneužití pravomocí veřejného činitele²⁹³, přičemž soudní proces nad ním byl vyhodnocen Mezinárodní Helsinskou federací v otázce lidských práv jako „politicky motivovaný“²⁹⁴. Po Tulipánové revoluci v roce 2005 byl amnestován a stal se hlavním spojencem prezidenta Bakijeva, avšak i vůči němu se nakonec dostal do opozice²⁹⁵. Strana Ar-Namys se tedy profilovala do roku 2005 především jako protiprezidentský subjekt, do něhož vstoupili lidé, kteří byli za své opoziční postoje vůči tehdejšímu prezidentu Akajevovi buď odstraněni z vysokých státních funkcí či dokonce odsouzení²⁹⁶. Strana, jejíž název se překládá jako „Důstojnost“ po roce 2005 vystupoval

²⁸⁸ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 169

²⁸⁹ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 168

²⁹⁰ IBRAIMOV, T., R., ISKAKOVA, G., T., *Kyrgyzstandyn Sajasij Partijalary*, Biškek: 2000, s. 62

²⁹¹ IBRAIMOV, T., R., ISKAKOVA, G., T., *Kyrgyzstandyn Sajasij Partijalary*, Biškek: 2000, s. 62

²⁹² HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 170

²⁹³ Carnegie Endowment for International Peace, *Background on Felix Kulov*, [online], 2010, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://kyrgyzstan.carnegieendowment.org/2010/06/background-on-felix-kulov/>

²⁹⁴ Immigration and Refugee Board of Canada, *Kyrgyzstan: The Ar-Namys (Ar-Namys) organization; its location, structure and members; treatment of its members by the authorities*, [online], 2002, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: http://www.unhcr.org/refworld/publisher_IRBC,,KGZ,3df4be5420,0.html

²⁹⁵ Carnegie Endowment for International Peace, *Background on Felix Kulov*, [online], 2010, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://kyrgyzstan.carnegieendowment.org/2010/06/background-on-felix-kulov/>

²⁹⁶ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 170

krátce jako proprezidentská, avšak po neshodách Kulova s Bakijevem ohledně ústavních pravomocí prezidenta v nové ústavě země odchází strana do opozice. Po pádu režimu prezidenta Bakijeva se strana vrací zpět do parlamentu²⁹⁷. Programovými prioritami strany Ar-Namys je princip poctivosti, transparentnosti, mravnosti a předvídatelnosti v politice, přičemž strana se soustřeďuje na témata boje proti korupci, sociální podpory pro mladé rodiny a důchodce stejně jako podporu malého a středního byznysu, či reformy politického systému spočívající především ve sloučení prezidentské a premiéřské funkce.²⁹⁸ Strana je hodnocena jako proruská. Další významnou stranou, jejíž vliv však začal stoupat teprve v posledních letech, je Ata-Meken. Tento subjekt se odštěpil původně od strany Erk, za éry prezidenta Akajeva se strana profilovala jako protiprezidentská a proreformní, přičemž jejím vedoucím představitelem se stal jeden ze současných nejviditelnějších politiků Kyrgyzstánu Omurbek Tekebajev²⁹⁹, který dvakrát kandidoval na prezidenta a v období mezi březnem 2005 a únorem 2006 zastával funkci předsedy parlamentu, kterou opustil po názorových rozepřích s prezidentem Bakijevem³⁰⁰. Strana se na základě svého programu dá zařadit do levého středu, přičemž vyzdvihuje kompromisní politiku mezi „různými sociálními segmenty a vládními tělesy“³⁰¹. Požadavky etnických Uzbeků pak zastupuje strana Rodina (Vlast), jejímž lídrem je vlivný podnikatel Kadyrjan Batyrov. Hlavními programovými požadavky strany je především udělení uzbečtině statusu oficiálního jazyka v zemi a dále větší zastoupení uzbecké menšiny na všech vládních úrovních³⁰². Batyrov, který založil v Džalalabádu univerzitu a uzbecké kulturní centrum³⁰³, je přitom podezřelý kyrgyzskými soudy z rozpoutávání etnických nepokojů mezi Kyrgyzy a Uzbeky³⁰⁴. Důvodem k tomuto podezření se stal jeho projev v květnu roku 2010 v Džalalabádu,

²⁹⁷ Carnegie Endowment for International Peace, *Background on Ar-Namys Party*, [online], [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://carnegieendowment.org/2012/01/13/background-on-ar-namys-party/8zzz>

²⁹⁸ IBRAIMOV, T., R., ISKAKOVA, G., T., *Kyrgyzstandyn Sajasij Partijalary*, Biškek: 2000, s. 22-23

²⁹⁹ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolinum, 2005, s. 169-170

³⁰⁰ Carnegie Endowment for International Peace, *Background on the Political Party Ata-Meken*, [online], [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://kyrgyzstan.carnegieendowment.org/2010/09/background-on-the-political-party-ata-meken/>

³⁰¹ Carnegie Endowment for International Peace, *Background on the Political Party Ata-Meken*, [online], [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://kyrgyzstan.carnegieendowment.org/2010/09/background-on-the-political-party-ata-meken/>

³⁰² Asia Soceity, *A Murder in Kyrgyzstan: Is Prominent human rights activist also a cop killer*, [online], [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: <http://asiasociety.org/countries/conflicts/murder-kyrgyzstan?page=0,5>

³⁰³ Asia Soceity, *A Murder in Kyrgyzstan: Is Prominent human rights activist also a cop killer*, [online], [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: <http://asiasociety.org/countries/conflicts/murder-kyrgyzstan?page=0,5>

³⁰⁴ Immigration and Refugee Board of Canada, *Ethnic Uzbek leader's trial resumes in Kyrgyzstan* [online], 2002, [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: <http://www.unhcr.org/refworld/country,...KGZ,,4e8973e310,0.html>

kde zpochybnil práci soudních orgánů v souvislosti s puštěním z vazby skupiny Kyrgyzů podezřelých z útoku na uzbeckého muže³⁰⁵. Do parlamentu se v roce 2010 dostaly dvě nové parlamentní strany: Ata-Žurt a Respublika. Stranou, která poměrně překvapivě vyhrála poslední parlamentní volby, je Ata-Žurt, jež by se dala charakterizovat jako nacionalistická strana, která je složena převážně ze spojenců bývalého prezidenta Bakijeva. Strana požaduje návrat prezidentské formy vlády v Kyrgyzstánu a voličskou podporu má především mezi etnickými Kyrgyzy z jihu země³⁰⁶. Respublika vedena vlivným podnikatelem a bývalým poslancem a vicepremiérem Omurbekem Babanovem, se profiluje jako proruská strana zastupující zájmy všech Kyrgyzů a jejími hlavními programovými cíli je ukončení politické a ekonomické nestability v zemi, ekonomické a kulturní partnerství především s ostatními středoasijskými státy a strategické partnerství s Ruskem, svrchovanost zákona a nezávislost soudnictví, jež strana staví jako protipól současné praxe rodinných klanů a korupce v nejvyšší politice, a také důraz na rozvoj měst a obcí³⁰⁷.

7.3. Význam proprezidentských subjektů a jejich vývoj ve stranickém systému Kyrgyzstánu

Prezidenti Akajev a Bakijev se během vykonávání úřadu hlavy státu snažili získat podporu politických stran a vytvořit proprezidentský subjekt, který by získal většinu v zákonodárném sboru. Akajev se ve své snaze potýkal především s obecně nízkou podporou politických stran ve společnosti stejně jako s nespokojeností velké části populace s ekonomickými vládními reformami. Mezi proprezidentské strany můžeme zařadit v první polovině 90. let Republikánskou lidovou stranu, Jednotu Kyrgyzstánu (Birlik Kyrgyzstan), částečně také Sociálně demokratickou stranu či Stranu demokratických žen Kyrgyzstánu³⁰⁸. Všechny tyto strany však ve volbách získaly jen malé množství mandátů a podpora prezidentských návrhů v parlamentu tak závisela na vrátkách koalicích³⁰⁹. Před volbami v roce 2005 sice stačil Askar Akajev podpořit vznik prezidentského subjektu Alga Kyrgyzstán, který spolu se stranou Adilet tvořily podporu jeho politickému kurzu a jejímiž členy byli mimo jiné nejbližší příbuzní

³⁰⁵ TRILLING, D., Central Asia Today, *Who to Watch in Jalal-Abad* [online], 2010, [cit. 2012-05-12].

Dostupný z WWW: <http://www.eurasianet.org/node/61088>

³⁰⁶ DEMYTRIE, R., BBC News, *Kyrgyzstan heading for coalition government* [online], 2010, [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-pacific-11511579>

³⁰⁷ Respublika. Politická strana. Politický program. *Programmnoje zajavlenije Politicheskoj partii Respublika*, [online], 2012, [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: http://republic.kg/ru/about_party/

³⁰⁸ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 169-170

³⁰⁹ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 166

Akajeva, avšak po volbách, v nichž tyto strany získaly většinu³¹⁰, začaly masové nepokoje, které znamenaly svržení režimu Akajeva. Kurmanbek Bakijev se ve stopách svého předchůdce zaměřil na budování spřízněného stranického subjektu, přičemž se mu to povedlo především proto, že se uchýlil k praktikám účelového prosazení změny volebního systému a netransparentního procesu zamítnutí registrace některých politických stran před volbami v roce 2007³¹¹. Proprezidentská strana Ak-Žol, jež byla založena pouhé dva měsíce před volbami, obdržela celých 48,1 % hlasů v poměrném listinném hlasování a získala tak 71 míst z 90 členného parlamentu země³¹². I Bakijevova snaha o ovládnutí parlamentu pomocí účelově vzniklého subjektu sloužícího téměř výhradně k podpoře prezidentských návrhů ale neměla dlouhého trvání a po revoluci v roce 2010 musel stejně jako Akajev utéct ze země, přičemž Ak-Žol se již v následujících parlamentních volbách do Žogorku Keneš nedostala. Dosavadní praxe přesto jasně naznačuje snahu kyrgyzských prezidentů o ovládnutí většiny v parlamentu za pomoci prezidentského subjektu. Daný postup znamenal hlavně snahu o posílení autoritářské moci obou předchozích prezidentů a výrazně tak narušoval fungování demokratických mechanismů v zemi. Po ústavních změnách v roce 2010 se hlavní část pravomocí přeměrovala právě do rukou parlamentu, přičemž bude zajímavé sledovat komunikaci nového prezidenta Atambajeva s vládou a parlamentními uskupeními, mezi kterými nechybí ani jemu nakloněná Sociálně-demokratická strana Kyrgyzstánu.

7.4. Zhodnocení postavení stran a vývoje stranického systému v zemi

Obecně lze hodnotit dosavadní úlohu stran v politickém systému země jako méně podstatnou. Současný stranický systém Kyrgyzstánu je nekonsolidovaný, což dokazuje i chybějící kontinuita zastoupení stran v parlamentu. Nejstabilnější podporu v průběhu minulých 20 let získávala komunistická strana, která se však nyní do Žogorku Keneš nedostala. Stabilnější podporu vykazují především v posledních letech i strany Ata-Meken a Sociálně-demokratická strana Kyrgyzstánu. Strana Ar-Namys spojená s

³¹⁰ GALIJEVA, Z. I., *Parlamentskije vybory i političeskije partii v suvėrennom Kyrgyzstanė*, Informacionno-Analitičeskij Centr [online], 2009, [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: <http://ia-centr.ru/expert/4516/>

³¹¹ GALIJEVA, Z. I., *Parlamentskije vybory i političeskije partii v suvėrennom Kyrgyzstanė*, Informacionno-Analitičeskij Centr [online], 2009, [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: <http://ia-centr.ru/expert/4516/>

³¹² GALIJEVA, Z. I., *Parlamentskije vybory i političeskije partii v suvėrennom Kyrgyzstanė*, Informacionno-Analitičeskij Centr [online], 2009, [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: <http://ia-centr.ru/expert/4516/>

osobou Felixe Kulova měla složitější vývoj především vzhledem k jejímu opozičnímu postavení jak vůči režimu prezidenta Akajeva, tak nakonec i vůči prezidentu Bakijevu, avšak v posledních parlamentních volbách v roce 2010 se již do parlamentu dostala. Zároveň byl kyrgyzský stranický systém poznamenán snahou bývalých hlav států Askara Akajeva a Kurmanbeka Bakijeva jednak oslabit moc parlamentu a jednak ho dostat pod vlastní kontrolu pomocí podpory vzniku prezidentských stranických subjektů. Akajev i Bakijev se snažili upevňovat autoritářský režim v Kyrgyzstánu, o čemž svědčí také několik podezření mezinárodních lidsko-právních organizací z účelových politických procesů s opozičními předáky vůči jejich režimu, především s Felixem Kulovem či předsedy strany Erk.

8. Přehled a zhodnocení voleb v Kyrgyzstánu a analýza revolučních událostí v letech 2005 a 2010

8.1. Prezidentské volby v letech 1990-2000 a vedoucí role Askara Akajeva

8.1.1. První prezidentské volby v období vzniku samostatného státu

Jednou ze základních podmínek pro rozvoj demokratického politického systému jsou svobodné a transparentní volby. Kyrgyzstán byl během prvních 20 let své nezávislosti ovlivněn častými změnami volebního systému, proto probíhaly jednotlivé volby téměř pokaždé podle jiných pravidel, ať už se jednalo o počet volených osob, způsob hlasování či přepočítání hlasů na mandáty. První prezidentské volby se konaly v Kyrgyzstánu ještě před vyhlášením nezávislosti v roce 1991. Jednalo se o zmiňované volby prezidenta Vrchního Sovětu Kyrgyzské SSR, kdy z 12 kandidátů byl v nepřímé volbě zvolen Askar Akajev, který porazil svého největšího rivala a dlouholetého předsedu kyrgyzské komunistické strany Absamata Masalijeva³¹³. Pro Akajeva hlasovali především poslanci ze severních klanů, kteří se obávali znovuzvolení Masalijeva, který pocházel z jižních klanů, a na stranu Akajeva se postavila i vlivná osoba kyrgyzské inteligence, spisovatel Čingiz Ajtmatov³¹⁴. Zákonem ze 14. prosince 1990 následně bylo rozhodnuto o posílení pravomocí prezidenta Kyrgyzské SSR a po vyhlášení nezávislosti byl Akajev zvolen také v přímé volbě všelidovým hlasováním 12. října roku 1991 již

³¹³ KYNEV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³¹⁴ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 163

v prvním kole, přičemž hlasování mělo vzhledem k absenci protikandidátů spíše formu plebiscitu pro úřadujícího prezidenta, který získal kolem 96 % voličských hlasů³¹⁵.

8.1.2. Autoritářské tendence prezidenta Akajeva, zneužití institutu všelidového referenda a prezidentské volby v roce 1995

Askar Akajev, který byl zprvu považován za liberálního prozápadního politika, začal postupně uplatňovat politiku „oklešťování pravomocí parlamentu“, která spočívala ve jmenování premiéra z řad vlastních blízkých lidí a soustředění velké části výkonných pravomocí nařízeními z 2. prosince a 12. února 1991, což Akajev sám vysvětloval nutností vymezení vůči konzervativní protireformní části parlamentu³¹⁶. V roce 1994 Akajev dále stvrdil své značné pravomoci referendem, ve kterém voliči ve velké většině odpověděli kladně na otázku, zda potvrzují, že má úřadující prezident právo vykonávat všechny plnomoci určené Kyrgyzskou republikou³¹⁷. Mezitím však celou dobu nazrávala parlamentní krize, kdy řada poslanců nesouhlasila s upevňováním moci prezidenta na úkor zákonodárního sboru. Obdobnou situaci můžeme ve stejné době vidět například i v Rusku, kde byl boj mezi prezidentem a parlamentem jedním z rozhodujících okamžiků pro další směřování politického systému. Askar Akajev využíval svého ústavního práva vyhlášovat referendum a výsledek dalšího všelidového hlasování rozhodl 22. října 1994 o rozdělení parlamentu na 2 komory³¹⁸. Daný krok ještě více oslabil parlament, o což se prezident snažil, a to nejen kvůli sporům mezi jednotlivými frakcemi, které nyní byly posíleny o domluvu mezi jednotlivými komorami, ale také v souvislosti s absencí zákona upravujícího pravomoci jednotlivých komor až do následujícího referenda o ústavních změnách 10. února 1996³¹⁹. V roce 1994 se navíc pokusila skupina proprezidentských poslanců prosadit v parlamentu návrh na prodloužení mandátu Akajeva formou referenda, což však většina zákonodárců

³¹⁵ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³¹⁶ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³¹⁷ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³¹⁸ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³¹⁹ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

odmítla³²⁰ na rozdíl od obdobných avšak úspěšných pokusů v dalších zemích Střední Asie. Referendem z roku 1996 získal prezident další pravomoci především ve vztahu k vládě, mohl také bez dalšího souhlasu jmenovat hlavy místních administrací, čímž získal větší kontrolu nad místní samosprávou, a také se omezilo právo vyhlášovat referendum o změně ústavy pouze do pravomocí prezidenta republiky³²¹. Účelovou povahu mělo také opatření proti kandidátům těsně před prezidentskými volbami, na základě kterého měl být sběr podpisů prováděn poměrně vůči počtu obyvatel v každém z regionů³²². I přes snahu kandidátů Tekebajeva a Ajbalajeva zpochybnit rozhodnutí u Ústavního soudu tento pokus nevyšel a naopak byli z boje diskvalifikováni další kandidáti díky údajné nepravosti části podpisů³²³. Pochybnosti u daného rozhodnutí budil jednak fakt vyloučení velkého počtu protikandidátů včetně kandidáta považovaného velkou částí odborníků i širší veřejnosti za největšího soupeře Akajeva, předsedu ústředního výboru komunistické strany Džumalbeka Amanbajeva³²⁴. Akajev tak předešel masovým volebním podvodům a zvítězil jako jasný favorit hned v prvním kole dvoukolové většinové volby, kdy získal více než 70 % hlasů a volby přitom byly i přes předvolební opatření uznány OSN i OBSE jako „relativně demokratické“³²⁵. Referendem z roku 1998 byly dále posíleny prezidentské a vládní pravomoci především v otázce kontroly státních financí.

8.1.3. Situace před prezidentskými volbami v roce 2000 a analýza jejich průběhu

Období před prezidentskými volbami v roce 2000 bylo poznamenáno především zaváděním účelových podmínek pro registraci kandidátů, jež měly za cíl znemožnit registraci nejsilnějším kandidátům, které se měly postavit proti Akajevovi. Jednou z takových podmínek bylo zavedení povinného testu z kyrgyzského jazyka pro všechny kandidáty³²⁶, přičemž Ústřední volební komise za tímto účelem iniciovala vznik

³²⁰ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 163

³²¹ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³²² KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³²³ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 164

³²⁴ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³²⁵ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 164

³²⁶ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 164

speciální lingvistické komise, jež měla provést u kandidátů kontrolu³²⁷. Podle stanoviska OBSE odporovala tato jazyková zkouška článku 25 Mezinárodní konvence o občanských a politických právech ratifikované Kyrgyzstánem a rovněž pátému článku Kodaňského dokumentu OBSE³²⁸. Řada kandidátů považovala danou povinnost za protiústavní. Felix Kulov, Ischak Masaljev a Dooronbek Sadyrbajev se dovolávali u Ústavního soudu především přiznání aktu vzniku lingvistické komise jako protiústavního kroku, avšak Ústavní soud dané tvrzení odmítl³²⁹. Nakonec byla z celkového počtu 19 kandidátů povolena registrace pouze 7 z nich, přičemž 8 kandidátů jazykovou zkoušku nezvládlo³³⁰. Prezidentská kampaň byla zároveň poznamenána novými údajnými důkazy o nelegální činnosti, jež se objevily na adresu dvou významných kandidátů, které se stavěly kriticky vůči prezidentu Akajevu, a to Felixu Kulovi a Danijaru Ušjonovu³³¹. Proti dalšímu z kandidátů, jenž dlouhodobě kritizoval prezidenta Akajeva a vyzýval ho k rezignaci už v roce 1993, Topčubeku Turgunalijevu, bylo vzneseno obvinění z údajně chystaného atentátu na Akajeva, za což dostal souhrnně s minulými spornými podmíněnými tresty, 16 let vězení, avšak o rok později byl propuštěn na svobodu pod tlakem veřejnosti a mezinárodních organizací³³². Turgunalijev byl už v roce 1995 uznán Amnesty International první obětí politického procesu v historii nezávislého Kyrgyzstánu a od té doby byl danou organizací celkem třikrát uznán vězňem svědomí³³³. Sama kandidatura Askara Akajeva vzbuzovala pochybnosti vzhledem k možnému porušení Ústavy z roku 1993, dle které nesměl prezident kandidovat více než dvakrát³³⁴. Ústavní soud však shledal volby v roce 1991 nepluralitními a nevztahujícími se na znění ústavy z roku 1993, čímž legalizoval

³²⁷ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³²⁸ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³²⁹ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³³⁰ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³³¹ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³³² Centr Asija, *Kyrgyzstan: Turugnalijev, Topčubek Turgunalijevič*, [online], 2012, [cit. 2012-05-13].

Dostupný z WWW: <http://www.centrasia.ru/person2.php?&st=1025238649>

³³³ Centr Azija, *Kyrgyzstan: Turugnalijev, Topčubek Turgunalijevič*, [online], 2012, [cit. 2012-05-13].

Dostupný z WWW: <http://www.centrasia.ru/person2.php?&st=1025238649>

³³⁴ HORÁK, S., *Sřrední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 165

kandidaturu Akajeva³³⁵. Podle OBSE potvrzovaly prezidentské volby v roce 2000 nerespektování zákona ze strany autorit a dále „tendenci ke snížení svobod náležitých politickým stranám, občanské společnosti a médiím“³³⁶. Celkově byly proto volby hodnoceny mezinárodní organizací jako nedemokratické a navazující na negativní trendy z předcházejících parlamentních voleb³³⁷. Po vyřazení značné části kandidátů se stal jasným vítězem voleb již v prvním kole Askar Akajev, který získal 74,5 % hlasů³³⁸, na dalších místech pak skončili Omurbek Tekebajev s necelými 14 % a Almazbek Atambajev s 6 %, přičemž zbylí kandidáti získali dohromady méně než 3 % voličských hlasů³³⁹.

8.2. Poslední volební období prezidenta Akajeva a analýza parlamentních voleb za éry prezidenta Akajeva

8.2.1. Situace mezi lety 2000-2005 a rostoucí politický vliv rodiny a blízkých prezidenta Akajeva

Následující prezidentské období Akajeva se neslo ve znamení přijetí nových ústavních změn, jejichž neveřejné projednávání vyvolalo značnou kritiku veřejnosti a které reálně posilovaly moc premiéra a parlamentu, avšak zároveň ponechaly hlavě státu některé významné pravomoci mimo jiné v otázce vyhlášení ústavních referend, čímž byla do značné míry prozrazena nová taktika Akajeva, který se údajně připravoval na premiérský post³⁴⁰. Důležitým okamžikem se stalo i jmenování premiérem Kurmanbeka Bakijeva, který se od počátku jevil jako velice samostatný politik, jenž se však především kvůli tragickým událostem v Aksyjské oblasti, během kterých zasáhly silové jednotky nevybíravým způsobem proti obyvatelům demonstrujícím proti zatčení opozičního poslance Beknazarova, „intrikám s nejbližším okolím prezidenta Akajeva“ a také kvůli jim podepsanému a veřejností kritizovanému dokumentu o změně hranic

³³⁵ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolinum, 2005, s. 165

³³⁶ Organization for Security and Co-operation in Europe, Elections. Kyrgyzstan. *Presidential election, 29 October 2000*, [online], 1995-2012, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/odihr/elections/kyrgyzstan/66837>

³³⁷ Organization for Security and Co-operation in Europe, Elections. Kyrgyzstan. *Presidential election, 29 October 2000*, [online], 2012, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/odihr/elections/kyrgyzstan/66837>

³³⁸ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolinum, 2005, s. 165

³³⁹ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁴⁰ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

s Uzbekistánem, musel po 2 letech z premiérské funkce odstoupit³⁴¹. V Kyrgyzstánu se mezitím stále více projevoval vliv rodiny a nejbližších příbuzných úřadujícího prezidenta Akajeva na celkový chod státu. Neformálními ústředními postavami v politickém systému země se stali manželka prezidenta Marjam, jeho dcera Bernet, syn Ajdar, a z dalších rodinných blízkých potom Akajevův zeť Adil Tojgonbajev, prezidentovi sourozenci či jeho neteř³⁴². Velká míra klientelismu a nadvlády talaského a čuj-keminského klanů, z nichž pocházely rodiny prezidenta a jeho manželky, v nejvyšších politických patrech a zákulisní dění, které se projevovalo mocenskou rivalitou mezi jednotlivými členy „rodiny“, ještě více posílilo odpor většiny občanů vůči politické elitě v zemi³⁴³, který vyvrcholil událostmi krátce po parlamentních volbách v roce 2005, kdy musel prezident Akajev z prezidentského postu nuceně odstoupit.

8.2.2. Analýza parlamentních voleb v letech 1995-2005

Za vlády prezidenta Akajeva se odehrály celkem troje parlamentní volby, z nichž zdaleka největší vliv na politický vývoj v zemi měly volby do Žogorku Keneš konané v roce 2005. První parlamentní volby po vzniku nezávislosti v roce 1995 ukázaly především „slabost volebního systému“, což bylo patrné z nové parlamentní sestavy složené převážně z nezávislých kandidátů zvolených za nejrůznější regionální uskupení³⁴⁴. Politické strany získaly pouze 38 z celkového počtu 105 mandátů dvoukomorového parlamentu voleného v jednomandátových obvodech, přičemž 14 mandátů získala Sociálně-demokratická strana, prezidentské uskupení Birlik Kyrgyzstán a nacionalistická Strana národního obrození Asaba měly 4 mandáty a další strany nezískaly více než 3 mandáty³⁴⁵. Ani v následujících parlamentních volbách, které se konaly pro volby do dolní komory již na základě smíšeného volebního systému, nebyl viditelný obrat v trendu nízké podpory zástupců politických stran. Nezávislí kandidáti z regionů obdrželi téměř 80 % křesel v Žogorku Keneš, což svědčilo o narůstajícím

³⁴¹ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁴² KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁴³ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁴⁴ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 166

³⁴⁵ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolínium, 2005, s. 166

vlivu klanů³⁴⁶. Mnoho politických stran ztratilo zastoupení v parlamentu a největší počet mandátů získala Komunistická strana Kyrgyzstánu (15), když na druhém místě skončil se 4 mandáty pro prezidentský blok stran Svaz demokratických sil³⁴⁷ složený ze Sociálnědemokratické strany, Birlík Kyrgyzstán a Strany ekonomického obrození s podporou subjektu Adilet vedeného Čingizem Ajtmatovem³⁴⁸. V průběhu voleb a během předvolební registrace kandidátů a stran došlo k řadě kroků Ústřední volební komise kritizovaných volebními pozorovateli. Jednalo se například o odstranění významných opozičních vůči Akajevovi kandidátů po prvním kole hlasování, mezi nimiž byli Asjonov a Suvanalijev³⁴⁹. Felix Kulov byl po porážce ve druhém kole, jež byla očividně způsobena řadou volebních podvodů, zatčen³⁵⁰. Podle závěrů volebních pozorovatelů z mise OBSE byla v obou kolech hlasování zaznamenána řada negativních trendů spočívajících v četných omezeních volební soutěže vztahujících se na řadu politických stran a kandidátů, přičemž kriticky se vyjadřovali pozorovatelé i k předvolebnímu období, kde byly podle nich zaznamenány případy vměšování státních orgánů do předvolební agitace a absence nezávislých soudů vedla k selektivnímu uplatňování sankcí proti „nepohodlným“ kandidátům s podporou státních médií³⁵¹.

Parlamentní volby v roce 2005 byly poznamenány jednak prudce se zhoršující sociálně-ekonomickou situací, posledním rokem vlády prezidenta Akajeva dle ústavy, a v nespolední řadě také vlivem nálad v porevolučních Gruzii a Ukrajině³⁵². Během předchozího volebního období došlo opět ke změně ústavy země z roku 2003, na základě které se uplatňoval dvoukolový většinový systém do 75-ti místného jednokomorového parlamentu³⁵³. Opoziční kandidáti vůči režimu Akajeva se již před volbami spojili proti oficiální státní moci a podepsali memorandum o společném

³⁴⁶ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolinum, 2005, s. 166

³⁴⁷ HORÁK, S., *Střední Asie mezi východem a západem*, Praha: Karolinum, 2005, s. 167

³⁴⁸ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁴⁹ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁵⁰ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁵¹ Organization for Security and Co-operation in Europe, Elections. Kyrgyzstan. *Parliamentary Elections, 20 February and 12 March 2000*, [online], 1995-2012, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: http://www.osce.org/odihr/elections/kyrgyzstan/parliamentary_2000

³⁵² KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁵³ HESS, S., *Protests, Parties, and Presidential Succession: Competing Theories of Color Revolutions in Armenia and Kyrgyzstan*, *Problems of Post-Communism*, vol. 57, no. 1, 2010, s. 30

postupu, načež do společné aliance vstoupilo Národní hnutí Kyrgyzstánu pod vedením Kurmanbeka Bakijeva, hnutí Ata-Žurt pod vedením Rozy Otunbajevé a bývalého ministra zahraničí Murata Imanalijeva, Národní Kongres Kyrgyzstánu Almaza Atambajeva a Občanské hnutí „Za čestné volby“³⁵⁴. Tomuto spojení však chyběl jakýkoli koordinační orgán či společný štáb, a tudíž se jednalo pouze o spojení formální³⁵⁵. Naopak proprezidentské subjekty Alga Kyrgyzstan a Adilet podle oficiálních výsledků získaly převážnou většinu z rozdělovaných 75 mandátů³⁵⁶. Zcela bezprecedentní byla jedna z předvolebních řečí Akajeva, ve které obhajoval kandidaturu řady jeho nejbližších rodinných příslušníků. Celkový vliv „rodiny“ na politické dění v zemi tak byl k momentu parlamentních voleb nejvyšší za celou vládu prezidenta Akajeva³⁵⁷. Akajev a jeho nejbližší v těchto volbách využili služeb řady poradců k tomu, aby vedli oskvřující kampaň vůči protirežimním kandidátům, jejímž ústředním tématem bylo vytvoření obrazu opozice jakožto podplácených Západem extrémistů³⁵⁸. V předvolebním boji se používaly masové podvody jako například podplácení voličů ve vesnických oblastech. Státní aparát Akajeva dále vedl antikampaň vůči volebnímu štábu Bakijeva, kterého podezříval z tisknutí falešných peněz a pokusil se vytvořit loutkovou opozici v podobě zmiňovaného hnutí „Za čestné volby“ pod vedením bývalého tajemníka Rady bezpečnosti Aširkulova, Centrální volební komise pak odmítla v registraci řadě opozičních kandidátů, opoziční vůči Akajevovi a jeho „rodině“ média byla omezována ve své práci, ať už se jednalo o opoziční plátek MSN nebo o kyrgyzskou pobočku Rádía Svobodná Evropa (Rádio Azattyk) a do volebních komisí byli i přes zjevnou kritiku OBSE z porušování zákonů země dosazováni příbuzní kandidátů, státní úředníci či zástupci místních rad³⁵⁹. Pozorovatelé zaznamenali řadu volebních podvodů i ze strany opozičních kandidátů, nebyly však v tak velkém objemu

³⁵⁴ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁵⁵ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁵⁶ HESS, S., *Protests, Parties, and Presidential Succession: Competing Theories of Color Revolutions in Armenia and Kyrgyzstan, Problems of Post-Communism*, vol. 57, no. 1, 2010, s. 30-31

³⁵⁷ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁵⁸ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁵⁹ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

jako u vládnoucí elity, která pod tlakem mezinárodních pozorovatelů přeci jen zavedla některá inovativní opatření, například použití speciálního roztoku pro označení každého hlasovacího lístku potiskem palce voliče, aby se předešlo opakovanému hlasování³⁶⁰. Mezinárodní pozorovatelé, mezi nimiž nechyběla ani Evropská síť organizací ENEMO včetně zástupců ruského Golosu, v prvním kole hlasování zaznamenali řadu případů administrativního tlaku na voliče na volebních okrscích, přičemž státní úředníci a bezpečnostní složky na mnoha místech „fakticky řídily práci komise“ a na jednotlivých okrscích chyběla dostatečná informace o kandidátech či pravidlech hlasování³⁶¹. Docházelo i k manipulaci se seznamy voličů a dalším způsobům falzifikací a porušování zákona. Situace se dále vyostřila ve druhém kole hlasování, kdy docházelo na protest proti výsledkům voleb k protestním akcím na různých místech, z nichž nejmasovější se odehrála v Džalalabádu, kde byl organizován mítink na podporu neúspěšného kandidáta Kurmanbeka Bakijeva, který ve svém vystoupení zpochybnil výsledky voleb a uvedl řadu protizákonných praktik, které státní moc využila během voleb k diskreditaci opozice³⁶². OBSE ve své zprávě hodnotila parlamentní volby v roce 2005 i přes zlepšení technické povahy ve druhém kole hlasování a relativně konkurenčnímu prostředí v jednotlivých volebních obvodech poměrně kriticky, přičemž hlavní nedostatky komise viděla v „objevujících se případech podplácení voličů, účelového zamítnutí registrace některých kandidátů, narušování práce nezávislých sdělovacích prostředků a nízké úrovni důvěry ve volební a soudní orgány ze strany kandidátů a voličů“³⁶³.

8.3. Analýza průběhu Tulipánové revoluce a důsledků pádu režimu Akajeva

Masové protesty proti výsledkům parlamentních voleb se po mítinku v Džalalabádu postupně rozšířily do dalších jižních oblastí země a postupovaly směrem na sever do hlavního města Běškeku, kde se protestující zmocnili vládních budov, načež

³⁶⁰ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁶¹ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁶² KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁶³ Organization for Security and Co-operation in Europe, PARLIAMENTARY ELECTIONS 27 February and 13 March 2005. In: *OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report* [online]. 2005 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/odihr/elections/kyrgyzstan/14834>

prezident Akajev odletěl do Ruska 24. března a na počátku dubna oficiálně rezignoval³⁶⁴. Dočasným prezidentem se stal Kurmanbek Bakijev, jenž byl znovuzvolen v červencových předčasných prezidentských volbách. Problémy vzniklé po Tulipánové revoluci byly způsobeny především otázkou legitimacy nově zvoleného parlamentu stejně jako ústavními podmínkami odstoupení bývalého prezidenta. Opozice dle rozdílných vyjádření Felixe Kulova a Kurmanbeka Bakijeva nebyla jednotná ohledně další budoucnosti Askara Akajeva a část dokonce navrhovala zahájit proti jeho osobě soudní řízení, avšak nakonec byla přijata „kompromisní varianta“, dle které bylo Ústavním soudem země potvrzeno, že prezident nemůže vykonávat nadále úřad z důvodu jeho útěku ze země, který se dá traktovat jako složení prezidentských pravomocí³⁶⁵. Parlament zvolený v březnových volbách byl i přes následující události uznán jako legitimní, konaly se však opakované volby v dílčích okrscích, kde většinou zvítězili kandidáti, kteří předtím nebyli připuštěni volební komisí k volbám či proti nim byla vedena antikampaň ze strany státních orgánů³⁶⁶. I přes jistou nápravu pro perzekuované kandidáty v parlamentních volbách byla i nadále ožehavou otázkou změn v zastoupení Vrchního soudu země, který se stále skládal z Akajevových spojenců, kdy se nepodařilo v krátkém sledu i přes protestní akce části veřejnosti přimět členy této soudní instance k rezignaci³⁶⁷ a také otázka změny ústavy země především v otázce snížení pravomocí prezidenta, což již bylo podrobněji popsáno v předchozích kapitolách. Celkově lze hodnotit situaci po Tulipánové revoluci v táboře bývalé opozice jako nepřehlednou. Na rozdíl od revoluce v Gruzii, kde bývalá opozice představovala několik jednotných parlamentních stran a některé další nezávislé instituce, v Kyrgyzstánu se jednalo o široké spektrum různých zájmů, jež pocházely často z jednotlivých regionů země a jednalo se spíše o menší zájmové skupiny či nevládní organizace³⁶⁸. Samotná revoluční změna pak byla poznamenána zachováním řady představitelů předchozí elity na vysokých postech, což lze dokázat například jen

³⁶⁴ HESS, S., *Protests, Parties, and Presidential Succession: Competing Theories of Color Revolutions in Armenia and Kyrgyzstan, Problems of Post-Communism*, vol. 57, no. 1, 2010, s. 31

³⁶⁵ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁶⁶ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁶⁷ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁶⁸ STRAKES, J., *Colorful Authoritarians: Protest, Policing and Repression in Post-Revolution Georgia and Kyrgyzstan 2005-2007*, Usak Yearbook, Vol. 4, 2011, s. 98

minimálními změnami v zastoupení Žogorku Keneš oproti volbám z března 2005³⁶⁹. Jedna z teorií kriminálního pozadí Tulipánové revoluce, podle kterého byly události 24.-25. března dopředu naplánovány narkomafií, jež se nedohodla s bývalým prezidentem Akajevym, a proto iniciovala státní převrat, však nikdy nebyla prokázána stejně jako teorie přímého vlivu Západu na změnu režimu³⁷⁰. Tato teorie se dá snadno opроверnout faktem, že právě za prezidenta Akajeva rostl vliv zahraničních investorů v zemi, Kyrgyzstán pronajímal strategickou vojenskou bázi Spojeným státům, byla otevřena americká univerzita a řada amerických a západoevropských organizací působila na území státu³⁷¹. Obdobně se nepotvrdila ani teorie o vlivu teroristických organizací, a tak lze hledat důsledky Tulipánové revoluce především v celospolečenské protestní náladě vůči vlivu prezidenta Akajeva a jeho rodiny, kterým bývalý prezident omezil i vliv neformálních mocenských klanových struktur a řada politiků z regionů přešla do opozice vůči jeho režimu. Tulipánová revoluce je tedy především důsledkem nedostatečné síly režimu Akajeva k dalšímu pokračování autoritářské vlády, což bylo způsobeno „absencí jednotné a vysoce institucionalizované vládnoucí strany“, dobře propracovaného státního bezpečnostního aparátu, jenž by mohl potlačit masové protesty, a také státní kontroly nad ekonomikou země³⁷². Důležité je rovněž podotknout, že centrem občanských nepokojů se staly jižní oblasti země, které byly za vlády Akajeva ve vysokých státních úřadech podreprezentovány a chtěly se tedy více podílet na politickém dění v zemi³⁷³.

8.4. Volby v letech 2005-2009 a povaha režimu prezidenta Bakijeva

8.4.1. Průběh hodnocení a problémové aspekty prezidentských voleb v roce 2005

Prezidentské volby uskutečněné v červenci 2005 po revolučních událostech je možné z hlediska způsobu vedení předvolební kampaně kandidáty hodnotit jako jedny z

³⁶⁹ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁷⁰ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁷¹ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁷² HESS, S., *Protests, Parties, and Presidential Succession: Competing Theories of Color Revolutions in Armenia and Kyrgyzstan, Problems of Post-Communism*, vol. 57, no. 1, 2010, s. 34

³⁷³ KILIČ, G., *How Many „Revolutions“ For Kyrgyzstan?*, Usak Yearbook, vol. 4, 2011, s. 358

nejvíce demokratických a svobodných od vzniku samostatného Kyrgyzstánu, ať už z důvodů uvolnění cenzury ve sdělovacích prostředcích, která byla přítomna v době režimu Akajeva, tak i co se týče nemožnosti velkého předvolebního taktizování kvůli časové tísní, a také díky široké pozorovací misi OBSE, která však některými svými kroky vyvolala otazníky i u řady kandidátů³⁷⁴. Především se jednalo o inciování podpisu charty, ve které měli kandidáti stvrdit svým podpisem souhlas s dodržováním určitých principů nutných pro provedení čestných voleb³⁷⁵. 5 z 12 registrovaných kandidátů se odmítlo setkání se zástupci OBSE zúčastnit a další nesouhlasili s některými články dané charty³⁷⁶, které podle nich snižují důvěryhodnost prezidentských kandidátů. Zajímavé bylo rovněž zachování volebního kodexu, ke kterému měla řada kandidátů výhrady již v předchozích volbách, a který znamenal mimo jiné zachování článku o nutnosti jazykové zkoušky pro kandidáty na prezidenta, a také uznání legitimacy parlamentu zvoleného v kritizovaných parlamentních volbách v roce 2005³⁷⁷. I přes určité nedostatky při proceduře sčítání hlasů byly celkově volby posouzeny OBSE jako demokratické, přičemž během volebního procesu byly podle názoru pozorovací komise tvořící celkem 299 pozorovatelů ze 43 států, „respektovány základní občanská a politická práva jako svoboda vyjádřování a shromažďování“³⁷⁸. I přes celkovou registraci 12 kandidátů nakonec řada z nich z voleb dobrovolně odstoupila v důsledku vzniku volebního tandemu Kurmanbeka Bakijeva a Felixe Kulova, dvou populárních politiků z jihu a severu země³⁷⁹. Zbývající kandidáti, kteří pokračovali v boji za prezidentské křeslo, se ale dle vlastních slov potýkali s omezováním jejich agitační kampaně ze strany státních orgánů a médií, která například zkompromitovala kandidáta Bakira uulu v souvislosti s jeho údajnými vazbami na radikální extrémisty z hnutí Hizb-

³⁷⁴ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁷⁵ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁷⁶ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁷⁷ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁷⁸ Organization for Security and Co-operation in Europe, Elections. Kyrgyzstan. *Presidential Elections 29 October 2000*, [online], 1995-2012, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://www.osce.org/odihr/elections/kyrgyzstan/66837>

³⁷⁹ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle tulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

ut-Tahrír. Kandidátka Umetalijevá si stěžovala na odmítnutí umístit její billboardy v místech, kde již visely plakáty Kumanbeka Bakijeva³⁸⁰. Již před volbami se také objevovaly upozornění ze strany bývalých lídrů opozice na fakt, že většina z představitelů režimu exprezidenta Akajeva se rychle začlenila do nových mocenských struktur³⁸¹. Ve volbách nakonec i přes uvedené problémové aspekty již v prvním kole zvítězil Kurmanbek Bakijev, který obdržel drtivou podporu 88,71 % voličů, ani jeden z dalších kandidátů pak nedosáhl 5 % podpory lektorátu.

8.4.2. Analýza politických kroků prezidenta Bakijeva, voleb v roce 2007 a 2009 a zhodnocení struktury opozice proti jeho režimu

Povolební politické směřování Kurmanbeka Bakijeva se i přes vloženou důvěry značné části kyrgyzské populace v jeho osobu jakožto nositele politické změny hned od počátku značně podobalo předchozímu stylu vládnutí Askara Akajeva. Jeho prvním krokem byl rozchod s vlastními spojenci z řad bývalé opozice, načež začal nasazovat do vysokých politických funkcí své blízké příbuzné³⁸². V zemi navíc rychle rostla korupce a nedocházelo ani ke slibovanému ekonomickému růstu, což pochopitelně s sebou přineslo další nevoli občanů a silící opozici tentokrát již proti režimu prezidenta Bakijeva. Ta se dožadovala ústavních změn, které však prezident i přes původní příslib neschválil a místo toho se přiklonil k variantě zachování silných prezidentských pravomocí se změnou volebního systému a silnějším ústavním postavením vítězné strany, což bylo dostatečně vysvětleno v předcházející kapitole jako účelový krok k získání kontroly nad parlamentem. Parlamentní volby konané po rozpuštění Žogorku Keneš v roce 2007 byly poznamenány jednoznačnou snahou Bakijeva podpořit prezidentský subjekt Ak-žol, který získal až 48,1 % voličských hlasů v poměrném hlasování, což zaručovalo prezidentu skrze nepřímý vliv na tuto stranu dosadit do premiérské funkce jemu blízkého člověka³⁸³. Kvůli účelovému zavedení 0,5 % regionálního prahu pro vstup do parlamentu se do Žogorku Keneš nemohla dostat druhá strana v celkovém pořadí a nejsilnější opoziční síla vůči režimu prezidenta Bakijeva

³⁸⁰ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle ťulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁸¹ KYNĚV, A., V., *Kyrgyzstan do i posle ťulpanovoj revolucii*, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

³⁸² KILIÇ, G., *How Many „Revolutions“ For Kyrgyzstan?*, Usak Yearbook, vol. 4, 2011, s. 356

³⁸³ GALIJEVA, Z. I., *Parlamentskije vybory i političeskije partii v suvėrennom Kyrgyzstanė*, Informacionno-Analitičeskij Centr [online], 2009, [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: <http://ia-centr.ru/expert/4516/>

Ata-Meken, která nedosáhla požadované hranici ve městě Oš, což však bylo některými pozorovateli zpochybněno³⁸⁴. Namísto toho se do parlamentu dostali vůči vládě více loajální sociální demokraté a komunisté³⁸⁵. OBSE hodnotila volby převážně negativně jako krok zpět v otázce dodržování lidských práv a transparentnosti oproti průběhu prezidentských voleb v roce 2005³⁸⁶. Konkrétně byl kritizován proces nerovné registrace kandidátních listin, nedostatečného prostoru ve státních médiích pro některé politické strany a celková osvěta předvolebních stranických kampaní byla omezená³⁸⁷. Kritizován byl i nový volební systém, který mohl vzhledem ke dvěma volebním klauzulím vést k „nekonečnému volebnímu cyklu“³⁸⁸. Opozice, která se hlavně po roce 2006 spojovala do několika protestních bloků, mezi nimiž lze jmenovat například koalici Za reformy! vedenou lídrem strany Ata-Meken Omurbekem Tekebajevem, zástupcem ministra Melisem Ešimkanovem, předsedou strany Asaba a ředitelem nezávislých novin z Aksy Azimbekem Beknazarovem, bývalými členy Bakijevovy administrace Almazbekem Atambajevem a Rozou Otunbajevou a předsedou nevládní organizace Koalice pro demokracii a občanskou společnost Edilem Bajsalovem, se pokoušela upoutat pozornost společnosti na otázky ústavní či soudní reformy či boje proti korupci a kriminalitě a používala k tomu řady prostředků, mezi nimiž nechybělo organizování stanových městeček, podpora protestujících na náměstí Ala-Too a po organizaci hnutí Svaz demokratických sil v dubnu 2006, jež zastřešovala více než 50 politických stran a nevládních organizací, také konání masových protestních akcí³⁸⁹. Celkově lze dále protestní akce dělit do dvou období, kdy se nejprve konaly akce na podporu ústavních změn, jež nebyly nakonec i přes příslib prezidentem Bakijevem schváleny. Protesty, které byly namířeny již proti obměněné vládní garnituře však nebyly stimulovány pouze nedodržením řady politických slibů Bakijeva, nýbrž i

³⁸⁴ GALIJEVA, Z. I., *Parlamentskije vybory i političeskije partii v suvėrennom Kyrgyzstanė*, Informacionno-Analitičeskij Centr [online], 2009, [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: <http://ia-centr.ru/expert/4516/>

³⁸⁵ GALIJEVA, Z. I., *Parlamentskije vybory i političeskije partii v suvėrennom Kyrgyzstanė*, Informacionno-Analitičeskij Centr [online], 2009, [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: <http://ia-centr.ru/expert/4516/>

³⁸⁶ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Kyrgyz elections fail to meet a number of OSCE commitments in missed opportunity*, [online], 1995-2012, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/node/49320>

³⁸⁷ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Kyrgyz elections fail to meet a number of OSCE commitments in missed opportunity*, [online], 1995-2012, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/node/49320>

³⁸⁸ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Kyrgyz elections fail to meet a number of OSCE commitments in missed opportunity*, [online], 1995-2012, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/node/49320>

³⁸⁹ STRAKES, J., *Colorful Authoritarians: Protest, Policing and Repression in Post-Revolution Georgia and Kyrgyzstan 2005-2007*, Usak Yearbook, Vol. 4, 2011, s. 99-100

celkovou společenskou nespokojeností se situací v zemi, která se týkala například „napjatých vztahů mezi centrem a periferními oblastmi, vysokou úrovní korupce i v nejvyšších politických patrech a také propojením vysoké politiky s organizovaným zločinem“, k čemuž může posloužit příklad podpory novou vládní elitou kandidatury osoby s kriminální minulostí Rysbeka Akmatbaeva ve volbách do Žogorku Keneš³⁹⁰. O více proudech kyrgyzské opozice vůči režimu Bakijeva můžeme mluvit v souvislosti se vznikem další platformy v roce 2007. Jednotná fronta pro důstojnou budoucnost Kyrgyzstánu byla vedena bývalým premiérem Felixem Kulovem, patřila do ní řada bývalých členů porevoluční politické elity. Vyznačovala se především konkrétními požadavky směrem k vládnoucí elitě, kdy žádala předčasnou rezignaci Bakijeva a nové prezidentské volby za účelem ústavních změn, jež měla podle zástupců platformy iniciovat nově zvolená vláda, přičemž sebe považovali zástupci hnutí za „dočasnou strukturu“ sloužící k dosažení výše uvedených požadavků³⁹¹. Mezitím se vládní elita v čele s prezidentem Bakijevem připravovala na prezidentské volby v červenci 2009. Ty proběhly podle OBSE v obdobném duchu jako parlamentní volby před 2 lety, a to se zjevným porušováním standardů, k jejichž plnění se Kyrgyzstán přihlásil³⁹². I přes existenci politického pluralismu a aktivní občanské společnosti byly podle organizace volby poznamenány nerovnými podmínkami pro všechny zúčastněné kandidáty a absencí jasného oddělení státu od vládnoucí proprezidentské strany Ak-žol, což se podle slov pozorovatelů projevovalo především zneužíváním státního úředního aparátu ze strany prezidenta Bakijeva stejně jako zaujatého postavení státem kontrolovaných médií a také řadou pochybení v souvislosti s procedurou „vhazování hlasovacích lístků, nepřesnostmi ve voličských seznamech a případy vícenásobného hlasování jedné osoby“³⁹³. I přes odlišné stanovisko pozorovatelů ze států SNS, podle kterých byly volby v zemi uskutečněny v souladu s respektováním kyrgyzských právních norem, byla opozice nespokojena s průběhem a výsledky voleb, ve kterých s velkým náskokem

³⁹⁰ STRAKES, J., *Colorful Authoritarians: Protest, Policing and Repression in Post-Revolution Georgia and Kyrgyzstan 2005-2007*, Usak Yearbook, Vol. 4, 2011, s. 99

³⁹¹ STRAKES, J., *Colorful Authoritarians: Protest, Policing and Repression in Post-Revolution Georgia and Kyrgyzstan 2005-2007*, Usak Yearbook, Vol. 4, 2011, s. 100-101

³⁹² MAVLONIJ, D., *OBSE schitajet, chto vybory v Kyrgyzstaně ně sootvetstvovali děmokratičeskim standartam*, Radio Azzatyk, [online], 2009, [cit. 2012-05-14]. Dostupný z WWW: http://rus.azattyq.org/content/Elections_in_Kyrgyzstan/1784694.html

³⁹³ MAVLONIJ, D., *OBSE schitajet, chto vybory v Kyrgyzstaně ně sootvetstvovali děmokratičeskim standartam*, Radio Azzatyk, [online], 2009, [cit. 2012-05-14]. Dostupný z WWW: http://rus.azattyq.org/content/Elections_in_Kyrgyzstan/1784694.html

již v prvním kole zvítězil Kurmanbek Bakijev s více než 75 % hlasů³⁹⁴, a dva největší protikandidáti Bakijeva Almazbek Atambajev a Ženišbek Nazaralijev odstoupili z voleb ve druhé polovině hlasovacího dne, čímž vyjádřili svou nespokojenost s průběhem hlasování³⁹⁵. Následných protestních mítinků se pak zúčastnila řada opozičních lídrů. I přes masovou nespokojenost Kyrgyzů především ze severu země byly nakonec volby uznány jako platné.

8.5. Analýza dubnových událostí roku 2010, a přehled posledních voleb na základě nově přijaté ústavy

8.5.1. Příčiny dvoufázového vývoje revoluce proti režimu Kurmanbeka Bakijeva

Vrcholem nepokojů a protestů vůči upevňování autoritářského režimu Kurmanbeka Bakijevan se staly události v dubnu roku 2010, tedy 9 měsíců po prezidentských volbách, kdy došlo k dalším revolučním změnám, nucené rezignaci a útěku prezidenta Bakijeva. I přes zdánlivé paralely mezi těmito událostmi a revolucí z května roku 2005, vidíme při bližším rozboru odlišnou povahu aktérů stejně jako jejich hlavních příčin a samotného průběhu. Oproti Tulipánové revoluci se v roce 2010 nejednalo jen o protest vůči samotnému klientelistickému stylu vládnutí prezidenta a o nadvládu jedné mocenské skupiny nad druhou, ačkoli i to se stalo jednou z příčin všeobecné nespokojenosti především z řad severních klanů, které se stavěly negativně vůči „rodinnému vládnutí“ Bakijeva³⁹⁶. Dalšími významnými otázkami byly rovněž zhoršená ekonomická situace v zemi, ačkoli ta hrála roli i při protestech v roce 2005, a nedostatečný dialog Bakijevovy vlády se zástupci této menšiny v otázce uznání uzbečtiny či větší reprezentace Uzbeků ve vládních orgánech. Na rozdíl od událostí Tulipánové revoluce, kde se jednalo o společný postup opozičních hnutí a masy nespokojených občanů, v případě událostí v dubnu 2010 se jednalo o nezávislý postup, kdy se opozice připravovala na řádný mítink 7. dubna, avšak již den předtím došlo k masovým rebeliím nespokojených občanů ve městě Talas, jež byly tvrdě potlačeny

³⁹⁴ GOLOVNINA, M., DZYUBENKO, O., *Kyrgyz opposition rejects Bakiyev landslide*, Reuters, [online], 2009, [cit. 2012-05-14]. Dostupný z WWW:

<http://www.reuters.com/article/2009/07/24/idUSLO58115>

³⁹⁵ MAVLONIJ, D., *OBSE schitajet, chto vybory v Kyrgyzstaně ně sootvetstvovali děmokratičeskim standartam*, Radio Azzatyk, [online], 2009, [cit. 2012-05-14]. Dostupný z WWW:

http://rus.azattyq.org/content/Elections_in_Kyrgyzstan/1784694.html

³⁹⁶ CHETERIAN, V., *Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Instability*, Survival, vol. 52 no. 5, 2010, s. 21

policií a armádou a část lidí byla zatčena³⁹⁷. Tato zatčení však ještě více posílila odpor občanů vůči vládě, který se postupně šířil i do dalších měst a nakonec došlo i k dobytí a vyrabování Bílého domu v Biškeku, načež musel Bakijev utéct z Biškeku do Oše³⁹⁸. Vytvořila se prozatímní vláda, jejíž členy byli Roza Otunbajeva, Almaz Atambajev, Ismail Isakov, Omurbek Tekebajev, Temir Sarijev a Azimbek Beknazarov. Jedním z hlavních rozdílů oproti Tulipánové revoluci byl především krvavý průběh událostí v roce 2010. Bezpečnostní složky země nebyly dostatečně připraveny na masové akce protirežimní opozice a svou roli při úspěchu posledních revolučních událostí v Kyrgyzstánu sehrál rovněž psychologický faktor, kdy byla vláda pod tlakem domácí i mezinárodní veřejnosti v souvislosti s krveprolitím nevinných lidí³⁹⁹, a musela tudíž odstoupit. Události z dubna roku 2010 však pokračovaly mezi etnickými boji mezi Kyrgyzy a Uzbeky v červnu téhož roku, jež si vyžádaly na 2 000 mrtvých lidí, tisíce zničených domů a až 400 000 běženců z nichž až 80 000 utekla do sousedního Uzbekistánu⁴⁰⁰. Konflikt proti vládě Bakijeva se tak dá rozdělit do dvou částí, z nichž v té první se jednalo o boje opozice proti režimním silám, kdežto ve druhé periodě již přerostl konflikt do mezi etnických nepokojů, které znamenaly z globálního hlediska větší riziko pro okolní státy v regionu⁴⁰¹. Dlouhodobě s prezidentem Bakijevem nespokojeni Uzbekové z jižních oblastí Kyrgyzstánu mobilizovali na vlně revolučních událostí své síly a zaútočili na vládní budovy ve Džalalabádu a dále pokračovali v ničení obydlí, jež patřila rodině prezidenta Bakijeva⁴⁰². Na pozadí těchto událostí a dočasné kyrgyzské vlády, která však neměla téměř žádnou legitimitu, se snažil Kurmanbek Bakijev pomocí spřízněných klanů a blízkých osob uhájit své pozice v jednotlivých oblastech země, přičemž se jednalo jak o legální mocenské struktury, tak i o kriminální skupiny zabývající se přepravou narkotik⁴⁰³. Následné vzájemné pogromy uzbekého a kyrgyzského obyvatelstva poté byly uměle vyvolány s cílem zachování klíčových pozic na jihu země, a to pomocí šíření „fám a polopravd“ mezi kyrgyzskou a uzbekou komunitou a zneužitím řady nezaměstnaných mladých Kyrgyzů k bojům proti

³⁹⁷ KILIČ, G., *How Many „Revolutions“ For Kyrgyzstan?*, Usak Yearbook, vol. 4, 2011, s. 356

³⁹⁸ KILIČ, G., *How Many „Revolutions“ For Kyrgyzstan?*, Usak Yearbook, vol. 4, 2011, s. 356

³⁹⁹ KILIČ, G., *How Many „Revolutions“ For Kyrgyzstan?*, Usak Yearbook, vol. 4, 2011, s. 357

⁴⁰⁰ CHETERIAN, V., *Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Instability, Survival*, vol. 52 no. 5, 2010, s. 21

⁴⁰¹ CHETERIAN, V., *Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Instability, Survival*, vol. 52 no. 5, 2010, s. 21

⁴⁰² CHETERIAN, V., *Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Instability, Survival*, vol. 52 no. 5, 2010, s. 22

⁴⁰³ HORÁK, S., *Předposlední fáze zhroucení Kyrgyzstánu?* [online]. Mezinárodní politika, ročník 34, č.

8, 2010 [cit. 2012-04-21]. ISSN 0543-7962. Dostupný z WWW:

<http://slavomirhorak.euweb.cz/MP201008-Kyrgyzstan.htm>

ubeckému etniku⁴⁰⁴. I přes následné zklidnění situace a dalších politických změn v posledních letech se ukazuje otázka narušení vztahů mezi oběma etniky na jihu země jako dlouhodobý problém především pro udržení politické stability a teritoriální integrity v Kyrgyzstánu.

8.5.2. Analýza parlamentních voleb z konce října 2010 a výsledky posledních prezidentských voleb z října roku 2011

Na základě změny ústavy v roce 2010, která byla podrobněji popsána v předešlých kapitolách, se konaly v říjnu roku 2010 parlamentní volby do pravomocemi posíleného parlamentu, a to na základě pozměněného volebního systému, podle něhož se poslanci Žogorku Keneš volili listinným poměrným systémem v jednom celostátním obvodu, kdy se však jednotlivé volební klauzule pro vstup stran do parlamentu vypočítávají na celonárodní i 9 regionálních úrovních včetně samostatných měst Biškeku a Oše⁴⁰⁵. Přepočítání hlasů na mandáty pak byl určen Haareho kvótou⁴⁰⁶. I přes nedávné krvavé nepokoje v jižních regionech země, jež hrozily státní dezintegrací, bylo možné průběh voleb hodnotit jako poklidný⁴⁰⁷. Pozorovací mise OBSE hodnotila dané volby z hlediska konsolidace demokratického procesu velice kladně a podotkla, že probíhaly v prostředí politického pluralismu důvěryhodnosti Ústřední volební komise a vůle politických autorit dodržovat požadavky kladené na demokratické volby ze strany OBSE⁴⁰⁸. Tyto parlamentní volby mohou znamenat velkou politickou změnu pro celý Kyrgyzstán a uvědomovala si to i většina občanů, což dokazuje poměrně vysoká volební účast, kdy k urnám přišla více než polovina z 2,8 milionů registrovaných voličů⁴⁰⁹. Bylo zaznamenáno vysoké množství 29 stran na kandidátních listinách, což však není v prvotních fázích budování parlamentního režimu nic neobvyklého, přičemž

⁴⁰⁴ HORÁK, S., *Předposlední fáze zhroucení Kyrgyzstánu?* [online]. Mezinárodní politika, ročník 34, č. 8, 2010 [cit. 2012-04-21]. ISSN 0543-7962. Dostupný z WWW:

<http://slavomirhorak.euweb.cz/MP201008-Kyrgyzstan.htm>

⁴⁰⁵ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Parliamentary Elections 10 October 2010*.

In: *OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report* [online]. 2010 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/odihr/74649>

⁴⁰⁶ PODOLSKAJA, D., *Tajny formuly Haare ili kak v Kyrgyzstaně deputaty budut mandaty dělit'*, Centr Azija, [online]. 2010 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW:

<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1288597440>

⁴⁰⁷ MALASHENKO, A., *Election in Kyrgyzstan: Initial Results*, Carnegie Endowment for International Peace, [online]. 2010 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW:

<http://kyrgyzstan.carnegieendowment.org/2010/10/election-in-kyrgyzstan-initial-results/>

⁴⁰⁸ Organization for Security and Co-operation in Europe, Elections, *Kyrgyzstan. Parliamentary Elections 10 October 2010*, [online], 1995-2012, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://www.osce.org/odihr/elections/kyrgyzstan/74647>

⁴⁰⁹ MALASHENKO, A., *Election in Kyrgyzstan: Initial Results*, Carnegie Endowment for International Peace, [online]. 2010 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW:

<http://kyrgyzstan.carnegieendowment.org/2010/10/election-in-kyrgyzstan-initial-results/>

však většina stran neměla opravdový celonárodní charakter a spíše fungovaly jako podpora pro vlastní lídry či zastupovaly zájmy odlišných klanových soustav⁴¹⁰. Daný fakt je způsoben především převažující politickou kulturou v zemi, kde byla role stran po celou dobu od vzniku nezávislého Kyrgyzstánu spíše nevýznamná a naopak se v parlamentu více prosazovaly silné osobnosti a neformální klanové struktury. I přes velký počet kandidujících subjektů se však vzhledem k celostátní a regionální volební klauzuli do parlamentu dostalo jen 5 politických stran: vítěz voleb Ata-Žurt získal 8,89 %, druhá Sociální demokracie obdržela 8,08 %, strana Ar Namys 7,74 %, Respublika 7,24 % a Ata-Meken jako velký favorit voleb pouze 5,56 % voličských hlasů. Mnoho stran vedených významnými opozičními kandidáty se do parlamentu nedostalo především kvůli soustředění voličské podpory pouze na určité oblasti, čímž nedosáhly požadované 0,5 % podpory v každém volebním obvodu⁴¹¹. To je příklad Sjednoceného lidového hnutí Azimbeka Beknazarova, které získalo podporu především v rodném regionu Beknazarova Ak-su, avšak ani vítěz voleb Ata-žurt neměl rovnoměrnou podporu ve všech regionech země, kdy měli nacionalisté složení převážně z bývalé nomenklatury režimu Bakijeva podporu hlavně na jihu země. Vzhledem k ústavnímu omezení, dle kterého jedna strana nemůže získat větší zastoupení než 65 mandátů a které podle OBSE odporuje principům svobodného vyjádření vůle občanů a paragrafu č. 7.9 Kodaňského dokumentu, avšak je možné ho dle stanoviska mezinárodní organizace vnímat jako dočasné opatření k dosažení parlamentního pluralismu⁴¹², se nepředpokládá návrat autoritářské vlády v zemi v následujících letech⁴¹³. Kyrgyzstán se ale nejspíše bude i přes první krok směrem k demokracii po dvou autoritářských režimech nadále potýkat s bojem severních a jižních klanů o politickou nadvládu v zemi a vzhledem k vzájemným antipatiím mezi jednotlivými lídry parlamentních stran se dají očekávat nestabilní vládní koalice a časté vládní krize, což může do budoucna oslabit směřování země ke konsolidované demokracii. Posledními prezidentskými volbami v Kyrgyzstánu byly volby hlavy státu ze 30. října minulého roku, které se konaly po změně ústavy,

⁴¹⁰ MALASHENKO, A., *Election in Kyrgyzstan: Initial Results*, Carnegie Endowment for International Peace, [online]. 2010 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW:

<http://kyrgyzstan.carnegieendowment.org/2010/10/election-in-kyrgyzstan-initial-results/>

⁴¹¹ *FactBox: Facts about Kyrgyzstan's elections*, Reuters, [online]. 2010 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.reuters.com/article/2010/10/09/us-kyrgyzstan-election-fb-idUSTRE69814O20101009>

⁴¹² Organization for Security and Co-operation in Europe, *Parliamentary Elections 10 October 2010*.

In: *OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report* [online]. 2010 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/odihr/74649>

⁴¹³ HORÁK, S., Kyrgyzský volební podzim. Mezi triumfem demokracie a rozpadem státu, *Mezinárodní politika*, roč. 25, č. 1, s. 28-32, 2011, Dostupný z WWW: <http://www.slavomirhorak.net/news/kyrgyzsky-volebni-podzim-mezi-triumfem-demokracie-a-rozpadem-statu/>

podle níž se prezidentské pravomoci výrazně snížily a nejvíce reálných pravomocí má nyní ve svých rukou předseda vláda, což je přirozené pro parlamentní zřízení. Volby byly podle OBSE uskutečněny v poklidné atmosféře, avšak s určitými nedostatky, jež „prokázaly nutnost zvýšení férovosti volebního procesu pro upevnění demokratických praktik v zemi, a to na základě mezinárodních závazků Kyrgyzstánu“⁴¹⁴. Většina nedostatků se týkala především procedury sčítání hlasů a zveřejnění výsledků voleb, přičemž jako závažné nedostatky uznali pozorovatelé absenci jednotných oficiálních norem pro registraci kandidátů, nedostatečného prostoru pro předvolební analýzu v médiích, faktického znemožnění soudního odvolání proti potenciální neústavnosti volebního zákonodárství, existenci předvolebních materiálů pouze v kyrgyzštině a v ruštině, čímž byly diskriminovány další menšiny, a také přetrvávající problémy s kupováním hlasů či vícenásobným a rodinným hlasováním⁴¹⁵. Přes všechny tyto nedostatky byly volby hodnoceny pozorovateli celkově kladně, a to díky širokému spektru soutěžících kandidátů, otevřené a svobodné volební kampani a „inkluzivnímu způsobu registrace kandidátů“⁴¹⁶. Vítězem voleb se stal již v prvním kole Almazbek Atambajev, který obdržel 62,52 voličských hlasů⁴¹⁷.

⁴¹⁴ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Presidential Election 30 October 2011*. In: *OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report* [online]. 2011 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/odihr/elections/86926>

⁴¹⁵ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Presidential Election 30 October 2011*. In: *OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report* [online]. 2011 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/odihr/elections/86926>

⁴¹⁶ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Presidential Election 30 October 2011*. In: *OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report* [online]. 2011 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/odihr/elections/86926>

⁴¹⁷ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Presidential Election 30 October 2011*. In: *OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report* [online]. 2011 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/odihr/elections/86926>

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo přiblížit proces transformace Kyrgyzstánu, a to na základě řady proměnných, mezi nimiž hrály v průběhu let roli v politickém systému nejen formální mocenské instituty, ale i neformální struktury, především klany a příbuzenství. Politický systém Kyrgyzstánu je atraktivní pro politologický výzkum i z důvodu oscilace mezi demokracií a autoritářským režimem v průběhu celého období nezávislosti, přičemž během prvních 20 let své nezávislé existence se republika potýkala se vznikem dvou režimů založených na autoritářské vládě, kde měly rodiny prezidentů Akajeva i Bakijeva reálný vliv na politickou a ekonomickou situaci v zemi. Již na základě závěrů teoretické části práce lze tvrdit, že se na období rozpadu Sovětského impéria a vznik nezávislých států nedá aplikovat jednotná politologická teorie. Přesto je v současné době možné vnímat jako jednu z nejrelevantnějších teorií tzv. teorii čtvrté vlny, kterou se Valerie Bunce snažila vymezit vůči staršímu pojetí Huntingtonových demokratizačních vln. Ve svých dílech zdůrazňuje autorka zvláštní roli konfrontace elit odlišné politické síly, což se dá aplikovat i na případ přechodu Kyrgyzstánu a vítězství Askara Akajeva v prezidentských volbách Kyrgyzské SSR, kdy porazil zástupce odstupující komunistické elity Absamata Masalijeva.

Pro správné pochopení politického kontextu režimní změny v Kyrgyzstánu je nutné odlišit situaci ve středoasijských republikách od společenských tlaků v evropských částech Sovětského Svazu. Specifická struktura kyrgyzské společnosti v době vzniku nezávislosti na počátku roku 1991 představovala smíšený vliv tradičních, sovětských i moderních institucí a značný vliv klanových mocenských struktur. Tyto struktury jsou dále rozděleny na severní a jižní klany podle jejich původního geografického umístění, jež se liší především na kulturní bázi a historicky soutěží o mocenskou nadvládu v Kyrgyzstánu. Je však prokazatelné, že tato soutěž neprobíhá vždy pouze na základě výše uvedeného dělení a mezi jednotlivými klany se již od brežněvovského období uplatňuje princip dělení na elitářské a neelitářské stupně či na základě výše majetku. Dále dochází k pravidelným případům tribalismu, jenž se mimo jiné projevuje obsazováním úřednických pozic na základě místních vztahů, a lokalismu s důrazem na geografické měřítko historického sídla daného klanu při zkoumání vlivů klanů na volební proces. Vysoká rivalita klanů a jejich značný vliv na politický systém země oslabují roli politických stran v důsledku primární identifikace většiny voličů

s klanovými sítěmi, mají nepřímý vliv na volební výsledky a zvyšují úroveň klientelismu a korupce, avšak udržují rovněž rovnováhu sil ve společnosti.

Kromě převážně negativní role klanů se Kyrgyzstan už v prvních letech po získání nezávislosti potýkal s etnickými nepokoji na jihu svého území souvisejícími s Ošským masakrem v roce 1990, který měl primárně sociálně-ekonomické příčiny. Etnický faktor hraje v republice, která má tradičně početné zastoupení Rusů a Uzbeků i přes masovou emigraci převážně ruského obyvatelstva na počátku 90. let, velkou roli. Na rozdíl od Rusů obývajících především severní části země jsou Uzbekové soustředěni hlavně v jižních oblastech Kyrgyzstánu diskriminováni hlavně v jazykové rovině. Vztahy mezi Kyrgyzy a Uzbeky byly přesto často účelově vykládány jako vyostřené, což bylo patrné během krvavých nepokojů mezi oběma etniky v jižních oblastech země v roce 1990 a především v roce 2010, kdy byly sociálně slabší skupiny mladých Kyrgyzů zneužity místními elitami a kriminálními skupinami k boji o politickou nadvládu v regionu. Reálně však nebyla prokázána patrnější mobilizace na základě etnické příslušnosti a z historického hlediska je možné vztahy mezi oběma etniky naopak hodnotit jako dobré. Ruská menšina na rozdíl od uzbecké neměla s etnickými Kyrgyzy otevřené konflikty, avšak i přes obecně vyšší socioekonomické postavení Rusů žijících v Kyrgyzstánu lze negativně hodnotit jejich nízkou úroveň asimilace do většinové kyrgyzské společnosti, což se opět vztahuje především na jazykovou a kulturní rovinu.

V otázce svobody náboženského vyznání lze zmínit pozitivní účinky rozvoje sociálního pluralismu v zemi. I nadále však existují hrozby porušování demokratických standardů v otázce svobody vyznání, které se týkají jednak hrozby vlivu islamistů především v jižních oblastech Kyrgyzstánu, kam se šíří jejich vliv ze sousedního Uzbekistánu a kde již došlo k několika vážným střetům mezi islámskými radikály a kyrgyzskými bezpečnostními složkami, a také restrikcí ze strany státu, který má tendenci zveličovat vliv islámských fundamentalistických hnutí a používat to jako záminku pro vznik státních orgánů regulujících činnost jednotlivých církví.

Přes velké naděje demokraticky smýšlející veřejnosti, které vzbuzoval nový prezident Akajev svými politickými sliby, ve skutečnosti nedokázal první kyrgyzský prezident porazit pevnou klanovou strukturu s tradiční vertikálou moci a postupně v důsledku ústavních změn upevňoval svoji pozici na úkor oslabujících pravomocí parlamentu. Kyrgyzstán se dá od poloviny 90. let zařadit mezi hybridní režimy, které spojují prvky demokracie a autoritářských režimů a jejichž průvodními znaky jsou

volby bez garance občanských svobod a restrikce alternativních médií, neziskových organizací a opozičních kampaní. Předvolbení období bylo dále poznamenáno účelovým zaváděním změn podmínek pro registraci kandidátů a zatýkáním opozičních předáků, mezi nimiž můžeme jmenovat například Felixe Kulova či Topčubeka Turgunalijeva. Akajev však postupně kvůli dosazování vlastních rodinných příslušníků do vysokých státních pozic proti sobě poštvál většinu společnosti včetně vlivných regionálních klanů, což se projevilo po parlamentních volbách v květnu roku 2005, kdy masové protesty opozice proti výsledkům voleb přerostly v tzv. Tulipánovou revoluci, na základě níž režim Akajeva padl a prezident musel uprchnout ze země. Důsledky pádu Akajeva lze hledat nikoli v síle opozičního tábora, který nebyl v boji proti režimu jednotný, nýbrž v slabosti samotného vládnoucího režimu, kdy se Akajevovi nepodařilo za celou dobu i přes četné pokusy vytvořit silnou prezidentskou stranu, na což mělo jistě vliv celkově slabé postavení politických stran v zemi, nevybudoval ani účinné státní bezpečnostní složky, které by byly schopny potlačit masové protesty obyvatelstva, a neúspěšné byly i jeho pokusy o vytvoření národní ideologie, která by zaplnila ideové vakuum po rozpadu SSSR. Obecně však lze v případě Kyrgyzstánu mluvit o pozitivním trendu názorové plurality v otázce konceptů národních ideologií. Jako negativní se naopak jeví snaha státní moci o zneužití vytvořeného konceptu k vlastní politické kampani.

Tulipánová revoluce se stala důležitým mezníkem, jenž pro celou Střední Asii znamenal první úspěšné povstání mas proti autoritářskému prezidentovi v novodobých dějinách. Období krátkodobého obratu směrem k demokratickým hodnotám se ale rychle proměnilo v budování dalšího autoritářského režimu s personalistickým stylem vládnutí nově zvoleného prezidenta Kurmanbeka Bakijeva. Prezidentské volby v červenci roku 2005 byly ještě mezinárodními pozorovateli hodnoceny vesměs kladně, avšak následující politické události, kdy prezident Bakijev nesplnil slib o omezení prezidentských pravomocí, skrze změny v ústavě naopak posílil roli vítězné strany, přičemž aktivně pomáhal s přípravou vlastního prezidentského subjektu, a předčasně rozpustil parlament, již ukazovaly na politický obrat Bakijeva, jenž se v dalších letech uchýlil k obdobným praktikám „rodinného vládnutí“ jako bývalý prezident Akajev. Kromě neférových voleb a vysoké míry korupce a klientelismu bylo období režimu Bakijeva poznamenáno také propojováním státu s kriminálními strukturami a snahou o celkovou uzurpaci moci, k čemuž využíval mimo jiné proprezidentskou stranu Ak-Žol. Ta překonala v parlamentních volbách v roce 2007 hranici 65 mandátů, čímž mohla

podle ústavní změny iniciované Bakijevem nominovat premiéra, kterým se stal faktický stoupenec Bakijeva. Politické a ústavní manipulace vzbudily další protesty opozice, jež však stejně jako v případě května roku 2005 opět nebyla jednotná. Přesto došlo v dubnu 2010 k dalším nepokojům, které znamenaly stejně jako v případě Tulipánové revoluce svržení a útěk prezidenta ze země. Konflikt však přerostl do uměle vyvolaných etnických nepokojů mezi Kyrgyzy a Uzbeky na jihu země a po vojenské intervenci s pomocí dalších států se situace v zemi stabilizovala. Následně byla přijata nová ústava, která změnila prezidentské zřízení a Kyrgyzstán se stal první parlamentní republikou v regionu. Do čela země byl v říjnových volbách v roce 2011 zvolen Almazbek Atambajev.

Z hlediska ústavního vývoje prošla země od vzniku nezávislosti neklidným obdobím, kdy byla ústava a volební kodex mnohokrát měněny, převážně účelovým vyhlášením ústavních referend hlavou státu. Forma státního zřízení Kyrgyzstánu se změnila celkem třikrát a to ustavením prezidentko-parlamentní republiky po získání nezávislosti a změnami na prezidentskou republiku v roce 1996 posílením pravomocí Akajeva a na parlamentní republiku v roce 2010 posílením pravomocí Žogorku Keneš. Roli politických stran lze označit v průběhu transformace země od roku 1991 za slabou oproti silnému vlivu nezávislých kandidátů podporovaných místními klany, avšak tato praxe se může změnit na základě nové ústavy posilující roli stran v politickém systému země. V posledních parlamentních volbách již po změně ústavy zvítězilo uskupení Ata-žurt, které je složeno převážně z lidí blízkých bývalému prezidentu Bakijevu.

Vzhledem k nedostatku zkušeností s demokracií, tendencím k uzurpaci moci ze strany nejvyšších politických představitelů, slabé roli politických stran v průběhu vývoje po vzniku nezávislosti a naopak dominantního postavení neformálních klanových struktur ve společnosti, stejně jako k vysoké míře korupce a klientelismu a stále se objevujícím porušováním demokratických standardů v průběhu volebního procesu, nelze zemi zařadit mezi demokracie. Ukázalo se tak, že v Kyrgyzstánu prozatím nebylo možné postavit demokracii v západním pojetí ústavně-pluralitního modelu. Organizovaný odpor a protesty mas vůči vládnoucí elitě, jež vedly ke dvěma revolucím v zemi, naopak potrhují charakter hybridního režimu, kam aktuálně řadí zemi i žebříček Democracy Index vydávaný Economist Intelligence Unit⁴¹⁸. Predikce dalšího

⁴¹⁸ *Democracy index 2011*. In: Economist Intelligence Unit [online]. 2011 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW:

vývoje závisí především na tom, zda bude nově přijatá ústava stejně jako demokratické volební procedury dostatečně respektovány ze strany politické elity a občanů země, přičemž vzhledem k nerozvinutému stranickému systému hrozí časté vládní krize, což může následně vést k dalšímu posílení vlivu klanových struktur a reálných pravomocí prezidenta. Jako další problém lze spatřovat možný nárůst uzbeckého nacionalismu a nepřehlednou situaci v jižních oblastech země, které byly poznamenány nedávnými etnickými nepokoji mezi kyrgyzským a uzbeckým etnikem, což dlouhodobě ohrožuje zachování samotné územní integrity Kyrgyzstánu.

Summary

The thesis deals with the political transition in Kyrgyzstan since the declaration of independence in 1991 and the phenomenon of revolutions and mass protests in the country. It also reflects the specific structure of distribution of powers, that includes clan authority and the role of the kinship, which exist independently from the formal powers. The thesis analyses this structure as well as a problem of ethnic violence, protection of freedom of speech, religious freedoms, application of nation-building concepts, constitutional reforms, level of transparency in the electoral process or building the party system. The main research question of the thesis will be stated as the following: Is it possible to build a western model of plural democracy in Kyrgyz society, which was traditionally inclined to clan policy and was influenced by the Soviet single-party system?

The first objective refers to the analysis of theoretical concepts, especially the transition to democracy or the theory of hybrid and protest regimes. It is possible to classify Kyrgyzstan as a hybrid regime which combines the elements of democracy and authoritarian regime. Hybrid regimes include such elements as elections without guarantee of civic freedoms, restrictions of the alternative media and oppression of NGOs activities and opposition parties and leaders, which have been apparent in Kyrgyzstan.

The second objective refers to the analysis of the phenomenon of tribalism in the Kyrgyz society, which is achieved by the process of the occupation of executive posts by the local fland athorities. Kyrgyz clans are divided into northern and southern groups, which are highly competitive. Clan politics weakens the role of political parties and increases the level of clientelism and corruption in the country, but on the other hand clans preserve the balance in society.

The rights of minorities in the country are mostly violated at the language and cultural levels. Ethnic violence between Kyrgyz and Uzbeks in the southern parts of Kyrgyzstan caused partially by the economical reasons, whereas the most recent bloodshed was triggered by the local elites and the criminal groups in order to capture political power. Religious freedoms are threatened by the influence of the islamist movements mostly in Fergana Valley and the state interventions, which are aimed to diminish the rights of religious organizations.

Kyrgyz political system is characterized by frequent constitution amendments, that influenced the consolidation of presidential powers, weak role of the parliament and political parties and active mass protest movements related to the repetitious tendency of the usurpation of power by former presidents Askar Akayev and Kurmanbek Bakiyev. The electoral process is characterized by the numerous electoral frauds such as vote buying, rejection of registration of opposition candidates or censorship in the state-controlled media.

Development of the political system after the revolution in 2010 was influenced by the constitutional amendments, that started the transition of Kyrgyzstan to the parliamentary model and led to consolidation of political parties and weakened role of the president. It is important to note, that the key conditions for the process of democratic consolidation in Kyrgyzstan are protection of human rights, respect of the new constitution, transparent electoral process, and stability of the coalition government as well as the consolidation of the party system.

Seznam literatury a zdrojů

Neperiodická literatura

BUNCE, Valerie. McFAUL, Michael. STONER-WEISS, Kathryn (2010). Democracy and Authoritarianism in the Postcommunist World. Cambridge: Cambridge University Press. 360 s. ISBN 0521133084

COLLINS, Kathleen. (2006). Clan Politics and Regime Transition in Central Asia. New York: Cambridge University Press. 400 s. ISBN 0521839505

DAHL, Robert. (1971). Polyarchy: Participation and Opposition. New Haven, CT: Yale University Press. 257 s. ISBN 0-226-13425-3

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra a Jiří KUNC (1994). O přechodech k demokracii. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství. 156 s. ISBN 80-901424-8-6

GORTAT, Radzislawa (2009). Kirgistan: natura zmiany systemowej (1990-1996). Warszawa: Elipsa. 265 s. ISBN 978-83-7151-835-5

HIRO, Dilip (2009) Inside central Asia: a political and cultural history of Uzbekistan, Turkmenistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkey and Iran. 1st ed. New York: Overlook Duckworth. 448 s. ISBN 978-1-59020-221-0.

HORÁK, Slavomír (2008). Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR. Praha: Nakladatelství Karolinum. 226 s. ISBN 978-80-246-1472-4

HORÁK, Slavomír (2005). Střední Asie mezi východem a západem. Vyd. 1. Praha: Karolinum. 259 s. ISBN 80-246-0906-1

HUNTINGTON, Samuel P. (2008). Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století. 1. vyd. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury). 343 s. ISBN 978-80-7325-156-7

IBRAIMOV, Tamerlan, ISKAKOVA, G. T. (2000). Kyrgyzstandyn sajasij partijalary: maalymdama = Političeskije partii Kyrgyzstana: spravočnik. Biškek: NPO. 133 s. ISBN 5-655-01397-5

KOKAISL, Petr. SAPARBEOVA, Jibek Ajbekovna. MICHÁLEK, Pavel. (2008). Kyrgyzstán a Kyrgyzové: Kyrgyzstan i kyrgyzy. V Plzni: Západočeská univerzita. 309 s. ISBN 978-80-7043-772-8

KORT, Michael. (2004). Nations in Transition: Central Asian Republics. New York: Facts On File. 200 s. ISBN 0816050740

LINZ, Juan J. (2000). Totalitarian and authoritarian regimes. Boulder: Lynne Rienner Publishers. vii. 342 s. ISBN 1-55587-890-3

- LOWE, Robert (2003). *Nation Building and identity in the Kyrgyz republic*. In EVERETT-HEATH, Tom. *Central Asia: Aspects of Transition*, London: RoutledgeCurzon. 304 s. ISBN 0-700-70956-8
- McMANN, Kelly M. (2006). *Economic Autonomy and Democracy Hybrid Regimes in Russia and Kyrgyzstan*. Cambridge: Cambridge University Press. 278 s. ISBN 0521857619
- PRZEWORSKI, Adam (1996). *Sustainable democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 141 s. ISBN 0-521-48375-1
- RUMER, Boris Z. (2005). *Central Asia at the end of the transition*. Armonk, N.Y.: Sharpe. xiii. 449 s. ISBN 0-7656-1575-4.
- RYWKIN, Michael (c1994). *Moscow's lost empire*. Armonk: Sharpe. 214 s. ISBN 1-56324-237-0.
- ROBERTSON, GRAEME B. (2010). *The politics of protest in hybrid regimes : managing dissent in post-communist Russia*. Cambridge: Cambridge University Press. 304 s. ISBN 9780521118750
- SPECHLER, Martin C. (2008). *The political economy of reform in Central Asia: Uzbekistan under authoritarianism*. Abingdon: Routledge. 172 s. ISBN 978-0-415-77554-0
- WOODEN, Amanda. STEFES, Christoph H. (2009). *The Politics of Transition in Central Asia and the Caucasus*. London: Routledge. 288 s. ISBN 0-203-02790-6

Periodická literatura

- ALKAN, Haluk (2009). *Post-Soviet Politics in Kyrgyzstan: Between Centralism and Localism*, *Contemporary Politics*, Vol. 15, No. 3, s. 355-375. ISSN 1469-3631
- ANDERSON, John (1999). *Religion, State, and Society in the New Kyrgyzstan*, *Journal of Church and State*, Volume 41, Issue 1, s. 99-116. ISSN 2040-4867
- COLLINS, Kathleen (2003). *The Political role of Clans in Central Asia*. *Comparative Politics*, Vol. 35, No. 2, s. 171-190. ISSN 2151-6227
- ENGVALL, Johan (2007). *Kyrgyzstan: Anatomy of a State*, *Problems of Post-Communism*, vol. 54, no. 4, s. 33-45. ISSN 1075-8216
- FLETCHER, Joseph, SERGEYEV, Boris (2002). *Islam and Intolerance in Central Asia: The Case of Kyrgyzstan*, *Europe-Asia Studies*, Vol. 54, No. 2, s. 251-275 ISSN 1465-3427
- FUMAGALLI, Matteo (2007). *Framing Ethnic Minority Mobilisation in Central Asia: The Cases of Uzbeks in Kyrgyzstan and Tajikistan*, *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 4, s. 567-590. ISSN 1465-3427

- HESS, Steve (2010). Protests, Parties, and Presidential Succession: Competing Theories of Color
Revolutions in Armenia and Kyrgyzstan, *Problems of Post-Communism*, vol. 57, no. 1, s. 28-39. ISBN 1075-8216
- CHETERIAN, Vicken (2010). Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Instability, *Survival*, vol. 52 no. 5, s. 21-27. ISSN 1468-2699
- ISHIYAMA, John T., KENNEDY, Ryan (2001). Superpresidentialism and Political Party Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan, *Europe-Asia Studies*, Vol. 53, No. 8, s. 1177-1191. ISSN 1465-3427
- KILIÇ, Gülay (2011). How Many „Revolutions“ For Kyrgyzstan?, *Usak Yearbook*, vol. 4, s. 353-361. ISSN 1308-0334
- KUBICEK, P. (1997). Regionalism, Nationalism and Realpolitik in Central Asia, *Europe-Asia Studies*, Vol. 49, No. 4, s. 637-655. ISSN 1465-3427
- LARUELLE, Marlène (2007). Religious revival, nationalism and the ‘invention of tradition’: political Tengrism in Central Asia and Tatarstan, *Central Asian Survey*, Vol. 26, No. 2, s. 203-216. ISSN 1465-3354
- LINDHOLM, Charles (1986). Kinship Structure and Political Authority: The Middle East and Central Asia, *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 28, No. 2, s. 334-355. ISSN 0010-4175
- MARAT, Erica (2008). Imagined Past, Uncertain Future: The Creation of National Ideologies in Kyrgyzstan and Tajikistan, *Problems of Post-Communism*, vol. 55, no. 1, s. 12-24. ISSN 1075-8216
- MATVEEVA, Anna (1999). Democratization, Legitimacy and Political Change in Central Asia, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 75, No. 1, s. 23-44. ISSN 0020-5850
- MURZAKULOVA, Asel, SCHOEBERLEIN, John (2009). The Invention of Legitimacy: Struggles in Kyrgyzstan to Craft an Effective Nation-State Ideology, *Europe-Asia Studies*, Vol. 61, No. 7, s. 1229-1248 ISSN 1465-3427
- SCHATZ, Edward (2005). Reconceptualizing Clans: Kinship Networks and Statehood in Kazakhstan, *Nationalities Papers*, Vol. 33, No. 2, s. 231-254. ISSN 1465-3923
- STRAKES, Jason E. (2011). Colorful Authoritarians: Protest, Policing and Repression in Post-Revolution Georgia and Kyrgyzstan 2005-2007, *Usak Yearbook*, Vol. 4, s. 81-107. ISSN 1308-0334
- TISHKOV, Valery (1995). 'Don't Kill Me, I'm a Kyrgyz!': An Anthropological Analysis of Violence in the Osh Ethnic Conflict, *Journal of Peace Research*, Vol. 32, No. 2, s. 133-149 ISSN 1460-3578

WILKINSON, Cai (2011). Giving a State a Bad Name? Kyrgyzstan and the Risk of State Failure, Global Dialogue, Vol. 13, No. 1, s. 1-11. ISSN 1986-2601

Elektronické zdroje

Amnesty International, Kyrgyzstan: Topchubek Turgunaliyev, [online], 1997, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW:

<http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR58/004/1997>

Asia Soceity, A Murder in Kyrgyzstan: Is Prominent human rights activist also a cop killer , [online], [cit. 2012-05-12]. Dostupný z

WWW:<http://asiasociety.org/countries/conflicts/murder-kyrgyzstan?page=0,5>

Bakijev, Kurmanbek: Byvšij prezident Respubliki Kirgizija, Lenta.ru, [online], 1999-2012, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://lenta.ru/lib/14170838/full.htm>

Carnegie Endowment for International Peace, Background on Ar-Namys Party, [online], [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW:

<http://carnegieendowment.org/2012/01/13/background-on-ar-namys-party/8zzz>

Carnegie Endowment for International Peace, Background on the Political Party Ata-Meken, [online], [cit. 2012-05-10]. Dostupný z

WWW:<http://kyrgyzstan.carnegieendowment.org/2010/09/background-on-the-political-party-ata-meken/>

Carnegie Endowment for International Peace, Background on Felix Kulov, [online], 2010, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW:

<http://kyrgyzstan.carnegieendowment.org/2010/06/background-on-felix-kulov/>

Centr Asija, Kyrgyzstan: Turugnalijev, Topčubek Turgunaliyevič, [online], 2012, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

<http://www.centrasia.ru/person2.php?&st=1025238649>

Democracy index 2011. In: Economist Intelligence Unit [online]. 2011 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW:

http://www.sida.se/Global/About%20Sida/S%C3%A5%20arbetar%20vi/EIU_Democracy_Index_Dec2011.pdf

DEMYTRIE, Rayhan, BBC News, Kyrgyzstan heading for coalition government [online], 2010, [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW:

<http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-pacific-11511579>

ELEBAJEVA, Ajnura Bekkulovna, Osoběnnosti političeskoj transformacii v Kyrgyzskoj respublikе, Sociologická asociace Kyrgyzstánu [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW:

http://www.sak2010.com/index.php?option=com_content&view=article&id=40%3A2011-09-23-12-55-07&catid=7%3A2011-06-20-23-02-58&Itemid=16&lang=ru

FactBox: Facts about Kyrgyzstan's elections, Reuters, [online]. 2010 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.reuters.com/article/2010/10/09/us-kyrgyzstan-election-fb-idUSTRE69814O20101009>

GALIJEVA, Zajraš Idrisovna, Parlamentskije vybory i političeskije partii v suvěrennom Kyrgyzstaně, Informacionno-Analitičeskij Centr [online], 2009, [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: <http://ia-centr.ru/expert/4516/>

GOLOVNINA, Maria, DZYUBENKO, Olga, Kyrgyz opposition rejects Bakiyev landslide, Reuters, [online], 2009, [cit. 2012-05-14]. Dostupný z WWW: <http://www.reuters.com/article/2009/07/24/idUSLO58115>

HORÁK, Slavomír, Kyrgyzský volební podzim. Mezi triumfem demokracie a rozpadem státu, Mezinárodní politika, roč. 25, č. 1, s. 28-32, 2011, Dostupný z WWW: <http://www.slavomirhorak.net/news/kyrgyzsky-volebni-podzim-mezi-triumfem-demokracie-a-rozpadem-statu/>

HORÁK, Slavomír, Předposlední fáze zhroucení Kyrgyzstánu? [online]. Mezinárodní politika, ročník 34, č. 8, 2010 [cit. 2012-04-21]. ISSN 0543-7962. Dostupný z WWW: <http://slavomirhorak.euweb.cz/MP201008-Kyrgyzstan.htm>

Immigration and Refugee Board of Canada, Kyrgyzstan: The Ar-Namis (Ar-Namys) organization; its location, structure and members; treatment of its members by the authorities, [online], 2002, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://www.unhcr.org/refworld/publisher,IRBC,,KGZ,3df4be5420,0.html>

Immigration and Refugee Board of Canada, Ethnic Uzbek leader's trial resumes in Kyrgyzstan [online], 2002, [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: <http://www.unhcr.org/refworld/country,,,KGZ,,4e8973e310,0.html>

KABULOV, Egamberdy, ULEJEV, Valerij, Stolknověnija v Aksyjskom rajoně Kirgizii (chronika glazami očevidec), CentrAsija, [online], 2002, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1016499480>

Konstitucija KR [online]. 2010 [cit. 2012-04-23]. Dostupný z WWW: www.gov.kg/?page_id=263

Konstitucija Kirgizskoj respubliky, Ministerstvo spravedlnosti Kyrgyzské republiky, [online], 2010, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: http://minjust.gov.kg/?page_id=6372

KYNĚV, Alexandr Vladimirovič, Kyrgyzstan do i posle ťulpanovoj revolucii, Mezinárodní institut pro humanitně-politické výzkumy, [online], 2005, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

MALASHENKO, Alexey, Election in Kyrgyzstan: Initial Results, Carnegie Endowment for International Peace, [online]. 2010 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW: <http://kyrgyzstan.carnegieendowment.org/2010/10/election-in-kyrgyzstan-initial-results/>

MAMARAIMOV, Abdumomun, Konstitucija Kirigizii menjajetsa tak často, čto jejo ně uspěvajut kačestvenno perevesti na drugoj jazyk, Fergana.news, [online], 2007, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://www.fergananews.com/article.php?id=5052>

MAVLONIJ, Dilbegim, OBSE schitajet, čto vybory v Kyrgyzstaně ně sootvetstvovali děmokratičeskim standartam, Radio Azzatyk, [online], 2009, [cit. 2012-05-14].

Dostupný z WWW:

http://rus.azattyq.org/content/Elections_in_Kyrgyzstan/1784694.html

Nacionalnyj sostav naselenija. In: 18. aprilja 2012 g. [online]. 2012 [cit. 2012-04-18].

Dostupný z WWW: www.stat.kg/stat.files/din.files/census/5010003.pdf

Organization for Security and Co-operation in Europe, Elections. Kyrgyzstan. Parliamentary Elections, 20 February and 12 March 2000, [online], 1995-2012, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW:

http://www.osce.org/odihr/elections/kyrgyzstan/parliamentary_2000

Organization for Security and Co-operation in Europe, PARLIAMENTARY ELECTIONS 27 February and 13 March 2005. In: OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report [online]. 2005 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW:

<http://www.osce.org/odihr/elections/kyrgyzstan/14834>

Organization for Security and Co-operation in Europe, Elections. Kyrgyzstan. Presidential election, 29 October 2000, [online], 1995-2012, [cit. 2012-05-13].

Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/odihr/elections/kyrgyzstan/66837>

Organization for Security and Co-operation in Europe, Kyrgyz elections fail to meet a number of OSCE commitments in missed opportunity, [online], 1995-2012, [cit. 2012-05-13]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/node/49320>

Organization for Security and Co-operation in Europe, Elections. Kyrgyzstan. Parliamentary Elections 10 October 2010, [online], 1995-2012, [cit. 2012-05-13].

Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/odihr/elections/kyrgyzstan/74647>

Organization for Security and Co-operation in Europe, Parliamentary Elections 10 October 2010. In: OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report [online]. 2010 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/odihr/74649>

Organization for Security and Co-operation in Europe, Presidential Election 30 October 2011. In: OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report [online]. 2011 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.osce.org/odihr/elections/86926>

Otkrytyj Kyrgyzstan, Analiz Konstitucionnogo zákona „O vyborach prezidenta Kyrgyzskoj respubliky i děputatov Žogorku Keneša Kyrgyzskoj respubliky“, [online], 2011, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://www.go.kg/best/analiz.html>

Oškaja reznja 1990 goda [online]. Kommersant, 2005 [cit. 2012-04-22]. Dostupný z WWW: <http://www.kommersant.ru/doc/556261>

PODOLSKAJA, Darja, Tajny formuly Haare ili kak v Kyrgyzstaně dēputaty budut mandaty dēlit', Centr Azija, [online]. 2010 [cit. 2012-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1288597440>

RASOV, Sergej, Konstitucija Kyrgyzstana – pljusy i minusy, CentrAsija, [online], 2010, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1273039200>

Respublika. Politická strana. Politický program. Programmnoje zajavlenije Politicheskoj partii Respublika, [online], 2012, [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: http://republic.kg/ru/about_party/

SJÖBERG, Fredrik M. Competitive Elections in Authoritarian States: Weak States, Strong Elites, and Fractional Societies in Central Asia and Beyond. Uppsala, October 1, 2011. Dostupný z WWW: www.uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:430803/FULLTEXT01. Disertační práce. Uppsala Universitet. Vedoucí práce Li Bennich-Björkman, Sven Oskarsson, s. 51

TRILLING, David, Central Asia Today, Who to Watch in Jalal-Abad [online], 2010, [cit. 2012-05-12]. Dostupný z WWW: <http://www.eurasianet.org/node/61088>

UKUŠOV, Marat K., Těrnistyj put' kyrgyzskoj Konstitucii, Analitičeskij centr Razumnyje rešenija, [online], 2006, [cit. 2012-05-10]. Dostupný z WWW: <http://analitika.org/kyrgyzstan/kg-gov/1922-20060111215013932.html>

ZEJLJUK, Sergej. Islam i politika gosudarstva v sfere religii v Kirgizii v 2009 godu [online]. 10.03.2010 12:38 [cit. 2012-04-23]. Dostupný z WWW: www.islamrf.ru/news/world/w-opinions/11886/